

NIKMOND BEÁTA
SZOBOR VII

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

IX. évfolyam 10. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelv- és művelés),

Bognár Antal (próza), **Elek Szilvia** (zene), **Király Farkas** (vers), **Kovács Ildikó** (szöveggyűjtés),

Sebeők János (környezet), **Szondi Bence** (törtélem), **Vincze Ferenc** (művelődés), **Wegner Tibor** (művészet).

Szerkesztőségvezető: **Molnár Noémi**. Terjesztés: **Németh Lóránt**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Dr. Koncz Gábor**, **Kosáry Domokos**.

Lászlóffy Aladár, **Radnóti Zsuzsa**, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad Sütarski**.

(tiszteletbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**. Laptev: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 16. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Bognár Antal: Ahogy lennénk	3
Deák Ferenc	5
Bodor Elek	8
Novák István	10
Balogh Elemér	12
Lóránt János Demeter	13
Török Gyula	15
Hézső Ferenc	16
Bakó Endre	18
Bakonyi Péter	20
Hoós János	22
Molnár Miklós	26
Preisich Anikó	29
Hencze Tamás	31
Takács Ferenc	33
Nikmond Beáta	36
Orosz Adél	37
Borsódy László	38
Ágh István	41
Weeber Klára	44
Granasztói György	45
Devich János	47
Debreczeny István	49
Sándor György	51
Forrai Eszter	52
Csire Gabriella	55
Baranyay András	57
G. Márkus György	58
Felföldi Anikó	60
Janáky István	62
Tóth Sándor	64
Tordy Géza	67
Juhász Előd	68
Földi Imre	70
Gombár Endre	71
Gyarmati Sándor	73
Gruber Hugó	75
Bálványos Huba	77
Avar János	79
Engelmayer Ákos	81
Szarka István	83
Czegő Zoltán	85
Ócsai Károly	87
Miskolczi Miklós	89
Cey-Bert Róbert Gyula	91
Simor András	92

Köves József	93
Koncz Gábor	94
Németh László	97
Lehotka Gábor	99
Mihályfy László	101
Szily Géza	104
Tarjáni Ferenc	106
Báger Gusztáv	108
Szeredás András	110
Tomaso Kemény	112
Dalos Margit	114
Lakatos Iván	116
Léderer Tamás	118
Jámborné Balog Tünde	119
Ittész Mihály	121
Rákosi Gyula	123
Doszpod József	125
Kálmán Attila	126
Metz Katalin	129
Dimény Judit	131
Szumrák Vera	133
Dömölky János	135
Marik Péter	136
Jakabházy László	138
Féner Tamás	140
Nádlér István	142
Tandori Dezső	143
Kovács Attila	146
Hajdú László	149
Zana József	151

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 20.

Péhl Gabriella: Szénpor a bőr alatt
(Malenkij robot, kitelepítés, asszimiláció –
soroksári német sorsok)

Egész éven át közöltük folyóiratunk oldalain és füzet sorozatunkban a Cédus Művészeti Alapítvány pályázatára érkezett jobbnál jobb alkotásokat – könyvnyi terjedelműek utat találtak nálunk a kiadáshoz –, közülük a legjobbnak Péhl Gabriella riportja minősült, ezért neki ítéljük oda a 2007. évi pályázati dívdíjat.

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

IX. évfolyam 10. szám

**Hetvenöt
jeles hetvenes**

LÓRÁNT JÁNOS DEMETER
BOLGÁR ŐSEIM I-II.

Ahogy lennénk

Most, amikor, újabb év fordultával, folyóiratunk karácsonyra megint egybe-
gyűjtötte hetvenedik életévük küszöbére lépő jelességeink pálya- és korérté-
kelő vallomásait – tizenegedszer immár, ezúttal az 1938-ban születetteket –,
könnyebb szívvel vallom be, mint ahogy egy évvel ezelőtt tettem volna, hogy
tavaly, évkönyvünk jubileumán zátonyra futott ama próbálkozásunk, hogy az
idei magyar hetvenesek mellé egy-egy hónap szülőtteinek legalább egy-két,
adott évjáratbeli világnagyságát is megszólaltassuk. Mert hiszen amilyen őszin-
te rácsodálkozással fedezték fel néha egymást a mi leendő hetveneseink, olyan
érdekesnek gondoltam volna felvillantani, mely hírességekkel is fut párhuza-
mosan az életük 69 év óta, s mit gondolnak azok a világról, melyben, mit te-
hetünk, koldusok s királyfiak egyszerre születnek ma is. Nem sikerült tehát a
Napút-évkönyv globalizálása. Holott a kontinensünkről, tágabb kultúrkörünkből
és messzi helyekről az összébb-összébb zsugorodó világfalunak nem akármi-
lyen nagyságait akartuk szóra bírni, uralkodókat és filmsztárokat, művészeket,
tudósokat, politikusokat, sikerembereket – de valamiért nem oldódott meg a
nyelvük. Ma azt gondolom, jobb így, talán nem is igen tudtunk volna mit kez-
deni a nagyvilágból kapott válaszokkal. Nem mintha a világszíntéren játszott
szerepüknek nem lett volna, nem lenne súlya szemünkben, hiszen épp ezért
tartják számon, becsülik őket mifelénk is; nem mintha nem sarkallna bennün-
ket a tájékozódás vágya, az egyetemesség eszméje, egy profán ökumené, sok-
kal inkább abból fakadóan, hogy alighanem az esetleges megnyilatkozók ma-
guk lettek volna (vagy voltak) zavarban afelől, hogy a megélt élet legmélyebb
személyességéből és közösségi beágyazottságából mi jöhet át mihozzánk a
világkép, a nyelv, a másféle történelmi időszámítás zsilipein. S kaptunk volna
sok-sok okos közhelyet, protokollszöveget, udvarias szólamot, mert a lényeges
dolgokat megmagyarázni úgysem lehet.

Ez a törvényszerű fiasco világította meg még jobban előttem, hogy milyen
jó is volt nekilátnunk, legelőször 1997-ben, a mi hetveneseinket összeszedni,
még ha nem is valamiféle mesterséges teljességgel, mert minden korosztály-
ból voltak, akik eleve kitértek a részvétel elől efféle tablókon (kár pedig!). A sze-
mélyes, felfogásbeli, affinitásbeli, világnézeti különbségeik, a magyarok
szétszórátása folytán a földgolyó más-más pontjához kötődő életútjuk ellenére
mindig az derült ki, volt és – íme – van egymásnak mondanivalójuk, félszavak-
ból is értik egymást.

E kudarc nyomán világosabb lett előttem, mint valaha, hogy egy kis csa-
ládba tartoznak, egy kis családba tartozunk, hiszen a mi hetveneseink mon-
dandója, mint afféle esszenciája egy értelmiségi oral historynek, átcsap a
máskülönben egymáson oly sokat értetlenkedő nemzedékek közötti gáton
is, méghozzá a világra tartozóan, akkor is, ha a nagyvilág persze nem vesz ró-
la tudomást! Amit személyesen megéltek, világörökség, magyar világörökség.
Amit személyesen tapasztaltak, senki nem tapasztalhatta meg úgy, ahogy ők.
Nem mehet veszendőbe. Mondjuk el, mondassuk el – amíg van kinek. És aki-

nek szólhat, hallgassa, hallgassuk figyelmesen – amíg van kit meghallgatnunk. Erre ad módot évkönyvünk.

Nincs mód itt felsorolnom, milyen életbölcsségekért illeti hálám a mostani évkönyvünkben megnyilatkozókat, ott találhatók közöttük a norvég király egy-szeri vacsoravendége, aki utána kijelenti: a feleségem jobban főz; vagy olyan is, aki utólag hálát ad a szilvafa letört ágának, amiért csuklósérülése más irányt adott a pályájának. Feltétlenül ki kell azonban emelnem az egyik nyilatkozónk által megidézett Szeged környéki parasztembert, akit a nyugodt, boldog, derűs öregkor receptjéről kérdeztek. Jelentősegteljesen csak annyit mondott: „Most úgy vagyok, ahogy köll.” Hogy kell ezt mondani világnyelveken? Hogy pontosan meg is lehessen érteni.

Nincs több kívánságom magamnak és másnak, mint hogy egyszer igazán ezt mondhasa magáról. Hetven- vagy akárhány évesen, és akármin ment addig keresztül, akármi vár rá azután.

Bognár Antal

Néhány 1938-as születésű világnagyság: Kofi Annan volt ENSZ-főtitkár, Beatrix holland uralkodó, Claudia Cardinale színésznő, Viktor Sztjepanovics Csernomirgyin orosz politikus, Alberto Kenyo Fujimori perui politikus, Elliott Gould amerikai színész, I. János Károly spanyol uralkodó, Wim Kok holland politikus, Leonyid Danilovics Kucsma ukrán politikus, César Luís Menotti argentin labdarúgó, edző, Jiří Menzel cseh rendező, színész, Joyce Carol Oates amerikai író, Makszim Dmitrijevics Sosztakovics orosz zongoraművész, karmester, Liv Ullmann norvég színésznő, Marina Vlady francia színésznő, Jon Voight amerikai színész

Deák Ferenc

író (Magyarittabé, Jugoszlávia – ma Szerbia, 1938. január 1.)

A Bánságban születtem, a nagybecskereki algimnázium befejezése és a szabadkai tanítóképzőben eltöltött két év után 1960-ban Újvidéken szereztem iparművészi diplomát.

Gyermekeivéimet a csodák és rácsodálkozások egész sora jellemzi. Emlékszem, ott a tanyán apám névnapjára rendszeresen átjött hozzánk az egyik szomszéd – hangszerével a hóna alatt –, aki régen Temesváron *szalonzenészként* hegedült. Hamarosan a **muzsika** mellé *szegődött a könyv*. Nagybátyáméktól csentem, majd átolvasva nagy titokban vissza is juttattam a könyveket. A falu egyik kocsmájának pici színpadán láttam – kisiskolások részére játszott főpróbán – Petőfit, a bírák előtt. A **színházat** a zsenge, szótlan lélekben megtézte az apai nagybátyám mozijában látott *árnyjáték*, a **film**. A rekkenő nyári délutánokon a tanyánkat

őrző kőrisek árnyékában **agyagból** formáztam magamnak *társaságot*, ami egy idő után szétszáradt, szertehullott.

Még szabadkai éveimben kezdtek hozni a lapok első rajzaimat, illusztrációimat, hát otthagytam a Képzőt, és Újvidékre *szöktem*. Az Iparművészeti Iskola felvételijét sikeresen letettem, de apám megtagadta a további támogatást. Anyám *dugiban* segített. Ebből és illusztrálással meg más alkalmi munkával szerzett keresetből tengettem életemet, de végre szabad és boldog voltam, jóllehet az öt évig tartó edukáció reggel fél nyolctól – rövid ebédszünettel – este fél nyolcig tartott. Időközben belső munkatársa lettem az Ifjúság című hetilapnak, illusztrációim mellett hozták az első verseimet, tárcáimat, elbeszéléseimet is. Hamarosan szinte minden vajdasági napi- és hetilap közölte munkáimat, majd 1967-től a Híd című folyóirat is. Ennek köszönhetem, hogy a Forum Kiadó 1961-ben kiadta a **Rekviem** című novelláskötetemet. A drámaírási bűvkörébe a hangjáték segítségével közelítettem: 1961-ben különdíjat nyertem az Újvidéki Rádió pályázatán **Üzlet** című művemmel. Ekkor lettem *benjáminka* a bácstopolyai és zentai művésztelepeknek, de a magyarkanizsai írotábornak is. Továbbra is a rövidprózát ápoltam magamban (**A Nap gyökerei**, 1965), de a Képes Ifjúságban szociográfiai riportokat közöltem, ameddig hagyták. Ekkor kért fel az *Új Symposion* főszerkesztője: írnam meg a folyóirat számára a csak ötletként jelzett drámámat. Így született meg az **Áfonyák**, amely az akadémikus Bori Imre szerint a délvidéki modern drámaírási kezdetét jelentette. A szabadkai Népszínház előadásában a jugoszláviai hivatásos színházak fesztiválján (Sterija Játékok) 1969-ben nagydíjjal tüntették ki. Hála az említett elismerésnek és két újabb, sikeres hangjátékomnak (**Sánta quadrille**, **Vak trió**), 1969-ben az Újvidéki Rádió dramaturgja lettem. Közben megjelentek **Áfonyák**, **Bagoly és csizma** (Neven-díj), **Métely**, a Forum Kiadó által díjazott **Zsivány**, **Honfoglalás** és **Aszály** című műveim. Az

Áfonyák kitűnő rendezője, Virág Mihály felkérésére megírtam a **Légszomj** című drámámat, amellyel a rendszerben a délvidéki magyarság *fulladásos halálát* céloztam meg. Az előadás a kettős (köztársasági és szövetségi) kemény szakmai szelektori vizsgáját sikeresen letette, és megjelent a következő országos színházi fesztiválon. Díjat nem – de verést azt kaptam érte. A dráma már kész, kötésre váró változatát bezúzták, engem meg az újvidéki belügyesek rendszeresen vittek éjszakai *baráti beszélgetésre*. A *picsi-pacsinak* egy hadgyakorlatra szóló behívó vetett véget. Az idő tájt írtam meg a **Teher** című nagyjátékfilm forgatókönyvét, amit Szabadkán és környékén le is forgattak, de a pólai (Pula) országos filmfesztiválon csak egy kisteremben engedték levetíteni – egyetlenegyszer. A rendező, Vuk Babić hamarosan közölte velem: a hatóság elkobozta az egész filmanyagot és megsemmisítette. Miért? Mert kaparászni mertem-mertünk a **fekete háromszög** igazi hátteréről: miért épp itt, a Szabadka–Zenta–Magyarkanizsa közötti háromszögben jelentkezik az öngyilkossági világrekord? Időközben az újvidéki Neoplanta-film felkérésére megírtam a **Parlag** című nagyjátékfilm forgatókönyvét, de nem találtak hozzá „megfelelő” rendezőt. Fábri is elegánsan visszautasította („Bocsánat, de *rengeteg dolgom van mostanság...*” stb.). Hozzám intézett magánlevelében azt írta, hogy is gondolom, hogy egy ennyire kényes témájú, jellegzetesen jugoszláv politikai hátterű filmet rendezzen egy ottani (itteni) rendező?! Vicsek Károly, a fiatal bölcsész – akinek már volt néhány *rázós* dokumentumfilmje – meg is tette. Ezt az emberi lélekben a rendszer teremtette **parlagot** már nemcsak Pólán, de több nemzetközi fesztiválon is bemutatták és – hozta a díjakat is. Nékem nagyon hiányzott a színház, de mivel drámát már úgysem fogadtak volna el tőlem, hát megírtam két oratóriumhoz a librettót. A **Csillag-időket** a zágrábi akadémikus, Rudolf Brucci (Bruči), az **Apoteózist** a fiatal új-

SOLTIS LAJOS ÉS LAZAR RISTOVSKI, A HATÁR KÉT FŐSZEREPLŐJE

vidéki Ivan Kovač szerezte. Továbbra se hagyott nyugton a film, hát engedtem Vicseknek, és közösen megírtuk, majd ő meg is rendezte a **Trófeát**, amellyel a hivatalosan *nem létező* cenzúrát megoldhatatlan probléma elé állítottuk. A filmet egyenesen Titóhoz vitték, hisz az ő szavaira (ökörségére) épült a filmdráma, aki – miután megnézte –, komoran rálegyintett. A mű az országos filmfesztivál nagydíját és még néhány jelentős kitüntetést kapott. Engem meg, Tito kulturális tanácsadójának tévedése folytán, aki nem tudta, hogy a film mindenkori szerzője a rendező, már a marsall halála után, de még az ő utasítására – évekre száműztek Nyugat-Afrikába, ahol őt államban nagykövetesként, pokoli életkörülmények közepette. Otthon (ittthon) hagytam a Belgrádi Televízió meghívásos pályázatára írt, díjnyertes forgatókönyvemet, amelyből – távollétemben – ismét Vicsek alkotott csodát: a **Fajkutyák ideje** Jugoszláviát sikeresen képviselte a prágai nemzetközi tévéfesztiválon. Persze mindig léteznek köztes események is: a Dudás Károly által összeállított szociográfiai riportkönyvet, amelynek az élére az én egyik munkám, a **Karcolás a zománcon** került, szintén zúzdába irányították. Az idő tájt (1988–89) már nagyon nyikorgott az államtákolmány, az infláció is neki-lendült, de tőlem ismét kértek forgatókönyvet, hát **Határ** címmel megírtam egy régóta építgetett témát a vajdasági svábok munkatáborokba való elhurcolásáról, kitoloncolásáról, az őslakosok és az 1945–46-ban a németek helyére telepített hegylakók közötti viszonyok, illetve a politikai helyzet alakulásáról egészen az 1948-ban bekövetkezett Tito Sztálinnal való szakításáig. Ekkorra már nemcsak az államhatárok, hanem az emberek közötti határok is végleg *bedurvultak*. A tragédiákat gyermekszemmel magam is láttam. A filmet a fiatal, Prágában diplomázott, zombori származású Zoran Maširević rendezte – valóban nagy sikerrel. A sok hazai és külhoni elismerés mellett a Philadelphiai Nemzetközi Filmfesztivál nagydíját is elnyerte. Akkor jött a polgárháború: errefelé még fű sem nőtt, irodalomról, drámáról, filmről ne is beszéljünk. Én – kínomban – mégis belekezdtem a **Határ** folytatásának megírásába, de a polgárháborús anyag csak akkor kapott esélyt, amikor a Nemzeti Színház meghívásos pályázatára drámát (romdrámát) írhattam belőle **Határtalanul** címmel. A szabadkai Népszínházban régi belgrádi barátom, Ljubomir Draškić rendezte meg. Kisvárdán több díjat és vastapsot kapott. Akkor a kaposvári Csiky Gergely Színház első embere, Babarczy László nyúlt a hónom alá: meghívott az '56-os forradalom értékeit, szellemét idéző drámaírói pályázatra. Nékem csak egy témám volt: a forradalom bukása utáni jugoszláviai árulások sorjázása – minden szinten. A **Fojtás** a versenyen másodikként futott be, utána Vicsek Károly nagyjátékfilmet is rendezett belőle **Bolygótűz** címmel. Utolsó nekibuzdulásaimból egy verskötet, két családregény, egy játékfilm forgatókönyve, valamint egy, a magam okulására írt panoptikum-dráma született **Perlekedők** címmel. Pályámat – nem választott, hanem kapott magányban futottam végig, mert két nemzedék között jelentem meg a porondon. Talán ezért érzem, hogy (művek serege, díjak ide vagy oda) az egész hosszú időszak a politika és kritika közötti vesszőfutás volt. E csapongó emlékekezést Malraux egyik gondolatával zárnam, miszerint **a mindenkori művészet – sorsellenes**.

Bodor Elek

szívsebész, egyetemi tanár (Budapest, 1938. január 15.)

Egy ködös szombaton érkeztem e világba. Gyermekkoromból csak az éjszakai rohanásokra emlékszem, amikor a szüleim egy pokrócba takartak, és rohantak át velem a Vakok Intézetének légópincéjébe. Nem értettem, mi az a szirénázás, miért bombáznak a csúnya repülő, miért nem hagynak aludni. Következő emlékem a zuglói villa szuterénlakásából – ahol 27 évig laktam – 1944 karácsonya.

A Jézuska csak egy fenyőágot hozott, valamint dörgéseket és a felnőttek féltelmét. Újév előtt mintha csitultak volna a harcok. A ház összes lakója mind a mi kis szobánkban volt, amikor dörömböltek az ajtón. Két fehér köpenyes orosz katona rohant be a lakásba németeket keresve. Meglátták azonban a háziúr, Szekeres bácsi hosszú rézláncon függő zsebóráját, kirántották a zsebéből, majd elrohantak. Apám közben hátat fordítva nekik, anyám blúzába csúsztatta a saját Doxa óráját. Másik élményem, pár hónappal később: hirtelen két orosz katona tört be lakásunkba. „Malenkij robot”-szöveggel kerestek valakit. Apám a fürdőszobában volt. A katonák kutatni kezdtek. A hálószobában benéztek az ágy alá, meglátták a gramofonukat. Azt kikapva elmentek. Apám így menekült meg többévi szibériai fogságtól.

Ezután kezdődtek a hosszú, lassan múltó iskolai évek. 1947-ben egy iskolatársam meghívott egy helyre, ahol jól lehet játszani. Ez a társaság a Regnum Marianum cserkészcsapat volt a Dam-

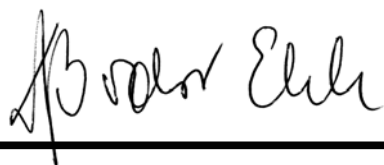
janich utcában, még ma is oda tartozom. Sztálin halála már az István Gimnáziumban ért. Temetése napján délben megállt az ország. Az iskolában öt percre vigyázzban állva sirathattuk a nagy vezért. Ezalatt egy légy az orromra szállt. Grimasszal kíséreltem meg elűzni, sikertelenül. Végül is nem bírva tovább, rácsaptam az orromra. Kitört a röhögés az osztályban. Csak a csodálatos igazgatónak, Balogh

tanár úrnak köszönhetem, hogy nem rúgtak ki a gimnáziumból.

1956 a nagy események éve. Jeles érettségi után maximális eredményt elérve felvettek a Budapesti Orvostudományi Egyetemre. Október 23-án este hat órakor a Gerlóczy utcában Mimi néninél először mentem a tánciskolába. Este már nem járt a villamos, így gyalog mentünk haza két barátommal a Dohány utcán át, közben hallgattuk a lövéseket. Így láthattuk meg, amint Sztálin elvtárs leborult a magyar nép előtt. Másnap be akartam menni az anatómiára, mert akkor boncoltunk volna először. Csak a Blaháig tudtam bemenni. Az Akácfa utca kereszteződésében ott feküdt, ami a szoborból megmaradt. A pestiek ültek rajta, és kalapálták. Mindenki el akart volna vinni egy darabot belőle. A zsebét azonban nem tudták szétverni, olyan vastag volt. Mondták is, hogy nagyon megtöltötte a magyaroktól ellopottakkal. Csak a Rákóczi tér egyik mellékutcájáig jutottam el, mert a körúton a Baross utca magasságában

állt egy orosz tank, és minden indok nélkül lőtt egyet-egyet. Az egyik lövés után sikerült egy idősebb lábsérült nényt kihúzni a körútról. November 2-án elmentem meglátogatni nagyszüleimet a Várba, a primási palotába. Épp ebédeltünk a konyhában, amikor megjelent Mindszenty bíboros, és megkérdezte, hogy lenne-e valami ennivaló, mert nagyon éhes. Letérdeltem eléje, és megcsókoltam a gyűrűjét, ő pedig megáldott. Ezután együtt folytattuk az ebédet. Az ezt követő években az egyetemi vizsgák jelentették a nagy feladatokat. 1960-ban megismerkedtem egy akkor érettségizett lánnyal, aki ma is a feleségem. 1961 borzasztó év volt. Február elején hirtelen meghalt édesanyám, a hó végén behívtak a Gyorskocsi utcába. A regnumi papok ellen induló per alanyaként többször is kihallgattak. Végül is szigorú megrovásban részesítettek, de nem ítélték el, és nem értesítették az egyetemet. 1962-ben „summa cum laude” eredménnyel végeztem. Mivel sem párttag, sem KISZ-tag nem voltam, nem is reméltem budapesti állást. Három vidéki sebészetet pályáztam meg. Meglepetésemre behívtak a pártbizottságra: „Bodor elvtárs, ön kitűnő tanuló, munkásszármazású. Itt kell maradnia az egyetemen.” A városmajori sebészeti klinikát nem ismerem, így megpályáztam. Meglepetésre megkaptam. Október elsején léptem be a klinikára. Három hét után „ideiglenesen” három hónapra felhelyezett a szívsebészetre Kudász professzor. Ebből aztán 45 év lett. 1965-ben megnősültem. Egy év múlva megszületett az első fiam, három év után a második. 1973-ban három hónapos tanulmányúton voltam Milánóban. Visszatérve folytattam a már előzetesen megkezdett tudományos munkám, aminek eredményeként 1981-ben a kandidátusi fokozatot kaptam meg. '82-ben valaki feljelentett. Behívtak a

pártbizottságra, és közölték velem, ki fognak rúgni, mert nem vallottam be, hogy 1961-ben eljárás folyt ellenem. „Bodor elvtárs, magát a klerikális reakció küldte az egyetemre, hogy fertőzze az ifjúságot.” Végül is, miután a klinika és az egyetem is kiállt mellettem, szigorú megrovással úsztam meg, amit négy év múlva visszavontak. A kilencvenes években szívesen néztem volna a két szenilis öreg kihallgatóm arcába. 1985-ben elkezdjük szervezni a szívátültetést. 1986 áprilisában a kaliforniai Stanford Egyetemről hívtam fel a feleségem, hogy az itteni tévé szerint felrobbant egy atomerőmű Ukrajnában. 1992-ben megcsináltuk az első, majd a második szívátültetést. Ez évben egyetemi tanárrá nevezett ki az államelnök, és átvettem a szívsebészeti osztály vezetését. 1994-ben megszületett az első unokám, aki természetesen fiú lett. Legalább 130 éve nem született leány a családukban. Ekkor ígértem meg menyeimnek, hogy aki az első puncit behozza családukba, minden kérését teljesítem. Három év után egy hónapon belül három csodálatos leányunokám született, majd ismét három év után újabb három. 2003-ban a szívsebészeti vezetését átadtam munkatársamnak. Tovább dolgoztam, segítettem, oktattam a fiatalokat. 2007. július 28-án közölték velem, hogy nem tartanak igényt tovább munkámra. Hát megvárhatták volna október elsejét, amikor 45 éves évfordulót ünnepelhettem volna. De így is boldog vagyok, mert gyakran előfordul, hogy hétvégén este lefekszem a feleségemmel, és reggel négy nővel az ágyamban ébredek, amikor egy hang puszi közben azt mondja: „Fordulj meg, Nagypapa, megmasszírozom a hátadat.”

Novák István

építész (Budapest, 1938. január 16.)

A világháború miatt egy alföldi kisváros, Szentés – napfényes, fákkal határolt utcái, terei, ligetei, uszodája – vált gyermekkorom örömteljes színterévé. Felnőtt fejjel visszagondolva tudatosult bennem, hogy ott, akkor még a természeti és az épített környezet együtt lélegzett. A Kurca partján lévő medencében kezdtem el úszni, és a napi edzések fegyelmező ereje egész életemben segített. A faltól falig való „vízen járás” közben memorizáltam feladataimat, majd a későbbiekben a „térlátás” adottságát is ott hasznosíthattam. A szegedi építőipari technikumi rajzaim – alaprajzok, metszetek, homlokzatok – úszás közben alakultak át épületekké. Az egyetemi éveim alatt tervezett házak már a Császár fürdőben elkezdtek. A hagyományt – Szegedre visszatérve – folytattam.

A Csomiterv építészeként reggelenként – 25 éven keresztül – úszás közben „alkothattam”, így a tervezőirodában már csak rajzolnom kellett.

Egyetemi tanáraink közül Pogány Frigyesztől kaptam azt a szakmai indítást, amelyet munkásságom alapjának tekintek. A komplex környezetalakítás igényét az ő tanítása mellett az Alföldhöz való kötődésem is erősítette. A tervezést a tárgytól a városépítészeti egységes folyamatnak tekintettem, így a kezdetektől a társtervezők mellett – iparművészekkel, képzőművészekkel, kertépítészekkel dolgoztam együtt. Az a világ ugyan nem komplex környezetalakításról szólt, mégis sikerült egy-két közös feladatot megvalósítani: Ópusztaszer Nemzeti Emlékpark rendezési terve (1978), Feszty-körkép épülete (1979), Szeged: Továbbképző Központ (1979), Baja: Német Oktatási Központ (1985–2002), Ajnácskő (Szlovákia): templom (1991), Brassó: templom (1996), Orosháza: városközpont lakóházak, üzletek, posta, bankszékház (1995–2006), Mezőberény: városközpont lakóházak, üzletek, szolgáltatók (1971–1978), Siófok: posta (1992), Balatonfüred: posta (1993).

Mintegy félszáz alkotóművésszel működhettem együtt. Egy-egy művész barátsága, az együtt dolgozás öröme számomra még ma is nélkülözhetetlen.

A tervpályázatokon is a komplex szemléletet igénylő feladatok érdekelték: városközpontok, összevont funkciójú épületek, de első díjat nyertem például a második világháborúban elesettek számára készülő országos emlékműpályázaton is. Az ország különböző településein – eltérő változatokban – ezekből tizenöt valósult meg. Feladataim közül kiemelkednek az iskolaépületek. Pályafutásom során 25 oktatási-nevelési, művelődési intézmény épületét terveztem. Ezek közül megemlítem a Budapesten, Baján, Hódmezővásárhelyen, Kecskeméten, Kiskunhalason, Kisvárdán, Nyíregyházán, Szegeden és Tatabányán felépült iskoláimat. A normatívák ellenére igyekeztem iskoláimat úgy alakítani, hogy azok nemcsak az iskolás korúak, hanem a felnőttek művelődési, sport- és szabadidő-igényeit is kielégíthessék.

A TISZAKÜRTI EMLÉKMŰ

Időközben több rangos elismerésben részesültem: Ybl Miklós-díj (1983), Pro Urbe Szeged (1995), IAKS AWARD (1997, Köln), DLA mesterfokozat (1998), Szlovák Köztársasági Elnök Érdemrendje (2001, Ajnácskő), Europa Nostra Díj (2003, München), Podmaniczky-díj (2007).

1987-től Szarvason, 2001-től Makón, 1995–2003 között Szegeden főépítésként részt vállaltam az épített és a természeti környezet megvédésében, illetve az új rendezési tervek alapján történő építésben.

Táj és ember, ember és szülőföld – ami nekem az Alföld – viszonya állandó és örök. Ezért itt a megőrzés minden hatékony eszközére szükség van. Hitem szerint e kihívó posztmodern korban az építész környezet- és lélekformáló magatartása is segíthet. Szeretném remélni, hogy a hetvenedik évembe lépve is sok még a teen-

dőm; igaz, ma már csak néha-néha születik egy-egy ház a szegedi uszodában. 1990 óta önálló tervezőirodánk van, amelyet már a kisebb fiam vezet, így a folytonosság biztosított, és nekem is több időm marad családomra és fogadott városomra, Szegedre.

Ha elfogadjuk, hogy a szerves lények a Naprendszerből, a Földből mint szervetlen égitestből szakadtak ki és öntörvényűen fejlődtek tovább, akkor tudjuk, hogy lényünk különválásból és összetartozásból alakult ki. Az ember és környezete között azonban szakadék keletkezhet, a város, az épület, a tárgy, az épített környezet a szakadék áthidalására született. Ennek a művi környezetnek a „kitalálója” minden időben az építész volt. Jól-rosszul, de teljesítette feladatát. Elmondhatom, hogy én is igyekeztem feladatomat jól ellátni akár építésként, akár főépítésként.

Pályám és sorsom a magyar Alföldhöz kötött. Az Alföld neveltjeként megtanultam tisztelni elődeim erőfeszítéseit, hogy mostoha helyzetükön mindig tudtak változtatni. Életem során arra törekedtem, hogy megfeleljek a kihívásoknak és szolgáljam környezetemet, városaimat és az ott élő embereket.

Házaim állnak, használják, s talán szeretik is őket. Bízom benne, hogy az Alföld, a Kárpát-medence földje is elfogadja őket.

Novák István

Balogh Elemér

író (Nyitra, Csehszlovákia – ma Szlovákia, 1938. január 19.)

Székely góbénak tartanak sokan, gondolom, Csíksomlyói passióm miatt, pedig csupán egy gömöri palóc szégnylegény vagyok. Igaz, anyám révén úgy-ahogy Kosztka Mihály Tivadarral tartom a rokonságot, azzal, akit manapság Csontváryként emlegetnek. Szülőföldemnek mégsem a Felvidéket tekintem, hanem a tágasabb pátriát, a Kárpát-medencét, benne olyan kies helységekkel, mint Nyitra, Nagycétény, Szalatnya, Alsógalla, Székesfehérvár, Budapest, Szolnok, Csíkszereda, Veszprém, Balatonalmádi...

A huszadik század veszett kutyái már csecsszopó koromban akkoriban még vézna bokámba martak: gyereként kellett megélnem a rémisztő vörös hordák országunkba özönlését, majd a föltüzelt szlovák fajvédők kegyetlen vagdalkozását. Családunknak, tanító édesapámnak és édesanyámnak kilenc porontyukkal menekülniük kellett bölcsőhelyünkről, csupán azért, mert magyarok akartunk maradni, mezítláb gázolva át az Ipolyon, majd marhavagonban dideregve hónapokon át, télvíz idején.

Irány: a fiait oltalmazó anyaország.

Ahol aztán nyakunkba telepedtek a világboldogító kommunisták!

Nyakunkba telepedtek, és ütöttek-vágtak, ahol értek.

A forradalom bennem szikrázott föl ellenük, ezért aztán a fővárosi bölcsészkarról, sőt a haza valamennyi egyeteméről és főiskolájáról elzavartak, megtapasztalhattam az ávos verőlegények szívélyes vérengzését, tüdőmbe szívhattam Kádár börtöneinek ózondús bűzeit. Később, már családos emberként, a vadászkastélyaikban ön-

feledten ultizgató bolsevik zsugások kifüstöltek bakonyerdei rejtekhelyemről is, ugyanis az ő bitang, országveszejtő ügyködésüket annak neveztem, ami valójában is volt: hazárdjátéknak.

Mondhatnám fennkölt szavakkal: rajtam is átgázolt a történelem.

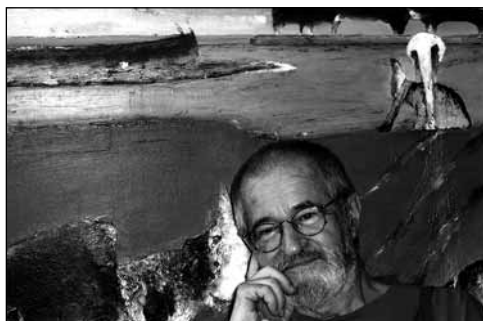
S közben családom tagjai: asszonytársaim, gyermekeim, unokáim csaltak vidámságot arcomra.

Szívemben persze nem fortog semmiféle gyűlölet vagy sértettség, inkább hálát adok az Úrnak vagy a Sorsnak bukdácsolásaimért, megkövetetésemért, és nyújtánám kezemet egykori poroszlóimnak, kiknek tenyeréről előbb-utóbb csak-csak lepereg a rászáradt vér. Fontos embereim ők, nélkülük ugyanis nem írhattam volna meg az életem summáját is adó, *A tanár úr* című regényemet, amellyel a Németh László Alapítvány ötvenhatos jubileumi irodalmi pályázatának fődíját nyertem el 2006-ban, s amelyben – mint e helyütt is – közhírré tétetik, hogy búbánatos, ám őszinte lélekkel sóvárgok arra a világra, amelyben majd végre felebarátomnak érezhetem minden embertársamat.

Balogh Elemér

Lóránt János Demeter

festő, grafikus (Békésszentandrás, 1938. január 21.)

Apai részről őseim vízimolnárok voltak a Bakonyban, anyai részről bolgárkertészek.

Iskoláim: 1952-ig általános iskola, Békésszentandrás; 1952–56 Vajda Péter Gimnázium, Szarvas; 1956–59 Tanárképző Főiskola, Szeged (tanárom: Vinkler László).

„A nagy vizek földjén, Békésszentandrásan születtem. Ez az a vidék, ahol akarva-nem akarva együtt él az ember a

vízzel, a földdel. Néhány gyermekkori kép még ma is tisztán él bennem: a kora tavaszi veteményesek, a föld színe és tapintása, a kis rögök, amelyek tetejét már szárazra fúttá a szél. Az élénkzöld fűben előbukkanó piros földieprek. A Körös tavaszi áradásai, amikor félénken húzódtunk vissza a hatalmassá duzzadt folyó partjáról. A kakukk hangja, amely betöltötte a Körös fölötti tájat; a nádiveréb keményebb, nádszálhoz hasonló éneke; a májusi esték mindent betöltő békabrekegése. A nyári, nagy, kiszáradt legelőkön távolba vesző gyalogút. Az aratásnál, cséplésnél dolgozó emberek naptól fehérre szítt ruhában.

A falusi iskola – ahová néha bementem édesapám osztályába –, a sok gyerek rám szegeződő tekintete furcsa érzéssel töltött el. A falu alakjainak jellegzetes beszéde, mozgása, megjelenése még most is meghatározó élményem.

A látszólag nyugodt táj mégis tele van kis tragédiákkal – magában hordozva az emberiség nagy botlásait is. Ma is ilyen környezetben vagyok igazán otthon – mintha ez a táj valamilyen védettséget biztosítana számomra.

Azt hiszem, hogy ez a táj és a benne élő emberek adta érzések és gondolatok határozzák meg festészetemet.”

Az alábbi önvallomásfélélt jó harminc éve írtam egy kis katalógus bevezetőjének, mely a mai napig érvényes egy változással: hogy ma még jobban szeretnék visszalopakodni a gyerekkorba – ez az érzés néha rövid időre megadatik számomra –, és akkor csend van, boldogság, szeretet, biztonságérzet, meleg családi fészek, barátok. Az ébredés mindig kínos, és felnőtt fejjel ma már érzem és látom, hogy a világ gyorsuló tempóban halad saját megsemmisítése felé és az ellen sajnós a rendelkezésemre álló eszközökkel túl sokat tenni nem tudok.

„Vannak a szabad természetben tiszta nagy vizek, melyeknek nincsen sekélye, nem lehet bennük térdig-övig mártózva szoktatni tagjainkat, hanem egész testtel, egyszerre kell beléjük merülni, aztán úszva vagy lebegve, talajvesztőn átadni magunkat e súlytalan létezésben a tudat és a lélek szabad szárnyalásának – mégsem feledve annak veszélyét, hogy a víznek mélyen van a mélye, és állhatatos a vonzása.

Ilyen hirtelen-táruló és hívó mélyvízi benyomást kelt bennünk Lóránt János Demeter festészete is, elsősorban a művek expressziójában rejlő talányossága miatt, ami alighanem abból adódik, hogy a képeinek tartalmához stilizált, át-

szellemült forma- és színvilága alól váratlanul tör fel a mondandó döbbenetes ereje, s annak olykor abszurdba forduló, elgondolkodtató mélysége. Meg aztán jól érzékelhető ecsetvonásának könnyed suhanásából vagy éppen nekilóduló sepréséből – mint a hal uszonyának lassú vagy felgyorsuló lebegtetéséből –, hogy Lórántnak a piktúra – akár amannak a víz – eredendő, természetes közege: akkor van elemében, amikor fest.

Képein egy szokványos helyzet, vagy látszólag jelentéktelen esemény sokszor attól kap nyomatékokot, vagy merőben újfajta tartalmi megvilágítást, hogy a szemlélőben az ábrázolt figura sejtelmessége, egy-egy táj baljós hangulata, vagy a jelenet érületi karakterének meghatározatlansága, valamiképpen felveti a végső és megfejthetetlen létkérdések némelyikét is. Nem véletlenül. Amikor ugyanis Lóránt János Demeter a képi metaforái útján átlendít bennünket a köznapi gondolkodásból a tudatunk mélyén munkálkodó, vívódó életerzés síkjára, ugyanazt teszi velünk, amit kevésbé gyengéden végeznek el a válságos sorshelyzetek: rákényszerít a befelé tekintésre.”

Ezt írta egy katalógusombba Supka Magdolna, aki éveken át kísérte figyelemmel munkásságomat, kitüntetett barátságával, és sokszor segített egyenesbe jönni, amikor életem és művészetem gödör szélén ingadozott.

Két felejthetetlen barátról, akik döntő hatással voltak arra, hogy érdeklődésem e pálya felé terelődött. Sinka Matyi – aki a békésszentandrászi Horga tanya-világában született 1917-ben, hivatást érzett és 18 évesen felbiciklizett Budapestre, ahol felvételt nyert az Iparművészeti Akadémiára. Elismert, többszörös Munkácsy-díjas alkalmazott grafikussá vált. (Sajnos már nincs közöttünk.)

A Kondoroson született Csernus Tibor (sajnos ő is elment) rokonsága itt élt Békésszentandrászon, és Sinka Matyi egyengette a fiatal fiú útját. Az ötvenes években Tibor feleségével, Szilveszter Katival néhány nyarat itt töltött a faluban, és ez a jelenlét végleg eldöntötte, hogy érdeklődésem a festészet felé fordult. Ez akkor abból állt, hogy kifigyeltem őket, mikor a Körös-holtágról csodálatos tájakat festettek, 12 évesen nem volt merszem megszólítani őket.

Jóval később, a hatvanas években többször felkerestem őket a Dráva utcai műteremben. Munkákat vittem, kérve, mondjon róluk valamit. Később Párizsban többször találkoztunk. Nem gondoltam, hogy a karácsonyi telefonbeszélgetésnél hallom hangját utoljára.

Ami érdekes – Sinka Matyi Bartókról beszélt nekem, Tibor meg általam nem ismert filmeket ajánlott figyelmembe. Életük példaértékű lehet, az egyik: a világ végéről is el lehet jutni valahova; a másik: mindkettőjük egyénisége, jelleme, erkölcsi normája, szorgalma, tehetsége kivételesnek mondható. Még valamit megjelenésükről, életükről – mindketten colos (nálunk ez nagyra nőtt szikár-szívós gyereket jelent), csökönyös, földönjáró tornyosi-falusi... Hogyan váltak híres, világhírű művésszé.

Köszönet mindkettőjüknek. Végül bízom abban, hogy még ilyen csodák előfordulnak, bár ma már jobbára a kiválasztottak előjoga.

(Kitüntetések: Munkácsy-díjas, érdemes művész, Békésszentandrás díszpolgára, az MTA-SZIMA tagja)

Lóránt János

Török Gyula

ökölvívó, edző (Kispest, 1938. január 24.)

Családi adatok:

a. n.: Friedmann Etelka
Nős, Vécsey Mária
Gy: Gyula (1968), unoka: Szonja (1998)

Életút:

1948–49, a KAC,
1950–53, a Kistex,
1954–62, 1965–67, az MTK,
1963–64 a Tatabánya versenyzője
ötszörös magyar bajnok
ötszörös Balkán-bajnok
1958–64, hatvanszoros válogatott
1960 Róma, olimpiai bajnok
1959 EB-ezüstérmes,
1966 visszavonul, a Gránit anyagbeszerzője
1976–78 az Építők, 1978–81 a Csepel edzője
1993: a válogatott másodedzője
1996: a szöv. eln. tan. adója

Díjai:

1960. Szocialista Munka érdemérem, aranyfokozat
2000. MÖSZ érdemrendje
1994. Budapestért Díj
2004. Kispestért Díj

Irod.: Szugyeczky József: Béka a szorítóban, 1971

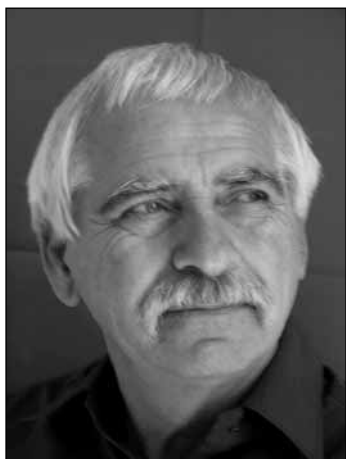
Film: Borsodi Ervin: Negyedik menet (riportfilm)

1997. május, súlyos betegségen esett át (agytrombózis)

Török Gyula

Hézsó Ferenc

festőművész (Hódmezővásárhely, 1938. január 26.)

Apám eredeti foglalkozása szerint cipész-csizmadia, anyám háztartásbeli, később bérelszámolóként dolgozott. Az általános és a középiskolát szülővárosomban végeztem. Négyen vagyunk testvérek, én vagyok a legidősebb. A háború utáni inséges évek leszűkítették a városszéli mezítlábas gyermekek életterét. Az utcán népes csoportokban a fél várost becserkészve gyűjtöttük az élményeinket. Az ötvenes évek társadalmi szövetébe szervesen épültünk be képességeink szerint. Játzópajtásaimtól eltérően korán nekiláttam a rajzolást, festést és az olvasást gyakorolni, birtokba venni. Gimnazistaként bekapcsolódtam a város szellemi életébe, melynek ekkor kisugárzási pontja a múzeum volt Gallyasi Miklós igazgató iro-

dalmi és művészeti érdeklődése jóvoltából. Vásárhely az alföldi hagyományokat képviselte a képzőművészet palettáján. Tornyai János, Kurucz D. István, Kohán György és a Képzőművészeti Főiskoláról letelepedett fiatalok e hagyomány folytatását szavatolták. A Vásárhelyi Őszi Tárlaton mint jelentős országos kiállításon tömörültek azok a művészek, akik a hivatalos kultúrpolitika ellenében a népi-nemzeti kultúrát megőrző ábrázoló piktúrát vallották magukénak. Ezzel a szellemi háttérrel kerültem fel 1957-ben Budapestre, a Képzőművészeti Főiskolára. A főváros számomra ismeretlen közeg volt. Mint vidéki gyerek nehezen tájékozódtam az ismeretlen, más karakterű emberek között. Kollégistaként szenvedélyes viták keresztütésében kerestem helyemet az éledő ifjúsági mozgalom keretei között. Az 1956-os forradalom eseményeinek elvarratlan szálai bonyolították kapcsolatainkat mindennapi döntéseink vállalásában. Első mesterem a főiskolán Papp Gyula volt, aki a Bauhauson Paul Klee tanársegédjeként új szellemiséget villantott fel mint új pedagógiai gyakorlatot. A harmadik év zárása után Domanovszky Endréhez kerültem, aki a főiskola rektora volt és ekkor a legünnepeltebb festő. Az elkövetkező két évben kapcsolatunk sajnos nem volt felhőtlen. Párhuzamosan a tanári szakot is felvettem szüleim elvárását is szolgálva. Az ötödik év végén mesterem nem adott lehetőséget, hogy tovább maradhassak a mesterképzésre. Sikeres államvizsgám után így 1962-ben festő- és tanári diplomával visszatértem szülővárosomba, szüleimhez. 1963-tól Makón szakkörvezetést vállaltam, és sikerült itthon Vásárhelyen két külvárosi általános iskolában óraadóként rajzot tanítanom. 1964-ben kineveztek végleges státusszal, és így a tanári pályám különböző szinteken nyugdíjba vonulásomig folyamatos volt. 1964-ben megnősültem. Feleségem Mónus Rozália, aki szintén felvételizett a főiskolára, de a szerencse elpártolt tőle, és így egészségügyi pályára ment. Negyven évig dolgozott odaadóan, segítőkészen, hivatalos elismerés nélkül. 1964-ben megszületett Endre, majd 1967-ben Emese nevű gyermekünk. 1966-ban meghívtak tanárnak a Bethlen Gábor Gimnáziumba,

ahol volt tanáraink mint kollégák lettek munkatársaim. A színes és gazdag szellemi légkörben sikerült gyorsan beilleszkednem. Tíz évet töltöttem ebben a nagyszerű tantestületben teljes pedagógiai szabadsággal kísérletezve a rajz tantárgyon belül. Pedagógiai munkámmal párhuzamosan rendkívüli munkakedvvel festettem és műveltem a képzőművészet különböző műfajait (kerámia, tűzzománc, mozaik, gobelin). A murális feladatok foglalkoztattak. Folyamatosan kialakítottam egy önálló festői nyelvezetet. Tudatosan építettem fel egy programot, mellyel rendszeresen szerepelek a Vásárhelyi Őszi Tárlatokon, Budapesten és más városokban, országos és egyéni kiállításokon belföldön és külföldön egyaránt. Részt veszek pályázatokon. 1966-ban egyenes megbízásként egy hat négyzetméteres gobelint és 1984-ben 2×9 négyzetméteres mozaikot készítettem. 1974-ben SZOT-díjat, 1975-ben Munkácsy-díjat kaptam. Nyaranta rendszeresen jártam művésztelepekre, és sikerült megtekintennem néhány jelentős külföldi múzeumot is. 1975-ben ismét megkerestek és hívtak Szegedre a Tanárképző Főiskola rajz-művészettörténeti tanszékére. Hívásukra igent mondtam. Ezzel a lépéssel szélesebb lehetőségem nyílt kamatoztatni korábbi pedagógiai kísérleteim eredményeit a rajztanárképzésben és a korszerű vizuális nevelésben. Ezen a körön belül végigjárva a szakmai hivatali utakat 1982–1992 között tanszékvezetőként és 1984–1987 között főigazgató-helyettesként szerveztem a napi oktatás gyakorlati és elméleti feladatait. 1996-ban, 35 éves pedagógiai tevékenységem után, a Bokros-csomag nyomán saját döntésem alapján nyugdíjas főiskolai tanárként kerültem ki a piacgazdaság számomra nem kívánt forgatagába. Művészi munkásságomnak ez a történelmi váltás sokat ártott. Megcsappantak kiállításaim, lényegesen kevesebbet dolgozom, és szétbomlott az a társadalmi modell, melyben címzettek voltak a számomra ismert emberek. Elvékonyodott az a karakteres szellemi baráti kör, amely szellemi háttérként segítő és inspiráló közegem volt. A megváltozott körülmények ellenére az állami mecenatúrát helyettesítendő magánvállalkozások folytán rendszeresen járok nyári és nemzetközi művésztelepekre, ahol alkalom nyílik teljesítményeinket összemérni és gondolatainkat kicserélni. Alkotóként és nyugdíjas pedagógusként visszatekintve fél évszázad történelmi váltásaira felmerül a kérdés, mennyiben sikerült hiteles válaszokat adnom nemzeti kultúránk változásai közepette a megőrzésére és megújítására, krónikásként sikerült-e a lényeges dolgokat megjelenítenem. Az év többi részében feleséggel sok munkával, jó kedvvel gondozzuk kertjeinkben a gyümölcsfákat és a virágokat, és örömeinkre hat fiúunokánk révén kapcsolódunk be nemzetünk fenntartásába, gyarapodásába.

Hézső F.

Bakó Endre

újságíró, irodalomtörténész (Derecske, 1938. február 5.)

Móricz Zsigmond szerint az emberrel tízéves koráig minden lényeges dolog megtörténik. Ezt én magamra vonatkoztatva úgy módosítanám, hogy majdnem minden. Az egykori Bihar vármegye legnyugatibb községében születtem. Ott látta meg a napvilágot a kitűnő ifjúsági író, Bakó Ágnes is, de nem vagyunk rokonok. Az én családom oda csak ideiglenesen telepedett, s 1943-ban, amikor én öt éves voltam, Debrecenbe költözött. Így aztán néhány derecskei emlékfoszlánynál egyéb nem maradt a tudatomban. Eszmélni Debrecenben kezdtem, ahol ma is élek. A felnőttvilá-

hoz fűződő első emlékeim közé tartozik a gettó, amelynek a Csokonai utcai bejárata közel esett hozzánk, a Borz utcához. Amikor arra tévedve érdeklődtem a fegyveres őrtől, hogy kik vannak odabent, s mit csinálnak, a katona (vagy csendőr?) jóindulatúan azt tanácsolta, menjek haza, nem nekem való dolgok ezek. 1944. június 2-án már negyven éven felüli apám katona volt, s mi a ház kis pincéjében éltük át a borzalmas napot, amikor az amerikaiak megszórták Debrecen irgalmatlan mennyiségű bombával. Ez volt az egyetlen nap, amikor félelem tartott béklyóban, az is édesanyámtól és több mint tíz évvel idősebb nővéremtől ragadt rám, ők sírva, remegve imádkoztak, miközben a város távoli részére, főképp a nagyállomásra ledobott bombák detonációi megremegtették a mi kis pincénket is. Egyébként az egész háborút a gyermeki öntudatlanság biztonságában éltem át. Édesanyám úgy határozott, hogy menekülésre fogjuk a dolgot. Előbb a Nagyrébe melletti Pernyéspusztára mentünk, ahol idősebb nővérem (tanítónő) férje a gazdaság főintézője volt, majd amikor a szovjetek Nagyváradot ágyúzni kezdték, édesanyám úgy döntött, Budapestre, pontosabban Rákoscsabára masírozunk, a keresztszüleimhez. Amikor megkezdődött Budapest ostroma, lovas kocsin menekültünk a fővárosból, és Passauiig meg sem álltunk. Valahol Ausztriában Micskei ezredes egységéhez csatlakoztunk, s velük együtt estünk amerikai fogságba. (Honnan volt lovas kocsink és hogy estünk fogságba, ez mind kitüntetett történet a családi legendáriumban.) Ott láttam először néger katonát, s azt, ahogy az erdőből kísérik a feltartott kezű, megadásra kényszerített fiatal német katonákat. Nem tagadom, igazságérzetem, mint mindig, a gyengébbek, ezúttal a legyőzött fiatalok felé húzott, csak később tudtam meg, hogy a Hitler-jugend tagjai voltak, akik a végsőig kitartottak.

A passaui lágerből amerikai katonai vonat szállította haza a menekülteket, s a Keleti pályaudvaron szembesültem először a felszabadító szovjet hadsereg harci moráljával: egy nő sikoltozva szaladt a csomagja után, amit egy szovjet katona elzabrált. Mire 1945 novemberében hazaértünk Debrecenbe (a vonatokat nem jártak rendszeresen), édesapám már visszatért: megúsza a hadifogságot, de nem volt hova mennie, mert egy család beköltözött a lakásunkba. Édes-

anyámnak hetekig kellett a városi hivatalba járnia, amíg a lakás felét visszakaptuk, a „nyugatosok” megbélyegzéssel együtt.

Életre szóló élményt a Fazekas Gimnáziumban kaptam magyartanáromtól, Nagy Jánostól, aki hagyott maga után néhány irodalmi és nyelvészeti dolgozatot is. Tóth Árpád volt a kedvenc költője, de a megengedettnél Babitsot is nagyobb óraszámban tanította, beszélt Szabó Dezsőről, Sinka-, Áprily-, Reményik Sándor-verseket szavalt, Szabó Lőrincre is ő irányította a figyelmem. Az ő hatására lettem irodalomtanár. Igaz, legális úton nem vettek fel, de ő (egyetemi előadó lévén) 1957 februárjában „becsempészt”, s így nem kellett évet veszítenem. Ma is őrzöm az akkori dékán, Kálmán Béla nyelvészprofesszor levelét, amelyben értesít, hogy „szoros kivételképpen” helyet biztosít számomra a kar hallgatói között. 1958-ban már letettem az alapvizsgákat, amikor a minisztériumból megkaptam 1956 nyarán feladott fellebbezésemre a választ: sajnálatosul értesítenek, de nem áll módjukban kérelmemet kedvezően elbírálni. Ennyit a bürokráciáról, meg arról, hogy talán szerencsém volt a mellőzéssel. Ki tudja, a forradalom hevében mibe sodródtam volna bele – habár sokáig veszteségnek éreztem, hogy azokban a lázas napokban a megyei kórház anyagbeszerzője voltam!

Tanár lettem, majd kulturális újságíró, közben „elkövettem” néhány kritikát, tanulmányt, elsősorban az Alföldben (amelynek tíz éven át egyik rovatvezetője voltam), kisebb mértékben a miskolci Napjainkban – de vajon kinek van fogalma arról, hogy mit kell(ett) egy vidéki újságírónak gürcölnie? Ennek ellenére sikerült néhány nagyobb tanulmányt összehoznom, egyikkel le is doktoráltam. Hogy, hogy nem, egyszer csak azon vettem észre magam, hogy a debreceni (Tóth Árpád, Gulyás Pál, Kiss Tamás stb.) és a bihari irodalom (Sinka István, Nadányi Zoltán, Dutka Ákos stb.) specialistájaként tartanak számon. Könyveim, dolgozataim főleg velük foglalkoznak. Ezeket már jórészt az utóbbi nyolc évben, nyugdíjasként írtam. Tettem egy rövid kitérőt az újságírói pályáról: 1988-ban a minisztérium megbízásából én alapítottam a debreceni Csokonai Kiadót. Úgy kerültem bele, mint Pilátus a krédóba, de ennek felidézése megint messze vezetne. Amikor Németh Miklós kormánya módosította a sajtótörvényt, minek hatására azonnal négyszáz könyvkiadó támadt, visszamentem a helyi laphoz, immár főszerkesztőnek.

A XX. század második felében, az úgynevezett létező szocializmusban a szellem embere csak megalkuvások árán tudott megélni, pláne boldogulni. Ártatlanok, néhány ismert ellenálló, másként gondolkodó kivételével, csak a csecsemők voltak. Épp ezért napjainkban számomra a leginkább visszatásztó jelenség a „hősök” özönlése.

Bakonyi Péter

vívó, informatikus (Budapest, 1938. február 17.)

Az elmúlt hetven év a magyar történelemben és az én életemben is igen tartalmas, izgalmas és sokszínű volt. Benne voltak a második világháború borzalmai, az ötvenhatos forradalom rövid ideig tartó magasztos percei, a rendszerváltás új lehetőségei, de a hetvenes és nyolcvanas évek időszaka is, amely az én életemben sok lehetőséget kínált, amellyel, úgy érzem, élni is tudtam.

A hetven év történéseit röviden összefoglalni igen nehéz. Ezért megpróbálom kiemelni a fontos eseményeket az életemből. Értelmiségi családból származom, apám jogász, nagyapám mérnök volt. A második világháború végére jól emlékszem, és meghatározó élményem volt, amikor a védett házból, ahol a háború végén laktunk, a nyilasok éjszaka elvitték az ott lakó zsidó származású embereket – a végcél ismert. Mi megúsztuk, mert egy egy hónapos testvérem volt, így velünk kivételt tettek.

A háború vége nekünk igazi felszabadulás volt, és nagy örömmel néztünk az elkövetkező újjáépítési időszakra. Sajnos nem minden alakult úgy, ahogy gondoltuk, ezért is jött az '56-os forradalom. Ebben az évben érettségiztem a Bláthy Ottó technikumban, és mivel értelmiségi származásom miatt helyhiány indoklással nem vettek fel az egyetemre, villanyszerelő segédmunkásként kezdtem dolgozni az Elektromos Műveknél,

amelynek sportegyesületében egyébként már ifjúsági válogatott vívóként sportoltam.

Az egyetemre 1960-ban vettek fel és '65-ben diplomáztam mint villamosmérnök. Közben válogatott vívó lettem. Sportpályafutásom során csapatban világbajnok, egyéniben bronzérmes lettem, olimpiákon kétszer voltam tagja a bronzérmes

kardcsapatnak. Négyszeres Universiade-aranyérmes vagyok (ez a verseny abban az időben világbajnoki színvonalú volt), továbbá három egyéni magyar bajnoki címet szereztem.

A Budapesti Műszaki Egyetemen ötször nyertem el a „Jó tanuló – jó sportoló” címet.

A sport az életemben meghatározó jelentőségű volt, megtanított küzdeni, taktikusan gondolkodni és a sikereket és kudarcokat a helyén kezelni. Aktív sportpályafutásom befejezése után nem sokkal felkértek a Magyar Vívószövetség elnöki pozíciójának betöltésére. Ezt örömmel vállaltam, és végül 12 éven keresztül irányítottam ezt a nagy hagyományokkal rendelkező sportágat.

A szakmai pályám is szépen alakult, a Magyar Tudományos Akadémia Automatizálási Kutatóintézetében kezdtem mérnöki pályafutásomat. Szerencsémre 1966-ban a számítástechnika területére kerültem, és az elsők között sajtótíttam el az informatika akkor még kevésbé ismert szakmai ismereteit. Egyetemi doktori címet szereztem 1969-ben, és a következő évben a

BME-n kandidátusi ösztöndíjat kaptam. Ennek eredményeként 1974-ben a műszaki tudományok kandidátusa fokozatot nyertem el.

A védés után visszahívtak az MTA SZTAKI kutatóintézetbe, az akadémiai számítóközpontnak lettem a vezetője, néhány évvel később tudományos igazgatóhelyettesnek neveztek ki. Feladatom bővült, és a számítógép-hálózati kutatásokat is irányítanom kellett. Ez a terület akkor embargós volt stratégiai fontossága miatt. Mi sikeresen kifejlesztettünk egy ún. csomagkapcsolt adathálózati rendszert, amely később a Magyar Posta nyilvános adathálózataként működött, és a régiókban egyedülként már a nyolcvanas évek végén az akadémiai intézetek, egyetemek hálózatba kapcsolódtak. Ez megkönnyítette az átállást az internethálózat hazai bevezetéséhez, amelyet országos program keretében végeztünk. Ennek a programnak voltam 13 évig operatív vezetője. Ezért a munkámért 1993-ban Széchenyi-díjjal tüntettek ki.

A pályafutásom 1991-től újabb fordulatot vett, és egy nagy hazai biztosító társaságnak (Allianz-Hungária) lettem az informatikai vezetője. Emellett megtartottam akadémiai státusomat félállásban és tanítottam is az egyetemen. Az MTA főtitkára szakmai tanácsadója voltam informatikai kérdésekben. Az Allianz-nál több mint tíz évet töltöttem el, és a kezdetleges állapotból sikerült egy korszerű vállalati információs rendszert létrehozni.

Az Allianz-nál 2001 végéig dolgoztam, utána visszahívtak az MTA SZTAKI-ba igazgatóhelyettesnek. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) megalakulása újabb fordulatot hozott. Helyettes államtitkárnak kértek fel 2002 júniusában, amit örömmel fogadtam el. Úgy éreztem,

hogy az eddigi tapasztalataimat hasznosítani tudom az ország modernizálása érdekében. Ezt az időszakot az EU-csatlakozás előkészítésének feladatai jellemzik, továbbá az első nemzeti fejlesztési terv kidolgozása. Úgy látom, visszatekintve arra a három évre, amit ott töltöttem, hogy az elvárásoknak sikerült megfelelni: kidolgoztuk a magyar információs társadalom stratégiát, amit a kormány 2003-ban elfogadott, az informatikai szakma is elégedett volt azzal a támogatással, amelyet az EU a 2004–2006 közötti időszakra biztosított, és amely egy nagyságrenddel nagyobb volt a korábbi időszakokénál.

Az IHM-es évek után visszamentem a SZTAKI-ba a korábbi pozíciómba. Emellett tagja lettem a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanácsnak, amely a kormány tanácsadó testülete.

Életemnek meghatározó része a családom. Két felnőtt gyermekem van, akik mind a munkában, mind a családi életben megtalálták a helyüket, elégedettek és boldognak látom őket. Öt unokám van, három fiú és két lány, imádni valók. A családi háttér nélkül nem sikerülhetett volna a pályafutásom.

Mivel zárhatnám ezt a rövid írást? Szerencsére jó egészségnek örvendek, és változatlan energiával dolgozom a kutatóintézetben és a szakma egyéb területein. A sportban is változatlanul aktív vagyok. Közel tíz éve a Budapesti Vívószövetség elnöke és a Magyar Vívószövetség tiszteletbeli elnöke vagyok. Hetente háromszor sportolok, 2002-ben kardvívásban veterán világbajnok lettem. Ma is tanítok, és nemrég kaptam meg a címzetes főiskolai tanár címet.

Hoós János

közgazdász (Szombathely, 1938. február 23.)

Az elmúlt hetven év nagy részét az ún. „létező szocializmusban” éltem le. Ebben a rendszerben lettem első generációs értelmiségi, egyetemi tanár, aki oktatott és kutatót nyugati egyetemeken is – így az USA-ban is –, viszonylag fiatalon fontos vezetői posztokat töltöttem be, MSZMP KB-tag voltam és vezettem a párt gazdaságpolitikai osztályát – az Országos Tervhivatal államtitkára, majd elnöke voltam és két évig dolgoztam mint elnök a Központi Statisztikai Hivatalban. Oktatói, kutatói és hivatali munkám során módom volt – Ausztrália kivételével – bejárni az egész világot és olyan államférfiakkal is tárgyalni és találkozni, mint Castro, Gorbacsov – természetesen személyesen is ismertem az ún. Kádár-rendszer vezetőit. Tehát

viszonylag nagyon magasra jutottam a társadalmi mobilitás ranglétráján, hisz anyám mosónő volt, apám meg kétkezi, szakképzetlen rakodómunkás. Így hát éltem mély szegénységben, de az anyagi és kulturális jómód, gyakran a luxus is életem kísérője volt – miként emberi, baráti kapcsolataim mindig is élők voltak nemcsak a vezető értelmiségiekkel, politikusokkal, magas beosztású állami tisztviselőkkel, de az anyámhoz és apámhoz hasonló munkásemberekkel is. Anyám szava, aki büszke volt rám: „Fiam, ugye nem hagysz itt bennünk” fordította le bennem a „Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar, bölcsőd az s majdan sírod is... itt élned s halnod kell” szavakat mély hazaszeretetté. Ez az életpálya meggyőződéses szocialistává tett, és az alapvető szocialista elvek melletti elkötelezettségem ma is töretlen. Így talán nem véletlen, hogy magamban, de publikációimban is átgondoltam a magyar létező szocializmus jellemzőit és megszűnése okait. E tanúságtétel keretében megkísérlem ennek néhány lényegi elemét közreadni.

A rendszerváltozás után mint egyetemi tanár aktív kutatóként a globálisan kitérülő világ ismereteihez is jobban hozzájutva folytathattam a nemzetközi tapasztalatok gyűjtését. Ezekre és a régi rendszerben szerzettekre alapozva bátorkodom most itt tanúskodni; ami nyilvánvalóan szubjektív, és mint ilyen természetszerűen nem eshet egybe nagyon sok hasonló megítéléssel. Gondolatmenetemet a következő kérdések köré csoportosítom.

A magyar létező szocializmus mely jellemzőit indokolt kiemelni? A következőket: a rendszer, radikálisan felszámolva az Európában talán legtovább élő feudális hagyományokat, a szélsőséges jövedelemelosztást, a magyar történelemben páratlan társadalmi mobilitást teremtett; létrejött egy olyan ipari, mezőgazdasági és szolgáltatási bázis – viszonylag képzett munkaerőhátterrel –, amire a mai globalizált világban sikeresen lehet építkezni (két példa: az 1980-as években a gabonatermelés megközelítette a lehetséges maximumot, évi több mint 15 millió tonnát, amivel az ország egy főre vetítve a világanglistán

a harmadik helyre került; olyan vállalati vezetők nőttek fel, mint Horváth Ede, Burgert Róbert, akik a maguk területén nemzetközileg is kiemelkedő termelési kultúrát honosítottak meg); a szociálpolitika révén a bölcsőtől a sírig tartó állami gondoskodást valósított meg (általános egészségbiztosítás, gyakorlatilag mindenkire kiterjedő nyugdíjellátás és államilag finanszírozott oktatás, teljes foglalkoztatás: azaz nagyfokú szociális és létbiztonság – ezek történelmileg is nagy eredmények, akkor is, ha az ország szerény anyagi lehetőségei miatt a fejlett európai országokhoz képest viszonylag alacsony szinten tudtak csak megvalósulni); természetesen a rendszer nem volt demokratikus sem annak elméleti értelmezésében, sem a mai magyar gyakorlattal való összehasonlításában. (Bár ma már jól tudjuk, hogy az elméleti demokrácia és a „létező” demokráciák között majdnem olyan mély szakadék van, mint az ideális szocialista modell és „létező” szocializmus között volt!) A rendszer két, egymástól jelentősen különböző időszakra bontható: az 1956 előttire és az azt követő ún. Kádár-rendszerre. Az utóbbi viszonylag nagyfokú mozgásteret nyert belpolitikailag és nemzetközileg. Ennek oka egyrészt 1956, másrészt a két világháború békés együttélésének egy enyhült szakasza. Ez a mozgáster egy sajátos magyar gazdasági és politikai modell létrehozását tette lehetővé (a magyar tsz-modell és új gazdasági mechanizmus, az „aki nincs ellenünk, velünk van” jelszó meghirdetése, intenzív nyugati kapcsolatok kiépítése). A politika és különösen Kádár tudott lavírozni Kelet és Nyugat között. Ez a helyzet a Szovjetunióknak is érdeke volt, erősítette a társadalmi békét az országban, anyagilag is bizonyos fokon mentesítette őket és politikailag jobb képet festett Nyugaton a létező szocializmusról; a Nyugat előnye a rendszer „fellazítási” lehetőségében volt.

Mik voltak a meghatározó motivációi az ún. Kádár-rendszer káderállományának? E káderállományon belül három csoport emelendő ki:

- a döntéseket előkészítő és azok végrehajtásáért felelős bürokrácia (a párt, a KISZ és államapparátus); túlnyomó többségük racionálisan opportunistá magatartást vett fel, amit jól kifejez egy akkori megyei vezető fehér asztal melletti mondása: „Hála istennek, eddig mindig együtt tudtam ingadozni a párttal”; ez a csoport alkotta a túlnyomó többséget;

- a meggyőződéses hívei a szocializmusnak, tehát akik nemcsak egzisztenciális okok miatt szolgálták a rendszert, meggyőződésük mellett érveltek, tettek, vállalva az ezekkel járó konfliktusokat és kockázatokat;

- a szűk hatalmi elit (a párt politikai bizottsága, a titkárság és az első titkár, illetve néhány ahhoz közel álló vezető és befolyásos személy, ebbe beletartozott néhány párton kívüli is – író, művész és volt koalíciós politikus); e körben gyakran informális döntéseket hoztak, amiket hivatalos vezető testületekkel a legtöbb esetben sikeresen legitimizáltak. Mindez nem jelenti azt, hogy a két előbbi csoportnak nem volt hatása a döntésekre; nagyon sokszor a bürokrácia szakszerűségét objektíve nem lehetett és nem is volt indokolt megkerülni, és az elvi alapokon álló meggyőződéses vezetők át tudták verni javaslataikat, főleg ún. nehéz, válságjellegű esetekben. Voltak erős lobbik is, amelyek érdemben befolyásolták a döntéseket (az agrár-, a bányász-, a vegyipari lobbik kell itt kiemelni). Tehát maga a rendszer és annak a döntési mechanizmusa nagyon is plurális volt. Ugyanakkor a politika elsőbbsége a legtöbb esetben érvényesült a közgazdasági racionalitással szemben. A politika „rendelhetett”, miként ne-

kem mint tervhivatali államtitkárnak megüzenték, mi a hibám: „Jó srác vagy, de nagy hibád: nem veszed figyelembe, hogy a politikai rendelkezéseket ki kell elégíteni.”

A vázolt káderstruktúra kedvezett a rendszerváltásnak, mivel csak a harmadik és a második csoportot kellett eltávolítani, illetve semlegesíteni, az elsőt viszonylag könnyen hadra lehetett fogni a változásokban való aktív közreműködésre. De a hatalmi elitbe tartozók közül is lehetett verbuválni aktív közreműködőket. (Magyarországon azt a hibát nem követték el, mint Irakban, ahol a teljes régi vezetőgárdát és bürokráciát menesztették.)

Mik voltak a rendszerváltás alapvető okai és mozgatóerői? Magyarországon a Szovjetunió gazdasági és politikai ellehetetlenülése miatt szűnt meg a régi rendszer, és a változást alapvetően külső erők vezényelték. E körülmények nélkül a belső erők, ellenzékiek e változást nem tudták volna elérni. Ma már eléggé dokumentált, hogy a Szovjetunió vezetői az objektív lehetőségeiket belátva „feladták” a kelet-európai szocialista országokat, köztük hazánkat, és az átmenet néhány alapvető kérdésében megegyeztek az Amerikai Egyesült Államokkal. Az ún. rendszerváltó elit tehát csak közreműködő lehetett – és ebben az „elitben” nem kis szerepet vállalt és vitt a régi rendszer (párt, KISZ és állami) bürokráciája és persze a volt állami vállalatok menedzsmentje. Nem kis részben ezért volt ez a változás viszonylag gyors és zökkenőmentes. Ugyanakkor, mivel az országnak érdemi „ütőkártyái” nem voltak a kezében – mint például Kínának –, és még annyi mozgástér sem volt, mint ami a Kádár-rendszernek 1956 után, ebből is adódóan a közreműködő elit többségét a külföldi elvárások és érdekek iránti nagyfokú szervilitás jellemezte, és gyakran szűk egyéni érdek, a gyors meggazdagodás dominált. Az átalakulás során a nemzeti érdeket alacsony szinten lehetett képviselni, a rendszerváltás az indokoltnál is súlyosabb anyagi és emberi áldozatokkal járt.

Az 1980-as években személyesen is átéltem, hogy a rendszer gazdaságilag ellehetetlenül. Két példával illusztrálhatom ezt. A második olajárrobbanás után mint a párt apparátusának tagja írtam a politikai bizottság számára az előterjesztést a soron következő éves terv gazdaságpolitikai vonalvezetését illetően. Döbbenet kellett leírnom, hogy az ország cserearány-vesztesége meghaladja a gazdaság teljes évi jövedelmének (GDP-nek) a húsz százalékát. Ekkora forráshiány mindent aláas, a gazdasági fejlesztést és az életszínvonalat is – hacsak nincs külföldi hitel és anyagi segítség. A kettő együtt kell. A hiteleket az IMF és a Világbank közreműködésével Nyugatról lényegében megszereztük, de kellett volna a szovjet gazdasági segítség, miként ez szükséges volt az 1956 utáni gazdasági konszolidációhoz is. Az 1970-es évek végéig ezt kisebb vagy nagyobb mértékben mindig sikerült megkapnunk. Ez változott meg! És itt jön a másik személyes élményem. Az 1980-as évek végén kimentünk tárgyalni a Szovjet Kommunista Párt gazdasági vezetőivel, és kértük a segítséget. A tárgyaláson, ahol Gorbacsov is jelen volt – akkor mint mezőgazdasági titkár – ezt udvariasan, de határozottan elutasították, előadva: ők is bajban vannak, nem tudnak segíteni. Ez egy újabb keserű döbbenet volt számomra: nyilvánvalóvá vált, hogy ettől kezdve szinte teljesen függővé váltunk a nyugati hitelektől, és minthogy természetszerűleg nem voltak érdekelve a mi szocializmusunk vég-

telen ideig tartó fenntartásában, csak idő kérdése volt, hogy mikor nyújtják be a „végső” számlát. (Érdekes módon a Castróval folytatott beszélgetésem során ezt ő pontosan megjósolta.) És ez az idő Reagan és Gorbacsov máltai csúcs-találkozója után eljött.

Mit várhatunk a jövőtől? Az országunk sorsáról alkotható jövőképet egy Mao Ce-tunghoz kapcsolható eseménnyel tudnám érzékelni. Amikor Kissinger találkozott vele, és Tajvannal kezdte a tárgyalást, a kínai elnök közbevetett, mondván, „Kissinger úr, hagyjuk ezeket a rövid távú témákat, Tajvan előbb vagy utóbb Kína szerves része lesz, mi a világ sorsáról tárgyaljunk, hisz a mi két országunk van abban a pozícióban, ami végül is meghatározza a világ jövőjét.” Ma már tudjuk, az elnök nem állt messze az igazságtól. No már most, Magyarország a rendszerváltást követően szerves részévé vált a globális világnak. Ezt megelőzően csak a Szovjetunió vezetett szocialista tábor részei voltunk, ami csak rendkívül korlátozottan kapcsolódott a világ gazdaságához, nem is tudta élvezni a globalizációban lévő óriási gazdasági előnyöket; sőt egy sor gazdasági diszkriminációt, kemény embargót is el kellett szenvednie. Ezek a korlátok megszűntek. Tehát amennyiben a globalizált világ sikeres lesz, beváltja az emberiség eddigi történelmében páratlan és reálisnak tekinthető reményeket, a jövőben a magyar gazdaság és társadalom is objektíve sikerre van ítélve. Sajnos azonban a globalizáció veszélyei is páratlanok, hisz az emberiség el is pusztíthatja magát. A jövő attól függ, hogy miként lehet ezen apokalipszisveszélyeket elhárítani, a visszafordíthatatlan globalizációs folyamatokat kormányozni, pozitív irányba terelni. Azaz Kína és az Amerikai Egyesült Államok, természetesen együtt a többi országgal, miként tudja „kormányozni” a világot. Ha jól, akkor mi, magyarok is boldogulunk, ha nem, akkor sajnos a világgal együtt kell elszenvadnunk a negatív következményeket. De legyünk optimisták, hogy gyerekeink és főleg unokáink a mai életkörülményekhez mérten minőségileg jobb, gazdagabb életet élhetnek. Tapasztalva a jelen és a közeljövő anyagi, morális és politikai gondjait, megpróbáltatásait, talán üresnek, értéktelennek hathat ez a jövőbe kivetített optimizmus. De remény és főleg reális remény, pozitív világkép nélkül a jelenben sem lehet élni: ahogy mondják, a remény halhat meg utoljára. Hangsúlyozom, egy minőségileg jobb élet reális remény! Bízunk benne, hogy most, ellentétben hosszú történelmünk sok csalódásától, a pozitív várakozásaink beteljesülnek. És ha nemzetünk és magyarságunk legalább egy második ezredévig fennmarad, akkor igazán okunk lehet az optimizmusra.

Molnár Miklós

operatőr (Dunavecse, 1938. február 23.)

1956-ban 18 éves voltam, és érettségi után szerettem volna a Színház- és Filmművészeti Főiskolára menni operatőr szakra. Ám ennek az évnek a tavaszán nem indítottak évfolyamot – így kiesett egy év. Ez alatt az idő alatt fényképészetet tanultam Dunavecse-n. Kun-

szentmiklóson jártam gimnáziumba, és a gimnázium fotószakkörében tanultam meg fényképezni. Így amikor fényképész ipari tanuló lettem, akkor én már régen tudtam fényképezni, országos fotókiállításokra küldtem képeket, képes újságok fotópályázatain vettem részt, díjakat nyertem, tehát volt már egy kis „nevem” – értettem a szakmát. Egy érdekes dolog, hogy ott forgatták Dunavecse-n a Szakadék című filmet Radnóti László rendezésében, és én elég sokat kijártam nézni a forgatást – ez térített el a fotózástól az operatőri szakma és a Színház- és Filmművészeti Főiskola felé. Két idősebb bátyám már Pesten élt és dolgozott ekkor. Édesapám református lelkész volt Dunavecse-n – ebben az időben „egyéb” származásúnak számított. Engem is nehezen vettek fel gimnáziumba „helyhiány” miatt, de az volt a szerencsém, hogy a közelben, Dunaföldváron nyílt egy vadonatúj gimnázium, ahova sikerült bekerülnöm, onnan kerültem át Kun-szentmiklósrára. Két idősebb bátyám példáján látszott, hogy egyetemre is nehéz eljutni – miután jelentkeztek, a felvételi vizsgák dacára indoklás nélkül elutasították őket. Rám is hason-

ló jövő várt, de abban reménykedtem, hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskolán nagyobb esélyem lesz, mivel már fotóztam lapokban, megjelentek képeim, és a szakma tudott rólam. Hogy nagyobb esélyem legyen a származásom ellensúlyozására, egy köl-

csönbe kapott amatőr kamerával készítettem egy kis, tízperces játékfilmet az akkor induló lottólázzról. Arra gondoltam, hogy ha a felvételi vizsgán ezt a filmet is meg tudom mutatni, akkor nagyobb esélyem lesz.

1956-ban okt. 22-én édesapám elhatározta, hogy Vácra utazik vonattal meglátogatni a rokonokat. Akkoriban olvastam az újságokban, hogy a televízió kísérleti adásokat indít, és ezeket lehet látni néhány Keravill üzletben. Én filmoperatőrnek készültem, de nagyon érdekelt ez a technikai újdonság – távolbalátónak is mondták annak idején a televíziót. Édesapám Budapesten keresztül ment Vácra, és én is elkísértem, azzal az indokkal, hogy szeretném megnézni a tévét, illetve érdekeltek a kiállítások a fővárosban. Megérkeztünk a Keleti pályaudvarra, édesapám utazott tovább, én pedig jártam a kiállításokat, mozikat – mindent, ami érdekelt. A két bátyámnál szálltam meg – társberletben laktam a Damjanich utcában. Másnap, 23-ára beszéltük meg édesapámmal, hogy jön vissza, és megy tovább Dunavecse-re a csatlakozással. Kimentem elé a Nyugati pályaudvarra, és élénken él bennem, hogy ahogy

haladtunk a 6-os villamossal, azt láttuk, hogy az Oktogonnál nagy tömeg van, és hangosan kiabálnak. Egy nagy tömeg haladt végig a mostani Andrássy úton, és emlékszem, édesapám azt mondta, hogy itt valami történni fog. Miután én még maradtam egy napig Budapesten, megkért, hogy nagyon vigyázzak magamra, és ne keveredjek semmibe, mert veszélyes lehet. Miután kikísértem édesapámat a Keleti pályaudvarra, az Uránia moziba készültem, ahol a Hannibál tanár úr c. filmet vetítették. Nem kaptam jegyet, csak az utolsó, nyolc körül kezdődő előadásra. Úgy terveztem, hogy a film előtt megnézem a televíziót a Múzeum körúti Keravill üzletben, így elsétáltam oda. Egy kis képernyőjű, kezdeti tévékészüléken valamiféle természetfilm ment, és azt bámultam. Persze ez egy fekete-fehér kis képernyőjű készülék volt, és a mozihoz szokott szemem elég silánynak látta, de fölvilanyozott az a lehetőség, hogy ebből mi lehet majd egyszer, valamint az egyidejűség tudata – hogy ezt épp most vetítik, és én ezt itt látom. Ahogy ott álltam a Múzeum körúton, az a groteszk helyzet alakult ki, hogy a kirakat üvegében tükröződve láttam magam mögött egy csoportot vonulni. Ahogy később megtudtam, ez volt az a csoport, ami a Rádió felé ment, a Bródy Sándor utca felé. Ma már nagyon groteszknak tűnik, hogy én nézek egy tévét, és mögöttem egy történelmi esemény bontakozik ki. Közben lassan kezdődött a filmem, és siettem vissza az Uránia mozihoz, a Hannibál tanár úrra. Elkezdődött a film, és valamikor a közepe-vége felé furcsa történések zajlottak le a moziban – fegyverropogást, lövéseket hallottunk. Furcsa volt, mert a Hannibál tanár úr cselekményéből nem következett, hogy lőnének, és a jegyszedőnk ide-oda rohanguáltak... Úgy tűnt, hogy valami történik. Véget ért az

A SZATÍRVADÁSZAT A TÖLGYFALIGETBEN FORGATÁSÁN 1992-BEN
OROSZ HELGA SZÍNLMŰVÉSSZEL ÉS FÉLIX LÁSZLÓ RENDEZŐVEL

előadás, és kimentünk a Rákóczi útra. Akkor már sötét volt, és rengeteg ember volt az utcán, a villamosok pedig nem közlekedtek a Rákóczi úton. Hallottam a beszédoszlányokat innen-onnan, hogy valami történt a Rádiónál és a Kossuth Lajos téren, meg valaki beszédet mondott a rádióban... Mivel nem mentek a villamosok, gyalog kellett elmennem a Damjanich utcába, és azon izgultam, hogy be tudok-e még jutni a házba, mivel 11-kor kapuzárás volt. Szerencsére sikerült bejutnom, a bátyámék már izgultak, mert nem számítottak arra, hogy ilyen sokáig elmaradok, valamint már hallottak az eseményekről. Így telt el huszonharmadika estéje.

Másnap persze szó sem lehetett arról, hogy visszautazzak Dunavecsére, a bátyámék sem engedtek, mert akkor már elég viharos volt a helyzet Budapesten, így főnt rekedtem a fővárosban több hétre, és ott laktam náluk – kevés pénzzel, azzal az egy ruhámmal, ami rajtam volt. Hetekig kenyéren és szalonán élünk, nehézkes volt élelmiszert beszerezni, majd megtudtuk a bátyám barátaitól, hogy vidékről teherautók jönnek fel élelmiszerral és ruhával a kórházak számára. Az volt a szándékunk, hogy egy ilyen teherautóval visszautazom majd Dunavecsére. Így is történt aztán, ép bőrrel megúsztam a hazafelé utat, és visszakerültem a szüleimhez.

A következő évben sikeres felvételi vizsgát tettem a főiskolára, onnan egyenes út vezetett a televízióhoz, három évig híradózás, élő és rögzített műsorok (ismeretterjesztő sorozatok, vetélkedők, táncdalfesztiválok, szilveszteri műsorok) vezető operatőre voltam, számos dokumentumfilm elkészítésében vettem részt – tizenkét évig csináltuk a Századunk c. sorozatot. Nobel-díjasokkal készült interjúkat vehettem fel, több mint félszáz tévéjátékot, játékfilmet csináltam.

Sokkal később végiggondoltam, hogy mi is történt október 23-án velem. Álltam a Múzeum körúti Keravill üzlet előtt az egyik első televíziókészüléket bámulva, s a kirakatüvegben láttam, hogy vonul a tömeg a Rádió felé. Erős filmkép. Miért nem csatlakoztam a tömeghez, miért nem mentem velük a Rádióhoz? Nem hiszem, hogy a mozijegy miatt. Sokkal erősebben élt bennem a szülői intelem. Nagyon tiszteltem a szüleimet, ők pedig féltettek engem. Emiatt az erős kötelék miatt nem disszidáltak a bátyáim sem, pedig minden barátjuk elment külföldre.

Ez a történetem. Van még több is, de a következőt a nyolcvanadikra tartogatom.

Preisich Anikó

belsőépítész (Budapest, 1938. február 25.)

A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban festő szakon érettségiztem 1956-ban. A gimnáziumi évek és barátságok – amelyek közül néhány a mai napig fennmaradt – minden szempontból meghatározóak voltak számomra. Választás elé kerülve, nemcsak a szakmaválasztásban, hanem több vonatkozásban is, nagyon bizonytalan voltam. Az addigi, gyerekkorom óta körülvevő családi védőburkot és kialakult mentalitást sok tekintetben megkérdőjeleztem, de még sokáig nem volt bátorságom a saját egyéni utamat járnom és önmagammat vállalnom.

A gyógypedagógiai vagy pszichológiai pálya vonzott, de családi befolyás hatására az Iparművészeti Főiskola belsőépítész szakát választottam, fel is vettek oda. A főiskolai éveket és az utána következő állami tervezőirodákban a tervezői feladatokat megbízhatóan, de különösebb szakmai ambíció nélkül, kevés önbizalommal végeztem. Kivételt a főiskola befejezése előtt, az akkor még nyitott városban, Berlinben, a weissensee-i főiskolán töltött ösztöndíjas év jelentette, ahol szabadnak, boldognak éreztem magam, és óriási lelkesedéssel dolgoztam, majd jó eredménnyel diplomáztam.

1968-ban, a belsőépítészti tevékenység külső és a saját belső korlátaimat érezve, valamint azzal az ambícióval, hogy más oldalról, nagyobb összefüggésben közelítsek a szakterülethez, váltottam.

A városszociológiai vizsgálatokkal párhuzamosan abban az időben induló, lakásszociológiai vizsgálatokat vezettem, elsősorban az akkor épülő házgári lakásokban. A szociológia szakmai ismereteit autodidakta módon igyekeztem elsajátítani. Saját szakmai ismereteim, úgy éreztem, hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a tömeges lakástervezésben a társadalomtudományi megközelítés gyakorlatibb következtetésekhez vezessen. Számomra pedig nagy jelentőségű volt, hogy testközelbe kerültem saját társadalmi rétegemtől és környezetemtől nagyon különböző emberekkel és körülményeikkel. Több tanulmányom, cik kem jelent meg ebben a témában, néhány előadást is tartottam. Utólag mégis úgy látom, hogy bátortalanságom miatt sok esetben nem mertem elég határozottan állást foglalni, holott kézzelfogható tényeket tártak fel a vizsgálatok. Az akkori politikai légkör és a hivatali környezet behatárolta ezt a tevékenységet is, így az eredménytelenséget érezve tíz év után újra váltottam.

Miután szervezésben, emberekkel való kapcsolattartásban, írásban az elmúlt időszak alatt némi gyakorlatot szereztem, szakmai képzettségem és angol-német nyelvtudásom alapján is alkalmasnak éreztem magam arra, hogy az 1978-ban alakuló Design Center munkatársa legyek, amit általam nagyra becsült volt főiskolai kollégám vezetett. Nagy lelkesedéssel vettem részt közel tíz évig e szervezőmunkában, de ezzel párhuzamosan visszatértem a rajzasztalhoz is mint önálló tervező. Erre anyagi okokból is szükségem volt, miután 1975-ben

elváltam, és egyedül neveltem Eszter lányomat. Több nagyobb megbízásom is volt, amelyek közül a jelentősebbek: Agrimpex-Monimpex irodák, Tállya utcai óvoda, Aranyások söröző, Sziráki kastélyszálló, Kass János galériája Szege- den, Chez Daniel vendéglő. A fentieket örömmel és gondossággal terveztem, a kivitelezést részletekig végigkísértem, minden esetben a megbízókkal jó kap- csolatot tudtam kialakítani, amit a munka igen fontos részének tartottam.

1988-ban az első budapesti áruház megnyitása előtt, kapcsolatba kerültem az IKEA-val. A svédországi vezetés megbízott egy általam már régen dédel- getett álom, egy teljes körű lakásberendezési könyv elkészítésével. A könyv megjelenését indokolta, hogy az akkori magyarországi lakáskultúra nem volt megfelelően felkészülve az IKEA szemléletének fogadására. Indirekt reklám- nak tekintve lehetővé vált, hogy termékeik fotóinak felhasználásával, a lakás berendezésének minden kérdését érintő igényes, de széles rétegeknek szóló könyvet csináljak. A könyv 1989 novemberében jelent meg. Ezt követően az IKEA kelet-európai központja termékfejlesztési részlegénél, Bécsben dolgoz- tam 1993-ig, nyugdíjazásomig.

A nyugdíjazás, amit én kezdeményeztem, nem befejezést, hanem új kezde- tet jelentett. Magántervezőként, régi barátokkal együtt alapítottunk egy kis iro- dát. Elsősorban magánlakások tervezésével foglalkozom azóta is. Megbízóim és lehetőségeik nagyon különbözőek, az egyszerű kis lakások átalakításától a pazar paloták berendezéséig minden előfordul. Társadalmi helyzet, kulturá- lis szint, stílus és ízlés, anyagi körülmények nem befolyásolják, hogy egy-egy munkát elvállalok-e. De időt adok arra, magamnak és megbízóimnak is, hogy megismerjük egymást, és egymásra tudjunk hangolódni. Ha ez a kezdeti sza- kaszban nem sikerül, akkor nem vállalom el a munkát.

Feladatomban érzem, hogy a lakását építő, illetve berendezni szándékozó igényeit messzemenően szem előtt tartsam, és őt megismerve és megértve igyekezzem szakmai tudásommal a számára legmegfelelőbb környezetet ki- alakítani. Így munkáim között a legkülönbözőbb jellegűek vannak, egyik sem engem jellemez – azt csak a saját lakásomtól várom el –, de többnyire jól érzi magát benne az, aki ott lakik. Ehhez talán nemcsak szakmai tudásommal, ha- nem empátiámmal és harmóniateremtő képességemmel is hozzá tudok járul- ni, aminek elsajátításához kellett az elmúlt hetven év.

2003 óta kapcsolatban vagyok az úgynevezett szellemi sérülteket foglalkoz- tató Baltazár Színházzal, amellettt hogy darabjaik díszleteit tervezem, gyakran va- gyok együtt velük. Én segítek nekik, és ők segítenek nekem abban, hogy ezt a mai világot nagyobb összefüggéseiben és optimistán lássam, érezzem, hogy a min- dennapi gondoktól elrugaskodva az őszinte szeretet milyen csodákra képes.

Azt, hogy hetvenéves leszek, tudom, és a tükörbe nézve olykor észre is ve- szem, de belső tükröm kétoldalú. Az egyik oldalon ma is az élettől csodákat váró álmodozó kamasz lány áll, a másik oldalon a sok nehézséget megélt, de mindig továbblépni tudó, aki élete legfőbb alkotásának saját belső változását, a viszony- lagos harmónia elsajátítását érzi. Azt remélve, hogy ezáltal környezetének is tud még adni valamit a hátralévő időben.

Perinich Anna

Hencze Tamás

festő (Szekszárd, 1938. március 6.)

1938. március 6-án született Szekszárdon.
Édesapja Hencze Béla dr.
magyar–francia szakos tanár,
édesanyja Horváth Sára tanítónő.
- 1956–57 tanévben Pápán érettségizik, majd
Budapestre költözik.
- 1959 Budapesten elvégzi a Kirakatrendezői
Iskolát.
- 1960-tól dekoratőr, majd grafikusként dolgozik.
- 1961 Első utazása Párizsba, találkozása a
modern művészettel.
Ezt követően kerül kapcsolatba
„progresszív” kortársaival.
- 1965 Megismerkedik Korniss Dezsővel, akit mesterének tekint.
- 1966 Először állít ki a „Zuglói Kör” tárlatán.
- 1967-ben házasságot köt, felesége Király Magdolna dr. orvos.
- 1968 Részt vesz a kortárs magyar művészet egyik korszakhatárát
jelentő Iparterv Kiállításon.
- 1969 Elnyeri a Pannónia Biennálé I. díját.
- 1970-től számos magyar és nemzetközi kiállításon szerepel.
II. Internationalen Mahlerwochen im Burgenland,
Eizenstadt, Ausztria
- 1971 első magyar csoportos kiállítás. Galérié Griechenbeisl,
Bécs, Ausztria (Bak, Fajó, Hencze, Nádler, Pauer, Tót)
- 1973 VIII. Internationale Mahlerwochen, Neue Galerie,
Graz, Ausztria
- 1977 első egyéni múzeumi kiállítás. István Király Múzeum,
Székesfehérvár
- 1980 kiállít a XXXIX. Velencei Biennálén, Olaszország
- 1988 részt vesz a Szöuli Művészeti Olimpián, Korea
- 1989 Érdemes Művész címmel tüntetik ki.
- 1994 a bonni Európa–Európa kiállítás résztvevője, Németország
- 1996 a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa, Olaszország
- 1997 a budapesti Múcsarnok rendezi retrospektív kiállítását
- 2000 L’Autre Moitié de l’Europe kiállítás résztvevője,
Galerie Nationale du Jeu de Paume, Párizs, Franciaország
- 2004 Kossuth-díjjal tüntetik ki
a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja

Művei közgyűjteményekben Magyarországon és külföldön

Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
Kassák Lajos Múzeum, Budapest

Kortárs Művészeti Múzeum/Ludwig Múzeum, Budapest
BTM-Kiscelli Múzeum, Fővárosi Képtár, Budapest
Artaria Alapítvány, Szépművészeti Múzeum, Budapest
BNP-Dresdner Bank, Budapest
Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba
Modern Magyar Képtár, Pécs
Sárospataki Képtár, Sárospatak
Szombathelyi Képtár, Szombathely
Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár
Museum des 20. Jahrhunderts, Bécs, Ausztria
Neue Galerie am Landesmuseum Joanneum, Graz, Ausztria
Folkwang Museum, Essen, Németország
National Museum of Contemporary Art, Szöul, Korea
Graphische Sammlung Albertina, Bécs, Ausztria
Galerie der Stadt Esslingen, Esslingen, Németország
Muzeum Okregowe, Chelm, Lengyelország
Vass László Gyűjtemény, Budapest, Veszprém
Lentos, Kunstmuseum, Linz, Ausztria
MEO, Kortárs Művészeti Gyűjtemény, Budapest
Raiffeisen Gyűjtemény, Budapest
K&H Bank Gyűjtemény, Budapest
Kovács Gábor Művészeti Alapítvány gyűjteménye, Budapest
Hall Financial Group, Frisco, Texas, USA

Takács Ferenc

filozófus, szakíró (Szeged, 1938. március 7.)

Szegeden, a napfény városában születtem, ahol a háború után az árnyékból lett több azon a tavaszon. Apám meghalt, így édesanyám kénytelen volt beadni a városi árvaházba. Itt egy ideig apácák neveltek papnak, majd a legsötétebb rákosista korban pártkatonák igyekeztek pogánnyá pofozni. Kemény, de emberformáló mikrokozmosz volt ez,

afféle „intézet a határon”. Legszívesebben ajánlanám mindenkinek, de gyanítom, hogy barázdált agyú lélek-búvárok ezt helytelenítenék. Az intézetben én lettem az esti mesemondó. Délelőtt a móravárosi általános iskolában a pad alatt naponta kiolvastam egy ponyvaregényt (a bejáró tanulók hozták a tanyai padlásokról). Lefekvés előtt azután elmeséltem a saját átdolgozásomban. Közel száz elárvult gyerek élt e mesék tején, ezekkel a bárgyú, de nekünk nagyon fontos történetekkel szenderedtek álomba.

1956 nyarán érettségi bizonyítvánnyal feljöttem Budapestre. Ősszel azután „interaktívan” végigasszisztáltam a forradalmat. A mámoros napok utáni sötét zűrzavarban neki-vágtam a világnak, majd az osztrák határról visszafordultam búcsúzkodni, de végül itt ragadtam – ahogy mondaní szokás: kalandvágyból.

Régi idők moziján nőttem föl: két-naponta megnéztem egy filmet a Corso vagy a Belvárosi moziban, 1,30 forintos helyről. Néhány kivételtől eltekintve bűn rossz fércművek voltak

ezek, de vonzott a mozgókép álmvilága. 1957 tavaszán felvételiztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolára filmrendezői szakon. Mint előfelvételist a Hunnia Filmgyárba helyeztek gyakornoknak, ahol a katonaságig asszisztáltam mindenféle készülő filmekhez.

A film mellett a sport volt számomra a világ közepe. 1952 nyarán a

szegedi partfürdő strandján kötöttem életre szóló viszonyt a sporttal. A vibráló kánikulai levegő hozta felém a strandbemondó hangját, aki elveszett kabinkulcsokat és megtalált gyerekeket olvasott be rezignáltan. Majd hirtelen felélénkült és derűs büszkeséggel közölte: „A helsinki olimpián megszereztük első aranyérmünket: Korondi Margit győzött felemás korláton.” Azon töprengtem, mi a csuda az az olimpia (akkor még nem tudtam, hogy tényleg csoda), és mi a fene lehet a felemás korlát? Másnap sorba álltam egy Népsportért, aztán összegyűjtöttem valamennyi számot, kiolvastam elejétől végéig és beköttem (maig őrzöm). A Kárász utcai antikváriumban megvettem Mező Ferenc olimpiatörténeti könyveit, azután kívülről fűjtam a sportágak eredményeit, hazai és nemzetközi sztárjait. Későbbi Európa-bajnok úszónkkal együtt kezdtem edzeni a SZUE-ben, de a monotóniát rühelltem, és felcsaptam atlétának. Magas- és hármasugrásban rövidesen országos szintű eredményeket értem el, télen pedig a szegedi Haladás, illet-

ve a Honvéd OB I-es kosárcsapatában játszottam. Ifiként több felnőtt megyei rekordot tartottam, végül a Bp. Honvéd tízpróbázójaként első osztályú minősítéssel országos csapatbajnok lettem. Ez lett a vesztem – vagy nem? A Honvéd SE orvul bevonultatott a frissiben szervezett sportszázadba (előtte pedig fölmentést ígértek). A negyvennapos kegyetlen (még a Farkas Mihály-féle módszerekkel élő) karantén után viszont úri dolgom lett: civilben jártam edzésre, felmentettek a kiképzés alól, és kaptam egy csomó kitüntetést. Minden maradék időmben a hadtest könyvtárában olvastam. Ambrus Zoltántól Zelk Zoltánig valamennyi könyvet felfaltam, és a végére afféle „botcsinálta filozófus” lett belőlem. A versenyszerű sportot máról holnapra fiatalon abbahagytam, viszont sportos elánnal tanulni kezdtem. Anyagi okok miatt elfogadtam a HM ösztöndíját, és a TF nappali tagozatán szereztem diplomát. Sporttishti beosztásomból rövidesen kikért az OTSH, és a Testnevelési Főiskolán filozófiatörténetet kezdtem tanítani, miközben az ELTE Bölcsészettudományi Karára jártam. A „zongoraórát adok-veszek” esete állt elő: mindent összetanultam az egyetemen, viszont mindent tanítottam mint tanársegéd a főiskolán. A filozófián kívül oktattam logikát, esztétikát, majd, amikor már lehetett, szociológiát. Bölcsészdoktori értekezésemet esztétikából írtam, ezt azután kandidátusi disszertációvá fejlesztettem, amivel elindítottam a hazai sportesztétikát mint ágazati (szak) esztétikát.

Nem tudom megítélni, hogy szerencsének vagy balgaságnak (lúzerségnek) tartsam-e azt a tényt, hogy életem során egyetlen munkahelyem volt. A TF-en tanítok 45 éve, ahol professzor (most már emeritus) lettem,

és húsz évig vezettem a társadalomtudományi tanszéket. Ha jól meggondolom, tulajdonképpen a tudományok pályáján is „tízpróbáztam”. Tanulmányaim jelentek meg valláselméleti, művészettörténeti témákban, majd elsők között foglalkoztam a humán ökológia (környezetmódosítás) filozófiai problémáival, akkor, amikor nálunk még nem létezett. Sertepertéltem a hazai szociológia életre keltésénél: az első magyar sportszociológiai könyvet írtam és szerkesztettem. Egy maroknyi csoporttal együtt foglalkoztam a prognosztikával, akkor, amikor a pártállam nem nézte jó szemmel, hogy a jövőjét kutatjuk (talán érezte a veszét?). A kultúrelmélet kapcsán a hazai testkulturális szaknyelv több alapfogalmát máig használják az egyetemen – jobb híján – saját megfogalmazásomban. Természetesen írtam több sporttörténeti munkát is, legutóbb például Budapest sportjának 130 éves történetét adtam nyomdába. Olimpiatörténeti könyveim „piacképesek”, háromszor nyertem el az Ezüstgerely irodalmi díjat. Megkaptam a Pro Universitate kitüntetést és a Hepp Ferenc-díjat. Szerkesztettem olimpiai szakkönyvtár sorozatot, rendszeresen publikálok folyóiratokban és napilapokban. Évtizedekig dolgoztam a Móra Kiadó ismeretterjesztő kiadványain, több lexikoncímszót és enciklopédia-fejezetet írtam. Gyűjtőszenvédélyem is sokhúrú: van egy társadalomtudományi magánkönyvtáram, több száz darabos tájékpipa-gyűjteményem feldolgozásával pedig kultúrtörténeti tanulmányokat jelentettem meg a dohányzásról. Sportérem- és plakettgyűjteményem egy része könyv alakban is napvilágot látott. Számottevő a sport- és olimpiai relikvia kollekcióm, amely végül a Magyar Sportmúzeumban kerül majd „örök nyugalom-

ba". Volt szerencsém néhány olimpián mint sportvezető tüsténkedni és tudósítani, illetve könyveket írni azokról. A MOB tagja vagyok harmadik ciklus óta, és a Magyar Olimpiai Akadémia alelnökeként is tevékenykedem.

Házass ember vagyok – néhány éve tornácos parasztházass is. Van egy jó feleségem, egy jó nagyfiam meg egy rossz kutyám. A nyáron pedig egy tündérszép kisleány unokával gazdagodtunk. Hála istennek elkerül a „depi”, ezért valószínű nem vagyok „trendi”, inkább „retró”, de így „tök jó”. (Bocs’.) Lehet, hogy ebben a ribancosodó világban nem illik boldognak lenni, de talán nem bűn. Vállalom. Persze nehezen írom le azt a mondatot, hogy

boldog vagyok, mert közhellyé silányították, pedig minden ember végső soron erre vágyik. Jézus a tanítványainak (vagyis az emberiségnek) legelőször a boldogság fontosságáról prédikált. A távoli Kelet filozófiai szerint a boldogság a harcban született béke, vagyis a megharcolt feladat bevégezése. A szegedi tanyavilágban ezt úgy mondanák egyszerűen: „Most úgy vagyok, ahogy köll.” De ezt nem adják ingyen, egy egész élet küzdelme kell hozzá. Esetleges irigyeimnek azt üzenem: csinálják utánam.

Nikmond Beáta

képzőművész, szobrász (Kispest, 1938. március 12.)

Szüleimnek Kispesten volt Kispipa nevű kocsmájuk 1952-ig. Apám 1957-ben, anyám 1997-ben halt meg. Nyolc általános iskola után a Bánki Donát Technikumban két évet végeztem, majd irodai szakiskolát (gyors-gépírást). Húsz évig egy helyen dolgoztam mint adminisztrátor. Művészeti tanulmányaimat 1960–1977-ig a Dési Huber Képzőművészeti Körben végeztem. Mestereim: Laborcz Ferenc és ifj. Pál Mihály szobrászművészek voltak. 1978 óta rendszeresen részt veszek az országos tárlatokon. Hét évig férjnél voltam. Nyolc évig élettársi kapcsolatban éltem. 37 éves korom óta egyedül élek, Wekerle-telepi földszintes házban. Itt dolgozom, nyáron az udvaron, télen a nagyobb szoba a műtermem. Itt érzem a legjobban magam, itt minden megvan, ami a munkámhoz szükséges. A köveket kézzel munkálom meg. Először vídiavésővel „leszedem a felesleget”. Utána karburundumkővel csiszolom, és közben faragom is, lépésről lépésre kb. egy évig, akkor abbahagyom és kezdem a következőt, ami kapcsolódik az előzőhöz. Általában reggel hat órakor kelek, nyolc órától 12-ig dolgozom. Délután házi munka, pihenés, festés. Este olvasás, tíz órakor alvás.

Orosz Adél

táncművész (Budapest, 1938. március 17.)

Amikor megkaptam a felkérést, hogy írjak magamról néhány sort, törtem a fejem, mit írhatnék. Írjak önéletrajzot? Annyi forrásanyag van már rólam, hogy azt bárki megírhatná. De azt csak én tudnám leírni, hogy számomra a táncművészet a legcsodálatosabb hivatás, ami kitöltötte egész életemet. Ez adott lehetőséget, hogy embereknek örömet szerezhessek azokkal a csodálatos szerepekkel, amelyeket eltáncolhattam.

Amerre csak jártam a világban, találkozhattam és felléphettem olyan nagyra becsült művészekkel, akik megerősítettek abban a hitemben, hogy a művészet örök.

Az a sok szép, amit mi, művészek igyekszünk adni a közönségnek, élményt és – remélem – értelmet ad a mindennapjainkhoz. Ez a hivatás adta meg nekem azt a célt, amit Ady Endre oly szépen fogalmaz meg az Értől az óceánig című versében, ami végül az én ars poeticám lett.

Ezért voltam olyan boldog, amikor a Picasso nyolcvanadik születésnapjára rendezett gálaműsoron felléphettem, s az előadás után rendezett díszvacsorán egy mély lélegzetet véve elindultam Picasso felé, hogy, amit még indulásom előtt megfogadtam, ha törik, ha szakad, megszerezsem az aláírását. Kis magyar golyóstollammal és a műsorfüzettel megálltam mellette. Szólnom sem kellett, aláírta és egy csodálatos békegalambot is rajzolt mellé, a golyóstollamat meg zsebre tette.

Így lett a magyar toll egy nagyra becsült művész tulajdona, én pedig gazdagabb egy számomra nagy jelentőségű ajándékkal.

Ma már én is elmondhatom, hogy hetvenéves lettem, egy csodálatos pályafutással a hátam mögött, amely élményekben és sikerekben gazdag volt. Egy olyan férj segített végig pályámon, aki maga is hivatása kiválósága – Kovács Béla Kossuth-díjas klarinétművész –, akitől két remek gyermekem van, Adél és Béla, meg egy okos unokám, Réka, ők életem értelmei.

Operai kollégáimtól és a szakmabeliektől sok figyelmet és szeretetet kapok, ezért kiegyensúlyozottnak és boldognak érzem magam, amit mindenkinek kívánnék ebben a korban.

(Kitüntetések: Kossuth-díj, kiváló művész, a Magyar Állami Operaház örökös tagja)

Orosz Adél

Borsódy László

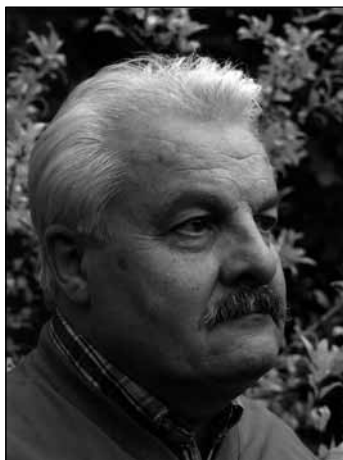
keramikus iparművész (Budapest, 1938. március 22.)

A bonyhádi Petőfi Sándor Gimnáziumban érettségiztem 1956-ban. 1958-ban felvételt nyertem az Iparművészeti Főiskola ipari formatervező, majd harmadévtől kerámia szakára. Diplomámat Borsos Miklós tanszakán Csekovszky Árpád szakmai irányítása mellett 1963-ban dicsérlettel szereztem meg.

1963–1985 között feleségemmel, B. Urbán Terézszel a szentendrei Épületkerámia üzem tervezője voltam. Az ország szinte minden nagy városába készültek munkáim az épületkerámia számos területén. Gyári tervezőként építészeti rekonstrukciós feladatokat oldottam meg, kutakat, cserépkályhákat, térelválasztókat terveztem. Megbízásra faliképeket, burkolatokat terveztem és kiviteleztem. 1985 óta önállóan dolgozom saját műtermemben. A Képző- és Iparművészek Pest Megyei Szövetségének 1980-tól megszűnésig titkára, 1985-től megszűnésig az országos szövetség területi tanácsának iparművész titkára, a Magyar Alkotóművészek Egyesületének elnökségi tagja voltam 1989–1993 között.

1973-tól rendszeresen kiállítok, számos *egyéni kiállításon* vettem részt (1973 Szentendre; 1974 Budapest TV Galériája; Tata; 1975 Budapest, Fészek Klub; München; 1976 Cegléd; 1983 Szentendre).

Több csoportos kiállításon szerepeltem: 1967, 1974 Faenza; 1972 Prága; 1973 Riga; 1975 Varsó, Omszk; 1978 Römhild, Meiningen; 1981 Bécs; 1982 Erfurt; 1988 Meiningen.

A pécsi Kerámia Biennálén hat alkalommal mutatkoztam be. Tematikus kiállítást rendeztem 1977-ben Tátán, 1981-ben a budapesti Zichy-kastélyban, 1986-ban Szentendrén.

Több szentendrei iparművésszel 1988-ban megalapítottam a Péter-Pál Egyesületet és Galériát, melynek elnöke voltam 1994-től 2004-ig.

1996-ban megkaptam Szentendre város Pro Urbe díját.

Jelenleg kisméretű körplasztikákat készítek kiállításra, galériáknak dolgozom. A növény- és makrovilág munkáim fő ihletője, kisplasztikáim, edényeim, murális munkáim e szellemben készülnek.

Alkotásaim több hazai és külföldi köz- és magángyűjteményben megtalálhatók.

Köztéri munkáim:

Plasztikus fali kompozíció (mázás kerámia, 1968, Bp., IBUSZ-iroda);
díszkút-virágtartók (1969, Győr, kórház);
figurális domborművek, címerek, kályhák (1970, Bp., Budafoki Borkombinát);

cégér (1976, München, Kunst Kabinet);
dombormű (mázás kerámia, tükör betéttel, 1977, Ózd, Kohászati Művek étterme);

ivókút és falplasztika (mázás kerámia, Szentendre, patika);

virágtartócsalád (1979, Bp., Szikra Lapkiadó irodaháza);

Madarak (mázás kerámia dombormű, Üllő, Könyvtár);

térelválasztó rács (Eger, Török Fürdő);
virágtartó együttes (1983, Vác, házasságkötő terem);
plasztika (pirogránit, üvegbetét, 1984, Csongrád, egészségház);
akusztikus burkolat (1985, Bp., Állatorvosi Egyetem);
Szent László (mázás kerámia, fali dombormű, 1986, Szentendre, Ferences Gimnázium);
térelválasztó rács (mázás kerámia, 1987, Salgótarján, OFOTÉRT);
plasztikus barokk címer (mázás kerámia, 1988, Szentendre, a Városháza díszterme és homlokzata);
Grecciói jelenet Szent Ferenc életéből (2002, Budapest, II. ker. Kájoni János Községi Ház kertje);
Szent Ferenc és a Teremtett világ (2007, Budapest, II. ker. Tövis utcai Kapisztrán Szent János-plébánia utcai falfülkéje)

Néhány mondatban... Nem történt velem tulajdonképpen az elmúlt 70 évben semmi rendkívüli. Gondolom, kortársaim is hozzám hasonló hétköznapiakat éltek meg, amit sokszor a történelem írt, de a sok hétköznapi közben adódott néhány kivételes ünnepi pillanat is.

Édesapám 1900-ban született. Az 1938-as világrajöttemet követő években állatorvos főhadnagyként minden mozgósításnál jelentkeznie kellett katonai felszerelésben – hol egyik, hol másik határ menti városban. Hol északnak, hol délnek, hol keletnek, a második világháborúban még fontos szerepet játszó lovak állapotáért volt felelős. Egy szóval mindig búcsúztunk és vártuk őt haza. Mindig hazajött. Nem sok időt tudott nevelésemre fordítani, de visszatekintve életem eddigi alakulására, mégis ő volt rám a legnagyobb hatással. 70

éves volt, mikor örökre elbúcsúztam tőle. Az örökségem tőle: az igazság, az embertársaink tisztelete, a hazaszereget, a szorgalom és a dolgok jóra fordulásának reményébe vetett hit.

Középiskolai tanáraink, akik szigorú, de igazságos nevelőim voltak, szintén apám kortársai voltak. A legviharosabb korszakban is vállalták azokat az erkölcsi normákat, melyeket a hatalom nagy igyekezettel aknázott alá. Ezt a kort az osztályharc – ma már alig hihető – főbiája határozta meg. Volt olyan iskolai év, amikor majdnem minden hónapban önéletrajzot írtak velünk, hogy a családunk által esetleg elhallgatott adatok rajtunk – a gyermekeken – keresztül derüljenek ki.

Érettségi után, 1956-ban az Iparművészeti Főiskolára felvételiztem – sikertelenül. Budapesten maradtam és egy nagy gyárban a géplakatos szakmát kitanulva, megszereztem a végbizonyítványt. Megszerettem a munkát és tiszteltem a csoportvezetőt, mert nemcsak tanított, hanem nevelt is a jó munka becsületére. Második felvételi vizsgámon 1958-ban már felkészültebb voltam, ráadásul már munkásokadernék számítottam. (Ennek a későbbiekben egyre kisebb jelentősége volt.) Rajztanárom, Litkei József és tanszékvezetőm, Borsos Miklós művészeti pályám minden percét máig meghatározzák. Mai szemmel tudom, hogy az építő szellem az, amit tőlük kaptam. Ezen az úton nehéz járni, de csak ezen érdemes. Sajnos napjainkban sok tehetséges művész a romboló, destruktív művészettel arat sikereket. Megpróbáltam én is, nagyon könnyen ment, szinte nehéz volt leállni... Végül meggyőződésemmé vált: tiszta szándékkal, inkább kevesebbet, de pozitív szellemiséget sugárzót és igazat szabad csak alkotni, még ha az nem is felel meg a kor divatos irányzatainak.

Életem lényegi meghatározója – mint a levegő, a napfény, mely nélkül nincs élet: Feleségem. Ő gondolataim tükre, minden munkám társa, kollégám, vitapartnerem, a jobbik énem. Családom biztonsága, gyermekeim, unokáim testi-lelki táplálója. 70 évemből 48 az övé. Fiam, László 42 éves, sikeres zenész. A Liszt Ferenc Zene-művészeti Akadémia trombitaművész szakán végzett, majd Hágában tanult. Buenos Airesben barokk zenei kurzusokat tartott, Európa számos nagyvárosába rendszeresen visszahívják szóló vagy zenekari közreműködésre. Mindez öröm számunkra, mert a családban több generáción keresztül a muzsika központi helyet foglalt el.

A leányom, Eszter kiváló érzékkel és tehetséggel lépett nyomdokainkba a kerámiamesterségben. Gazdag fantáziája és érzékeny, kifejező rajztudása a könyvtervezésben és illusztrálásban egyre több elismerést arat. Hat unokámban örömmel fedezem fel azt a jót és szépet, amit mindig fontosnak tartottam az életben.

Nem lettem híres ember, de úgy hiszem, szép és boldog életem volt eddig.

Utóirat: Volt egy farkaskutyám. Több mint 4000 órát töltöttünk együtt reggeli sétánk, futásunk idején. Minden reggel azzal kezdődött, hogy megküzdöttünk azért, hogy ki lesz ma a vezér. Amíg fiatal volt, nem mindig én voltam a győztes. Kapcsolatunkat csak ahhoz tudom hasonlítani, amilyenek a régi idők regényeiben a sárga tartó férfibarátságok voltak. Feltétlen bizalma, sosem tolazkodó szeretete, értelmes viselkedése erkölcsi mérce lehetne emberi összehasonlításban is.

Ágh István

költő, író (Felsőiskáz, 1938. március 24.)

Kecskeméti Kálmán felvétele

(Áttűnések.) Csak a vasárnapi séta lehet ennyire megbékélt lassúságú, mintha az időbe ereszkednék, mikor a város fölé emelkedem. Ez a fél század óta ismerős út a Gellért-hegy alatt alig tartogat figyelemre méltót, legfőleg az autókat s a csatornajavítás akadályait kell elkerülnöm. Most is mennék tovább, ha a megszokott, mégis meglepő készítés nem fordítaná tekintetemet a szálloda és a fürdő között meghúzódó teraszra. Nincs már vendég a kint felejtett asztalok körül, de ha volna is,

akkor sem lenne senki, akit élete annyira odaköt, mint engem. Ezen a másoknak mindenképp esetleges szintéren játszódtott életem két emlékezetes jelenete 1956 őszén úgy, hogy az elsőt a második tette fontossá számomra. Ide tértem be az Eötvös-kollégiumból egy pohár sörre, mert valamiképpen meg akartam ünnepelni falum Mária-napi búcsúját. Az ismeretlen városban ez a nem nekem való hely esett útba, mégis valami előérzet folytán léptem be, mondhatnám, sors szerint, hogy így legyen kerek, ami majd bekövetkezik. A véres októberi csütörtök után a terasz alatti inhalációs kamrákból kialakított szükségkórházba kerültem. S miként áttűnik a múlt a jövő időn, döbbenet kellett észrevenni magam a mennyezetté változott padlat túloldalán olyannak, mint aki nem sejtí még, mi vár rá. Életben maradásom többet jelent a szerencsénél, hogy az a pár centi távolság, mellyel a sors a halálos lövéstől megkímélt, nem véletlenül fordulhatott elő. Úgy éreztem, a teljes életben fogant költészetre kaptam esélyt, s ettől a katarzistól lehet tétje a további szónak. Már ott, az alagsori betegágyon sejtettem, verssé változik minden, ami történt velem. S valami titokzatos vonzerő irányít, ahogy most is a hegy alá térített, dolgaim eredetéhez, mint aki hazatér oda, ahonnan indult, hisz így képes azzal is együtt lenni, amit már végleg elhagyott.

A kihalt fürdőterasz közeléből épp odalátok, ahova akkor hazagondoltam. Most már nem a búcsúi bál porába képzelem magam az égszemű lánnyal. Egy égbe szálló táj rétvén pásztorkodom, s őrzöm akkori mivoltomat. A házat meg az évszázados fenyő őrzi. Karácsonyfának mondtuk, talán azért, mert örök szentesti áhítattal töltött el bennünket. Tobozok tömjénfüstjétől ködlött, nyári tengelicék, téli cinkék, aprócska énekes madarak röpködtek szárnyai közt, nem szólt sötétjéből kuvik, elkerülte csúcsát a varjú. Amikor megépült a ház, s a faluvégi örömben virágos- és gyümölcsöskertet varázsoltak a telekre nagyszüleink, még öt fenyő cseperedett az utcai ablakok előtt, nekem már ez az egyetlen tornyosult hatalmasan. Édes, nem mostoha föld táplálta, mint a többi. Így lehetett kapunk fölött a ház sarkától a cseréptetőig nyúló örökzöld s tisztaszobánkra vetülő angyalárnyék. Érintetlen szépségét senki se mászta meg, én is a kapu másik oldalán terebélyesedő gesztenyelombban fészkeltem át nyaraimat. S valami jövőbe látó számítás szerint azon a ponton áll, ameddig a később kiszélesített országút terjed, épp kellő távolságban az előre lát-

hatatlan villanydrótoktól is. Most már csak nagyon ritkán pillantom meg a falu közepéről. Mások kocsiján érkezem azon az úton, ahol apám szekeren vittük a magasra rakott zöld lucernát, illatos holdvilágban, porfelhő tetején. Ha vendégnek tartanak, akkor is én vagyok otthon azért, mert ezen a karácsonyfán ámultam el kilencéves koromban.

Amit a fehér irkalapra írtam, azt majd a felnőtt formálja igazi költeményé úgy, hogy a végleges változat mégis az akkori ihlet következménye marad. „Mikor az első hó lehullott, / nem ez a mostani hó, / nem ez a játszani való, / hanem az ősemberi...” Egyidejűvé válván a világ legelső havazásával, meghatódtam létezősemen, s áthatolt rajtam valami fölfoghatatlan érzés, mely a későbbi szerelemhez volt hasonló. Ezt akartam előidézni mindig, de csak akkor sikerült igazán, ha megrendítő helyzetekbe kerültem. Mégis a kötött ritmusba, rímbe foglalt szándék alapján jelölném meg a pályám kezdetét. Bár előbb, szinte már világra eszmélésem idején, úgy hatott rám a költészet, mint valami természeti jelenség. Még olvasni sem tudtam, míg anyám Eötvös József versét mondta, együtt sírtunk az árva gyermek sorsán, s a mindig jókedvű bátyám is szomorúságra készítetett a messzeségből hangzó Sinka-verssel. S a költők mesealakká nőttek képzeletemben, s csoda történt, ha megismertem őket. És ahogy minden a saját teljességére törekszik, úgy vitt a halott kisgyerek megrendítő élménye Sinka István felé, biztosan azért élhettem öt éven át abban a házban, hol ő lakott. S ha megbabonázott Csokonai a tihanyi echóval, akkor egy balatoni táborozás hozzásegített, hogy a visszhangot kipróbáljam, eljussak a szántódi révcsőáráig, a vers születését jelölő emléktábla elé. És most, mikor Csokonai költészetét igazi átéléssel szeretném megírni, egyszerre a fölismerhetetlen környezetben, csak az a régi valóság tűnik föl, az akkori épület falán az akkori márványtábla. S már pörög hajdani ottlétem filmje. Szénaforgatás közben siet rétünk felé a tanítóm, mintha sürgönyt hozna, pedig csak egy balatoni táborozásra akart rábeszélni. Bennem látta az érdemes tanulót, szüleimben talán az engedékenyebb parasztot. Beleegyeztek a legnagyobb dologidőben, de hirtelen rá kellett ébredniük az első jelre, mely szerint, ha ilyen boldogan hagyom ott őket, s szó nélkül lemondanak a segítségemről, egyszer majd végleg elmegyek. Bár akkor még csak Tihanyig. Olyan szegények voltunk éppen, hogy a kevéske zsebpénzt később, postán küldték utánam. Ki gondolta, hogy már az érkezés napján tíz forintot kell fizetnem valamiért? S a trikóból szabott fürdőnadrágom esetlensége sem volt kevésbé restellni való. S még hányszor büntetett a szülőföld véttlennek tetsző kimozdulásomért, s az elszakadás miatt! A megalázottság egyszerre jut eszembe megint a vitorlások lepke-fehér rajzásával, az úszó kastélynak tűnő Helka fedélzetével, a gépház dugattyúinak dohogó járásával. Minden egy máig megíratlan költemény előérzete volt, míg úgy érezhettem Tihanyt, ahogy hangomon visszhangozta az apátsági templom Csokonait. Valóság lett a vers, ám az csak most jut eszembe, merre is mentem én oda. Bobától, egyetlen utazással, micsoda fényes Parnasszus alatt vitt a vonat Berzsenyi, Kisfaludy Sándor, Batsányi szülőföldjén keresztül!

Agh István

Szép őszi nap

Angyalkék mennybolt, méregzöld moha
vonzása tartja egyensúlyban még
a nyárfalombok sárga tömegét,
inkább fölszállna mint lehullana

minden, megáll a nyúl fölött az ölyv,
és nem folyik, mi folya, a Duna,
horogra akadt hatalmas csuka,
fekszik a halász csizmája előtt,

így maradna már, mint egy ünnepély
ragyogó képe, ha a lódarázs
békén hagyná az égi masinát,
s nem tombolna az ablak üvegén,

s a szellő vagy a bujkáló madár
nem piszkálná meg azt a levelet,
melytől az erdő is hullani kezd,
s peregve száll levél levél után,

ahogy lassanként ideje lejár
nemzedékem közül mindenkinek,
kivárhatnánk, míg beesteledik
az időtlennek tűnő délután,

hol az ígéret örök napja süt
mindannyiunkra, mintha legalább
még annyi volna hátra, miután
nem a szívünkbe tel ki a föld,

és nem nyaggatnak belső nyavalyák,
ha a felejtés érzéstelenít
minden fájdalmat, s nem volt, ami nincs,
és nem lesz görcs meg tudathasadás,

ilyenkor tör föl a sose halunk
meg, fölpörög a heje-huja tánc,
hitesd magaddal te is, szuggeráld,
fiatal vagy, fiatalok vagyunk

kettesben itt a csárda teraszán,
bár a kabátunk szárnya földig ér,
ábrándjainkat négyökrös szekér
viszi tovább.

Weeber Klára

képzőművész, szobrász (Budapest, 1938. március 24.)

Budapesten születtem, egy igen meleg márciusi napon. Édesapám jogász, édesanyám tanítónő volt.

Három testvér közül én voltam a középső.

Tavasszal lettem 18 éves, de azon az őszön, 1956 októberében váltam igazán nagykorúvá.

A főiskolát Borsos Miklós növénydekeként végeztem. A mellette eltöltött évek egész életemre meghatározóvá váltak.

PÁRTÁBAN

1961-ben diplomáztam kitüntetéssel.

1963-ban férjhez mentem Szabados János festőhöz.

Így kerültem Kaposvárra, az ő szülővárosába.

1967-ben született János fiam, 1977-ben pedig Anna lányom. Ők is ugyanazon a főiskolán végeztek, ahol mi. János belsőépítész, Anna pedig animációs tervező lett.

17 jelentősebb köztéri munkám közül csupán egy áll a szülővárosomban, Budapesten.

12 egyéni, valamint számtalan csoportos kiállításom volt. Hét országos és helyi kiállításon nyertem díjat.

A diploma megszerzése után hamarosan állami megbízást is kaptam. Saját örömömre készült szobraim megalkotásakor eleinte a bronz, azután a kő, de az utóbbi években főleg a fa az, ami magával ragadott. Különösen az vonz a fában, hogy így, a pác és festék alkalmazása folytán, színekben is gondolkodhatom. Mindig is irigyeltem a férjemtől a színeket.

De akár bronz, akár kő, akár fa, egy valami áthatja minden gondolatomat: a vidámság. Kivételt képeznek persze a nagyjainkat megörökítő alkotások.

Talán a szokatlanul meleg márciusi napnak, születésem napjának köszönhetően, sok nehézség közben is meg tudtam őrizni az életet mindenkor elviselhetővé varázsló derűt és humort, amire a huszadik században éppen olyan szükség volt, mint az induló huszonegyedikben.

Weeber Klára

Granasztói György

történész (Budapest, 1938. március 28.)

A hivatalos önéletrajzok eredendő gyengesége abból adódik, hogy az adatok a szerző bemérését szolgálják. Megfigyelési technikákhoz kell alkalmazkodni, amelyek mesterkélt fontosságot tulajdonítanak bizonyos tényeknek, de írás közben habozik az ember, hiszen, mondjuk, az érettségi vizsga annak idején nem úgy volt fontos, ahogy a reá vonatkozó kérdés sejteti. Diplomát is szereztem, adat van rá, de nem emlékszem, mikor adták oda, és azt sem néztem meg soha, mi van beleírva. Másrészt az életrajz mint önvallomás is bizonytalan műfajú, sőt hasonlóan mesterkélt, mert

ilyenkor az alany maga rak össze, jól-rosszul, valamilyen eszközt, amely majd megmutatja a többieknek, hogy életútja során milyen fontos dolgok történtek is vele valójában. Ilyenkor azt kell végiggondolni, mi lehet fontos, amiben persze benne van a nekik meg a nekem. Jóllehet, ha nézem a folyót vagy a patakot, amint úgy folyik előttem, miként az én életem, ugyan hol van benne a fontos? Tényleg kimerhető-e onnan pohárral, vödörrel? Olvasom, hogy a biográfia műfaja átalakulásban van, most éppen senki sem tudja, mi teszi az életrajzot.

Ezen a napos, őszi délelőttön, közel a hetvenhez, az jut eszembe, hogy mindig MTK-drukker voltam, aminek mára a jelentősége egyébként óriási mértékben csökkent. Az ötvenes évek első felében, mint tudjuk, volt idő, amikor az MTK-t Bástya SE-nek, majd Vörös Lobogónak hívták, a Kispest eközben Honvéd lett, a Ferencváros, mivel az élelmiszer-ipari szakszervezet csapata lett, a Kinizsi nevet kapta stb. Minden meccsen kinn voltunk, a Népstadionból mindig a Stefánia (akkor Vorosilov) úton jöttünk hazafelé, egyszer a sarkon, a Thököly útnál, kaptam egy nagy hurkát a hátamra kardlappal, mert barátom, a Laci megkérdezte a lovas rendőrt, lesz-e lovasbemutató. Valamikor, talán ötvenötben, kupameccsen, zuhogó esőben nagyon „elvertük” a belgrádi Crvena Zvezdát, tócsákban állt a víz a fűvön, Sándor Csikar úgy lőtt egy gólt, hogy több métert csúszott háton fekvé és a talpával tolta be a labdát a kapuba. Sándor Károly volt az egyik legnagyobb zseni, akit valaha láttam.

Két nap múlva apám, kezében az újsággal azt kérdezte széles mosolygással, hogy kinn voltam-e a kupameccsen. Hát persze, ömlött az eső. „Na akkor ezt hallgasd meg!” – mondta, és felolvasott egy viccet:

Egy öreg bácsi látja a Stefánia úton a stadion felől érkező tömeget, belevegyl, és azt kérdezi:

- Meccs volt?
- Igen.
- Kik játszottak?

- A Vörös Lobogó és a Crvena Zvezda.
- A bácsi a füléhez emeli a kezét és azt kérdezi:
- Kivel játszott a Crvena Zvezda?

Apám nem tudta abbahagyni a nevetést, „ez van az újságban”, hajtogatta. Sokszor gondolok apámra most is, a poén nem volt annyira jó, mitől tetszik ez neki annyira, kérdeztem akkor magamban. A konyhaajtóban álltunk, a vörös lobogó és a crvena zvezda felhozott valamit, amiből ő értett valamit, de én jóval kevesebbet.

Most idősebb vagyok, mint ő volt abban az időben, már tudom, hogy a fiataloknak távolról sincs mindig igazuk. Tetszett neki, és kész. Nagyon finom ember volt, egyre jobban szerettem volna örökölni a jó tulajdonságait, de közben azt is akartam, hogy ne legyen olyan nehéz az életem, mint amilyenre az övé és a nemzedékéé sikeredett. Ez utóbbi sikerült is. Stefánia út, meccsek, változó nevek, amelyek ugyanazt takarják, ugyanazok a szavak, amelyek mögül elfogy a jelentés, az apám, amint, ritka alkalom, nevet, még hozzá rázza a nevetés, a hólyaghurutos korcs kutya, amely, néhány perccel később derült ki, a viccolvasás közben megint eláztatta az előszobaszőnyeget, ezért egy héten belül elajándékoztuk.

Legyen önvallomásom a mellékelt fénykép és az aláírásom. Kedvem lenne hozzátenni, hogy mindkettő hamis.

Devich János

gordonkaművész (Szeged, 1938. április 3.)

Minden ember életútja két pályán mozog. Az egyik a történelem kényszere és környezete befolyásolja, a másikon önmaga tervezi, építi sorsát. Különösen így volt ez a technika által kitágított tér és az események sűrűsége miatt egyre gyorsuló idő közelmúltjában, a XX. század második felében. És csak a jó Isten a tudója, életem hanyadrészeiben.

Egészséges, lelkileg kiegyensúlyozott, szeretettel megáldott szüleim második fiaként láttam meg a napvilágot Szegeden, 1938 virágvasárnapján. Tudom, a statisztika szerint minden 365. gyermek virágvasárnap születik, mégis, ha tudat alatt is, mindig önbizalmat adott, hogy én is közéjük tartozom. Talán csak a karácsonyiakra gondoltam némi irigységgel.

Kisgyerekkorom játékos és gondtalan éveit kegyetlenül vágta el a Magyarországra ért háború, aminek végnapjai már Budapesten, egy Batthyány utcai lakásban találták családomat. Az első szirénázás '44 karácsony estéjén kergetett az óvóhelyre. Akkor még nem sejtettük, hogy az a rémséges hang két hónapos pinceéletnek volt a nyitánya. Két hónap, napi nyolcórás szakadatlan bombázással, vízhiánnyal, majd szabad rablással, „malenkij robottal”.

Az állandó életveszély elmúltával, az újrakezdés izgalmas éveiben a történelem és saját történetem kezdett külön úton járni. Tizenegy éves koromban kaptam először gordonkát a kezembe, egy időben a „csengőfrász” és a létbizonytalanság keserves mindennapjaival. Tanáraink tehetségesnek mondtak, én pedig kételkedés és aggályok nélkül tettem a dolgom, és készültem egy pályára, amelyről még semmit nem tudtam. De azt sejtettem – akkor még csak gondterhelt szüleim félmondatait kilesve –, hogy a történelem hamis útra tévedt, hiszen mást lehetett, mást kellett mondani az utcán, az iskolában, mint otthon, családi-baráti körben.

1956 a katarzis éve. Kitűnőre sikerült érettségim örömét túlszárnyalta a 12 nap mámore, és beárnyékolta a rá következő kétségbeesés. A történelem életünk drámájává vált.

Még ez évben sorsom eldőlni látszott: felvettek a Zeneakadémiára. Öt tanulással eltöltött év barátokkal, egészséges rivalizálással, ártatlan szerelmekkel és a zene habzsolásával. Diploma előtt tagja lettem az Operaház zenekarának.

Újabb csoda: féléves ösztöndíjat kaptam Rómába. Fillérekkel a zsebemben rőttem az Örök Várost. Barátom lett Michelangelo, Raffaello, Bernini, Bramante, pihenni a kutak mellé vagy a Palatinus kertjében egy-egy dór oszlop tövébe heveredtem. A Trevi-kút meghálálta bedobott érmeimet: később vagy húsz alkalommal láttam viszont kedves városomat.

Negyvennyolc kilóra lefogyva tértem haza, de a szabad világ levegőjével tödömben és jövőm építésének terveivel gondolataimban. Mint annyszor, ezúttal is Sándor bátyám nyomdokaiba lépve vonósnégyest szerveztem. Az igen kemény felkészülési időszak munkája hamar meghozta gyümölcsseit: előbb Budapesten, majd Münchenben nemzetközi versenyt nyertünk. Jutalmunk a Liszt-díj volt, és az impresszáriók érdeklődése. Néhány személycsere után az együttes felvehette Kodály Zoltán nevét. Befutottunk.

A végképp elszürkült, hazug és kilátástalan történelem számomra elvesztette jelentőségét. A zene volt az életem – és a Kodály vonósnégyes sikerei. Közel kétezer koncert, több mint ötven lemezfelvétel munkánk eredménye. Nevezetes koncerttermek, kezdetben silány, majd pompás szállodák, mintegy ötszáz repülőút (bennre két kényszerleszállás!) emlékét őrzöm. A jó kritikákat albumba, a rosszakat íróasztalom legmélyébe gyűjtöttem. És hogy igazi „ízélőt” is soroljak: házi whiskyt ittam egy elszegényedett skót nemes jéghideg házában, feleségem gondosan csomagolt szendvicset majszoltam a Machu-Picchu romjain, bagdadi kereskedő teával, perui parasztasszony friss narancslével kínált, Kínában száznapos tojást, Japánban sabu-sabut kóstoltam, ebédvendég voltam a norvég királynál (feleségem jobban főz!), Olaszországban, a kedves Olaszországban végképp döntöttem: a legjobb sajt a világon a gorgonzola.

1989, egy borzas hajú fiatalember merész beszéde Nagy Imre emlékezetes újrateremtésén ismét közel hozta, sőt mindennapjaink izgalmas részévé tette a történelmet. Az elemi erővel fellángoló reményt, hogy barátságban lehet egymással egyéni életút és történelem, ha csalódásokkal is, máig táplálom magamban.

Egykori alma materem, a Zeneakadémia már mint érdemes művészt és a Bartók-Pásztory-díj büszke tulajdonosát fogadott vissza tanárként és zenei pályám koronájaként. Habilitálás után 1999-ben kaptam meg egyetemi tanári kinevezésemet. Amennyit adni tudok tudásomból, tapasztalataimból a fiatal művészjelölteknek, annyit igyekszem tőlük visszaesni derűből, energiából, fiatalságból.

Három fiam (újságíró, tanár, jogász) igazi büszkeségem. A muzsikusszörny ugyan elapadt, de amit szüleimtől örököltem: az egészséget, a lelki kiegyensúlyozottságot, a szeretni tudás képességét tovább tudtam adni életük megtervezéséhez. A hit, hogy a történelem is segít majd ebben, bizakodóvá tesz. Még hetvenévesen is.

Debreczeny István

vegyésszmérnök, gazdasági mérnök (Budapest, 1938. április 4.)

Városi rangra emelése 650. évfordulóját ünnepelte Mosonmagyaróvár 2004-ben, mely alkalmából a városból elszármazott, elismerést, nevet szerzett személyiségeit a polgármester meghívta egy igen bensőséges, emlékezetes ünnepségre, ahol minden meghívott visszalemlékezt addigi életpályájára. Az ott elhangzottakat – mint az egyik meghívott – szeretném az alábbiakban is ismertetni.

Mosonmagyaróvárra 1943-ban költöztünk, anyai nagyapám házába, aki a város elismert polgára volt. Mint kiváló cukrászmester, másfél évtizedig volt a városi ipartestület elnöke, ahonnan címzetes kormányfőtanácsosként búcsúzott az aktív társadalmi élettől. Édesapám főellenörként ment nyugdíjba a MÁV-tól, édesanyám háztartásbeliként nevelt bennünket öcsémmel együtt, aki folytatta nagyapánk mesterségét. Én „közszerelésemet” meglehetősen korán – 12 éves koromban – kezdtem, amikor is iskolánk színjátszó köre tizennégy nagy sikerű előadásban mutatta be a városi színházteremben Kálmán Imre örökzöld daljátékát, a János vitézt, melynek címszerepét rám osztották. Ezt követően mindenki azt várta, hogy operénekesi-színészi pályára készülök, de nem így történt. Az viszont igaz, hogy talán ide vezethető vissza zenei érdeklődésem, mely egész életemen át végigkísér, olyannyira, hogy több amatőr szimfonikus zenekarban mu-

zsikáltam évtizedeken át (Műegyetemi, illetve Soproni Szimfonikusok), és még ma is szívesen kamarazenélek.

Általános iskolai, majd gimnáziumi eredményes tanulmányaim után felvételt nyertem a Budapesti Műszaki Egyetem Vegyésszmérnöki Karára. 1960-ban a Magyar Sörpar ösztöndíjasa lettem, majd 1962-ben a Soproni Sörgyárban

kezdtem dolgozni. Két év után kineveztek a gyár főmérnökévé, mely beosztásban az egész iparág fejlesztésével kapcsolatos feladatokat is végezhettem, több ízben szabadalmaztatva az új technológiai eljárásokat.

1969-ben megnősültem, feleségem, Várallyay Ilona felsőfokú kereskedelmi képesítéssel a húsiparból ment nyugdíjba 2006-ban.

1971-ben megszületett Csaba fiunk, aki ma két gyermek – aranyos unokáim – apja, és okleveles vegyész-mérnök-közgazdászként dolgozik Németországban. 1974-ben az új Szentesi Sörgyár komplett kiviteli tervezését és létesítésének előkészítését bízták rám, mely beruházás később pénz hiányában nem valósulhatott meg. 1976-ban kineveztek a Kőbányai Sörgyár igazgatójává, majd itt végzett munkám alapján 1978-ban az öt magyar sörgyárat összefogó (mintegy tízezer főt foglalkoztató) Magyar Sörpari Tröszt vezérigazgatójává. 1976-ban megszületett második fiunk, Balázs, ma okleveles közgazdász. Középiskolás és egyetemi éveim alatt aktívan sportoltam (atlé-

tika, úszás, vívás), ezt is figyelembe véve 1976-ban felkértek az FTC több világbajnokot felnevelő tekeszakosztályának elnöki tisztére, melyet ma is betöltök. 1988–1990 között az FTC társadalmi elnökének választottak.

Az élelmiszeripari trösztök megszűnte után 1982-től a Kőbányai Sörgyár vezérigazgatójaként dolgoztam tovább, ahol sikeresen „harcoltuk ki” és hajtottuk végre a magyar élelmiszeripar legnagyobb rekonstrukciós beruházását mintegy kétmilliárd forint értékben. E rekonstrukciót követően érte el a Kőbányai Sörgyár négymillió hektolitert meghaladó sörtermeléssel eddigi működése során a legmagasabb teljesítményt, mellyel Európa harmadik legnagyobb sörgyárává lépett elő. A világháború előtti békeévek elismert, közkedvelt, minőségi sörmárkáival, a Dreherrel és az Arany Ászokkal – korszerű gyártástechnológiát alkalmazva – szintén ezekben az években bővíthettük kínálatunkat, melyek azóta a cég vezértermékeivé váltak. A sikeres rekonstrukció és termékfejlesztés elismeréseként tiszteltek meg – több korábbi szakmai, társadalmi kitüntetés után – az Eötvös Loránd szakmai díjjal. Napi munkám mellett 1982-ben gazdasági mérnöki (második) diplomamunkámat, majd 1985-ben műszaki doktori disszertációmát védtem meg. Ezekről az évektől kezdve meghívott előadóként és konzulensként bekapcsolódtam két egyetemünk (BME, SZIE) oktatói munkájába is, melyeken később címzetes egyetemi docenssé választottak. A Csomagolási és Anyagmozgatási Országos Szövetségnek alapító elnöke (1988), ma társelnöke vagyok, és képviselem a szövetséget többek között a GS1 Magyarország Kht. nemzetközi adatkezelést, kommunikációt ellátó cégnél, ahol vezető tisztségviselő vagyok.

1990-ben a rendszerváltás, illetve a privatizáció más irányt szabott addigi, közel harmincéves sikeres szakmai tevékenységemnek. Felkérésre a ma mintegy ötvenmilliárd forint termelési értéket előállító multinacionális, csomagolópapírt, illetve feldolgozott hullámlemez termékeket gyártó Dunapack Zrt. igazgatója lettem, kiemelt feladatként kezelve a környezetvédelmet és a csomagolóanyagok újrahasznosítását. Egy sikeres leányvállalat (Duparec Kft.) alapítását és beindítását követően, addigi környezetvédelmi munkám elismeréseként, 1996-ban a mindenkori kormány környezetvédelmi munkáját segítő Országos Környezetvédelmi Tanács tagjává, majd 2002-ben alelnökévé választottak, mely tisztséget nyolc év után, 2004-ben adtam át utódomnak. A Dunapacknál ma is teljes munkaidőben dolgozom, vállalati kapcsolatok igazgatójaként, többek között segítve a cégvezetést és a szövetség lobbitevékenységét. Ezek mellett környezetvédelmi témakörökben rendszeresen publikálok, előadásokat tartok, és ipari konzulensként segítem végzős egyetemi hallgatók munkáját.

Az elmúlt évtizedek viharait családommal együtt viszonylag kiegyensúlyozott, alkotó légkörben éltem át, melyben alapvető szerepet játszottak korrekt emberi szakmai-baráti kapcsolataim, melyeket igen nagyra értékelek és meghatározónak tartok. Ameddig egészségem engedi, az elkövetkezendőkben is szeretnék változatlanul közéletünk, szakterületem, családom hasznára lenni.

Sándor György

író, előadóművész (Budapest, 1938. április 4.)

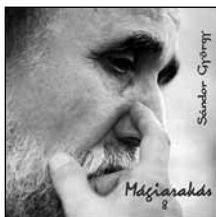
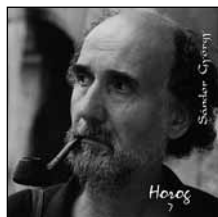
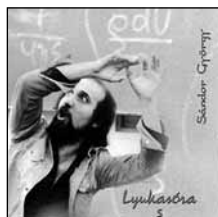
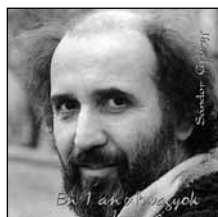
„EZ MIND ÉN VOLTAM EGYKOR”

(És ma is...)

A Budapesti Kamaraszínházban.

(Ahol A SEMMITTUDÁS EGYETEME címen összegzem több mint 40 éves pályafutásomat.)

Sándor György

Forrai Eszter

költő (Budapest, 1938. április 14.)

1962-ben hagytam el Magyarországot, hogy Párizsban telepedjem le, de lélekben már itt voltam kamaszkorom óta, Párizsról álmodtam fiatalon is. Ady versei lobogtak előttem: „Párizs az én Bakonyom”.

Szerettem a szürrealistákat, Chagallt, Dalít, Chiricót. Mindig vágytam ebbe a városba, amelyről annyit olvastam, amelytől annyit vártam és amelyben nem is csalódtam. Még ma is, mint egy turista sétálok, csodálom híres utcácskáit, és amikor elutazom, „honvágy” gyötör Párizs után.

A kezdő évek bizony nehezek voltak. Nagyon sokat koplaltam, diákmenzán étkeztem, alkalmi munkákat vállaltam, segédmunkás voltam könyvüzletekben, irodákban, ankétokat csináltam, gyerekeket őriztem. Hideg, fűtetlen kis szobában

álmodtam meleg, fürdőszobás lakásról. A „toronyszobában” írtam első verseimet, amelyekről majd később szólok. A kezdet nehézségeihez hozzájárult az is, hogy nem tudtam franciául, három évig jártam az Alliance Francaise nyelviskolájába; nehéz volt, de lassan megtanultam írni és beszélni. Sok francia barátom segítségével lassan beilleszkedtem az itteni életbe. A pénzkereséshez sohasem értettem, így csak a minimumot akartam, és sosem a luxust. Fő célom volt, hogy szabadon utazhassak, megismerjem azokat a városokat, ahova mindig vágytam: Londont, Münchent, Velencét, és eljussak Izraelbe. És mindez meg is valósult 1962-től napjainkig.

Fő élvezetem az utazás, a repülés, az új tájak, új emberek, új országok felé.

Az alkalmi munkák helyett végül sikerült 1982-től bejutnom a Ville de Paris városi múzeumaiba mint teremőr. Állami funkcionárius lettem a Carnavalet, majd a Musée d'Art Modernes falai közt.

A napi nyolc óra fárasztó volt: metró, buszok, este hét után értem haza – de így is boldog voltam, mert végre nem voltak nagy anyagi gondjaim, és minden erőmmel a költészetnek élhettem.

1997 óta már „nyugdíjas” vagyok, így teljes erőmből készülök az új kalandokra, új kötetek, új műfajok meghódítására.

Ha Kafka sorait idézem, azok fejezik ki legjobban a versíráshoz való hozzáállásomat: „Életmódomat csak az írás szabja meg, ha változik, úgy egyedül azért, hogy a lehetőségig jobban igazodjék az írás igényéhez, mert az élet rövid. Az írás egyedüli belső létlehetőségem.”

Az ihlet, a látomás, az indulat a szenvedésből született. Hároméves voltam, amikor apám a nácizmus áldozata lett, s özvegy anyámmal és két testvéremmel éltük át a háború rémségeit. A bujkálást, a nélkülözést, a szökést a Duna-parti gyerekotthonból, amelynek kis lakóit a Dunába lötték a nácik. *Lépcsők, Évfordulók, Apám emléke* című verseim idézik legjobban ezeket az emlékeket.

*„S a parton tanúként álltak
mint kiáltó vádiratok
a levetett gyerekcipők.”*

Talán e sorok mindent elmondanak a háború rémtetteiről.

A versírás sokszor terápia számomra, így volt ez, amikor imádott édesanyámat elvesztettem. Verssé sírtam fájdalmaim, altatók, nyugtatók helyett, vele társalogtam versben, „két szív kifeszített légvonalán” túléltem az árvaságot, hála a versnek, a képek kivetítésének. A napló helyett verset író diáklányként megnyugtattam felkavart világomat. Anyám sírkövére vésettük apám nevét is, akinek nem tudjuk, hol van sírhelye. A két szülő örök együttléte, „égbeli ölelése” vezeti életem.

Versesköteteim sorra megjelentek, most látott napvilágot az ötödik francia kötetem, amelyet Sylvie Reymond Lépine fordított (azaz szabadon adaptálta). Nehéz, szinte lehetetlen számomra direkt franciául írni, s így a „kihordó anya”, a képeim átültetője, a társanya a francia költőnő, aki egyben barátnőm, Sylvie.

Nagyon sok munka, de lelkesen dolgozunk egy-egy vers lefordításán, s érdekes, hogy a módszert nagyra értékelte a France Culture egyik újságírója, aki interjút készített velünk a *L'ombre des éclairs* megjelenése alkalmából. Több érdekes utazásunk volt a magyarországi Alliance Française szervezésében. Pécs, Szeged, Győr, Debrecen városában két nyelven bemutattuk a verseimet.

1999 májusában Göncz Árpád kitüntetett a Magyar Köztársaság Arany Kereszt Érdemrenddel. Számomra ez nagy elismerés, harminc év után jólesett, hogy elismernek Magyarországon is.

Béládi Miklós *Vándorének* című antológiája óta a Szivárvány, az Árgus, a Pannon tükör, a Lyukasóra, az Élet és Irodalom közölte verseimet. Hűséges barátok, kritikusok: Máté Imre, Koppány Zsolt, Glück Csaba, Sallai Éva, Domoikos Zsuzsa kísérik utam. Kabdebó Lóránt előszava a *Szinné vált szavak* című kötetemhez szinte gyógyír volt számomra.

Nagy fontosságot tulajdonítottam a barátságnak. A levelezés (nem e-mail formában) fontos életemben. Tűz Tamás, Jékely Zoltán, Siklós István, Füst Milán, Kassák Lajos, Márai Sándor, Mallasz Gitta leveleit őrzik levéltáramban, a Széchényi Könyvtárban és a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Nagy mesterem, Hatvany Bertalan kísérite utam, a Taoteking szinte a bibliám. Találkozásom olvasóimmal, fiatalokkal, diákokkal mindig nagy öröm volt számomra. Rendszeresen járok Szabadkára, ahol a könyvtárban többször bemutattam új kötetemet, Budapesten a Szent László Gimnáziumban, majd idén a Török Ignác Gimnáziumban és a Premontrei Református Líceumban bemutattam a *Harmadik* című kötetemet. Francia diákokkal ugyancsak találkoztam, Párizsban és Audincourtban. A holokauszt témájú verseim tananyag volt számukra.

Befejezésül, de nem utolsósorban, festésetemről is szólnék, hiszen tíz éve rendszeresen festek, rajzolok, több kiállításon szerepeltem. Főleg kollázs, gouache, akvarell technikával. Legutóbbi kötetem (*Szinné vált szavak*) borítóját is én terveztem. A költészet és a festészet szép ozmózisban él bennem, a színvilág színei költőivé és a versek festőivé válnak. A harmadik húr: Huzella

Péteré, ő zenésíti meg verseim. Már néhányat hallottam Gödöllőn, ahol diákoknak előadtuk verseimet zenei kísérettel... Hetvenedik születésnapomra talán CD is születik.

Fontosabb köteteim:

Lépcsők. Múlt és jövő, 1994

Faágak tánca. Szepsi Csombor Kör, London, 1969

Korallzátony. Etana, München, 1980

Napóra mögött. Etana, München, 1972

Színné vált szavak. Széphalom, 2005

Francia nyelven:

L'ombre des éclairs. L'Harmattan, 1994

L'escalies de vogul. 1993

Dechirure de ciel. L'Harmattan, Catriers blues, 2002

Palettámon

Palettámon színes szavak

Szavak színe palettámon

Piros lángú háttér előtt

Kékessárga szenderegésben

Tekinteted kék vizében

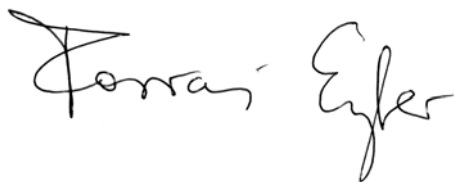
Fürdik szavam palettádon

Napsugaras reménységem

Kezed fehér, simogat véd

Szíved vörös árnyékában

Vászon dagad, színéhesen...

Csire Gabriella

író, újságíró, szerkesztő (Marosújvár, Románia, 1938. április 21.)

(Tört cserepek egy vázaképhez)

Mézesmál – nagyapám legjobb szőlője a muskotályt érlelő napos hegyoldalon sütkérezett. Felvinc volt földet-szőlőt művelő anyai őseim szülőhelye. Aranyosszék hajdani pallosjogú városa rég községgé szerényült. Mióta egybeolvadt a románok lakta Veresmarttal, neve Unirea – Felvinc.

Vigadó – a község piacterén, a Kolozsvárról Nagyenyed felé tartó országúton emelkedik Felvinc legpompásabb épülete, melyben apai nagyapám szállodát, vendéglőt, kaszinót, mozit működtetett. De én be se léphettem álmaim palotájába. A háború a Vigadót is kifosztotta, megcsúfolta. Egyetemista voltam már, amikor táncolhattam a gyönyörű bálteremben, jóval később pedig a Művelődési Ház alakult épület földszintjén, a könyvüzlet kirakatában *Az anyám és én* című, frissen megjelent antológiámat pillantottam meg.

Maros – a fűzfák szegélyezte, egykor tutajokat úsztató folyó választja el az egymással szemező két települést: Felvincet és Marosújvárt. Születésemkor édesapám a belga Solvay Társaság szódagyárában dolgozott. De már híre-hamva sincs a helynek, ahol 1938.

április 21-én világra jöttem: a beomló sóakna szívta be szülőházamat a kis bányaváros régi központjával együtt.

Donát pásztor – szüleim negyvenben Kolozsvárra jöttek. Édesapám, aki Bethlen Gábor kollégiumában tanult Nagyenyeden, majd Kolozsváron szerzett oklevelet az elektrotechnikai főiskolán, a Villamos Műveknél kapott állást. Így történt, hogy a „magyar világban” cseperedtem óvodássá. A Rákóczi úti óvodába menet nap mint nap rácsodálkoztam a Donát-szoborra. Az első monda, amellyel megismerkedtem, az önfeláldozó pásztorról szólt, aki megmentette a várost a török cselvetéstől. Azt is tudtam, hogy Donát éjjelente megelevenedik, s a Szamos vizébe meríti korsaját. Míg szomját oltja, jól körülnéz: nyugalmunk fölött örködik. Amikor megkezdődött Kolozsvár bombázása, s vörös pokollángok nyaldosták az óvóhely boltíves kőfalát, egyre csak azt ismételttem: „Donát most is vigyáz!” Úgy is történt. Amikor udvarunkat elhagyták a be- és kivonuló csapatok, hazatérve mindent a helyén találtunk. Csak az én ágyamat fúrta át a kardélesre csorbult üveg, amikor a légnyomás kitörte az ablakszemeket.

Művész utca 11. – ezt a lakcímet írtam nevem mellé első elemitől. Innen rajzoltam ki a „hóstatí akadémiának” csúfolt elemi iskolába, ötödiktől pedig a Király utcai Leánylíceumba, érettségi után pedig a Bolyai Tudományegyetem épületébe, a régi Marianumba. Millió elfoglaltságom volt. Hatéves koromtól tanultam zongorázni a Konzervatórium zeneiskolájában, tornaedzésekre a Brassai Sámuel fiúlíceum tornatermébe jártam, a sportklubba. Nyáron strandoltam, úsztam, télen a

sétatéri korcsolyapályán nyüzsögtem. Színház- és operarajongóként nem volt előadás, melyet ne néztem volna meg többször is, név szerint ismertem minden színészt és énekest. A könyvtárakat egyetemistaként kezdtem bújni: rengeteget olvastam. Ott volt a kari könyvtár és ünnepélyes csöndjével a nagy Egyetemi Könyvtár, de az Akadémiai Könyvtár akkoriban még iskolai könyvtárakban elkülönített részlegei is megnyitlak előttünk. Mégis az töltött el leginkább örömmel, hogy az egyetem Egressy Gábor nevét viselő színjátszó körének a tagja lehettem. Színielőadásainkon és szavalóestjeinken zsúfolásig telt az Arany János utcai épület díszes aulája. Első honoráriumomat a kolozsvári rádiótól kaptam, szavalataimért. De a cenzúra súlyát is ekkor éreztem először: Áprily-estünket a premier előtti napon lefűjták.

Házsongárd – sétahely volt számunkra a temető, de panteon is, melyet 1956-ban, halottak napján csoportosan jártunk be, hogy gyertyát gyűjtsunk nagyjaink hantjainál. Szentgyörgyi István, Janovits Jenő, a színművészek nyughelyétől haladtunk föl a krizantémos, gyertyavilágos sírok között Brassai Sámuel emlékoszlopához. Nagy kerülővel, a Dsida Jenő kriptájától lefelé szállva kötöttünk ki Reményik Sándornál. De akkor már nemcsak a diákság állta körül a sírt. Hátunk mögött gumibotos rendteremtők zárkóztak fel, sápadt haraggal.

1959-ben a Babeş-Bolyai Egyetem állította ki magyar nyelv és irodalom szakon szerzett diplomámat. Költő tanárunk, Szabédi László még megpróbálta feltartóztatni a robogó történelmet, s a vonat elé vetette magát.

Turpi és a hold – huszonegy éves koromig éltem Erdély szívében. S bár öt évtizede bukaresti lakos vagyok – ide kötődik szerkesztői, újságírói te-

vékenységem és itt született harminc kötetem is –, lélekben kolozsvári maradtam. Novellistaként indultam, végül a gyermek- és ifjúsági irodalomnál kötöttem ki. Meséket, karcolatokat, novellákat, regényeket, mesejátékokat írtam a kicsiknek és a gimnazista korosztálynak. Legkedvesebb alakom a kisfiamról mintázott Turpi. Ő ihlette a többi közt a *Turpi meséit*, a *Turpi és Világjáró Kópé* meg a *Turpi Lak* című meseregényt. Irodalmat és tudományt ötvöző köteteim társszerzője férjem, Csire József (*Bűvös dalnok*. Mesélő hangszerek) és fiam, Csire Gábor (*Csillagregék*. A 12 állatövi csillagkép; *9 bolygó meg 1 Nap*. Naprendszerünk; *Bambuszka*. Állatregék). Munkásságom sajátos területe az eposzátdolgozás: a görög, a szanszkrit, a finn, a sumér eposzok korszerű „regényesítése” (*Odüsszeusz, a vándor, Trója, Ráma és Szítá csodálatos története, Kalevala messze földjén, Gilgames álmai* stb.). De hadd említsem meg a csokorba szedett, újramesélt Mátyás-anekdotákat is (*Itt járt Mátyás király*. Kis történetek a nagy királyról) és *Elek Apó Cimborája* című antológiámat, amely a Kisbaconban szerkesztett rangos gyemeklap, a feledésbe merült *Cimbora* (1922–29) irodalmi anyagának színe-javát foglalja kötetbe.

Mondanivalóban, tervekben nem szűkölködöm. Talán a külső és belső cenzúra megszűnése miatt, de az is lehet, hogy szüretelésre int az ősz. Csak azt tudom, hogy kétéves unokám, Apor azt mondja a verébnek: „madárka”, és megilletődve néz fel az égboltra: magyarul nevezi meg a román fővárosban a holdat.

Baranyay András

képzőművész (Budapest, 1938. április 23.)

Első éveimet a háború miatt Pilismaróton töltöttem, majd visszaköltöztünk budapesti lakásunkba, onnan a katonai kórházba, ahová apámat élrelmező tisztnek hívták be. Itt éltem át a háborút és az ostromot, és jártam – 1944-től – a Németvölgyi Úti Általános Fiúiskolába. Ennek elvégzése után 1952-től a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanultam, ott is érettségiztem 1956-ban.

Ebben az évben felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára, akkor azonban csak az Egri Tanárképzőre vettek fel, amit nem vettem igénybe. Egy év múlva újból felvételre jelentkeztem a főiskolára, közben az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban dolgoztam betanított munkásként. Felvételem után a főiskolán Papp Gyula,

Fónyi Géza és Bernáth Aurél növendéke lettem a festő szakon. 1962-ben kaptam végbizonyítványt, majd még három évig jártam a restaurátor szakra, ahol 1965-ben diplomáztam. Ennek az volt az oka, hogy pénzt kellett keresnem. Fél évig dolgoztam minden évben, a másik fél évben a saját munkáimat csináltam.

1962 óta vagyok tagja a Művészeti Alapnak, és ugyancsak ettől az évtől 1973-ig a Fiatal Művészek Stúdiójának, ahol szinte kizárólag litográfiákat készítettem.

1972-től tagja lettem a Magyar Képzőművészek Szövetsége grafikai szakosztályának.

Körülbelül 1965-től szerepelek kiállításokon és külföldi grafikai biennálékokon is. Ezekben az időkben voltam először Olasz- és Franciaországban. Még főiskolásként jártam először Prágában, Moszkvában és Leningrádban. Franciaországban hatszor, Prágában több mint tízszer voltam. Sok kiállításom és élményem vonz ezekhez a helyekhez.

A fotó és annak felhasználása is foglalkoztat. 1980-ban a II. Esztergomi Fotóbiennálé, 1987-ben az Ernst Múzeum fotókiállításán a Soros-alapítvány díját nyertem el.

1987-ben és 1989-ben a Miskolci Grafikai Biennálé díjait kaptam.

1980-tól a Népművelési Intézet külső munkatársaként, mint tanár, részt vettem a Tokaji Művésztelep munkájában.

1983-tól a Makói Művésztelepen dolgoztam.

1987-től a budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában – volt gimnáziumomban – rajzot tanítottam 1991-ig.

Közben, 1988-ban Munkácsy-díjat kaptam.

A következő évben válogatott műveim kiállítását rendezték meg Székesfehérváron, az István Király Múzeumban, ezt az anyagot a Képző- és Iparművész Szövetség Prágában is bemutatta.

1990-ben meghívtak, hogy megbízott tanárként tanítsak a Képzőművészeti Főiskolán, itt a sokszorosító grafika tanszéken vettem részt az oktató munkában, 1991 szeptembere óta megbízott docensként, majd kinevezett egyetemi tanárként 2007-ig dolgoztam.

1994-től a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja vagyok.

1999-ban Kossuth-díjat kaptam.

1998-ban az Ernst Múzeumban, 2006-ban Miskolcon életmű-kiállításom volt.

Baranyay András

G. Márkus György

politológus (Budapest, 1938. április 25.)

Hét évtized számomra (is) hét rendszerváltást hozott, s születési-„genetikai” okokból e változások közül nem egy beleszólt túlélésembe is... Nem kezdek egy vallomás jellegű életrajzot egyszerűen azzal, hogy szüleim foglalkozása ez vagy az volt, általános iskolai tanulmányaimat itt vagy ott folytattam. Egy hónappal születésem után meghozták az első zsidótörvényt, s szüleim válása azzal is egybeesett, hogy édesapámat munkaszolgálatosként besorolták a később „mozgó vesztőhely” néven elhíresült – több mint megtizedelt – századba. Szülőházamra, majd kabátomra sárga csillag került, anyámat

deportálták, engem nagyszüleimmel a gettóba hurcoltak.

Emlékszem még, amikor a Klauzál tér szélén egy árpádsávossal azzal fenyegetett: akinél értéktárgy van, azt helyben felkoncolják. Én meg remegő kézzel előszedtem hátizsákomból egy kis zöld ébresztőórát, és odaraktam az értékek közé. Később kiszöktettek a Munkácsy Mihály utcai vöröskeresztes házba, ahonnan karácsonykor az összes gyereket visszaterelték a gettóba. S azt egy valószínűtlen véletlennek köszönhettem, hogy nagyszüleim rám találtak s nem a Duna-parton végeztem.

Felszabadulás után azon a Klauzál téren keresztül mentünk haza, ahol százasával-ezresével voltak felpolcozva a gettó halottjai. Hogy ez így volt, azt könyvekből tudom. A kép egyszerűen törlődött memóriámból. Azt viszont nem felejttem el, hogy hazaérkezésemet követően sokáig nem voltam hajlandó a lakásból kimozdulni: utcaundorom van, mondogattam.

Még az iskola se kezdődött meg, én már lelkes kommunista voltam. Amikor választásra került sor, ott volt

az én voksom is. Szegény nagyanymat bekísértem a szavazófülkébe, s nem hagytam addig békében, amíg a kommunistákra nem szavazott. Bölcs nagyapám a polgári demokratákra voksolt.

Apám nyitotta meg a város első éttermét. Kezdetben barteralapon működött: aki hozott tojást vagy tűzifát, az kapott meleg ételt. Később szovjet tisztekkel lépett kapcsolatba, s üzleti kapcsolatuk azzal végződött, hogy rászégezték a géppisztolyt... Így került aztán a salzburgi menekülttáborba. Életét egy Los Angeles-i magyar zsidó gettóban fejezte be, angolul alig tudott kommunikálni, s miután Hungarian Restaurant kísérletei sorra csődöt mondtak, élete végén havi ötszáz dollár pincérnyugdíjból tartotta el magát.

Anyám is visszajött, újra férjhez ment. S miután én egyre több hátrányát éreztem X származásomnak, odaálltam egyszer mostohaapám elé: „Jenő bácsi, tessék engem örökbe fogadni.” Jenő bácsi ugyanis anno bádogossegéd volt. Előttem, úgy tűnt, megnyílt a karrier útja: munkásgyerek lettem.

Problémák azért adódtak. Hatodikos voltam, amikor egy péntek délután értem és még egypár osztálytársamért eljött a rendőr, s bekísért a „gyermekvédelmi osztályra”. Kedden egy ávos tiszt egyesével kihallgatott minket. Azon kettős tényállásból kiindulva, hogy 1. egy-két srác lebukott, mert detektoros rádió építéséhez telefonfülkékben „gyűjtöttek” alkatrészeket, 2. voltunk egypáran, akik néhányszor eljártunk az amerikai követség kulturális központjába, mert ott klassz zenét lehetett hallgatni és klassz rajzfilmeket nézni, megalapozott gyanúra jutottak. Arra ugyanis, hogy az amerikai követségen bujtották fel az Érsek utcai hatodikos-hetedikes srácokat a

rendszerellenes szabotázsra... Valahogy aztán feladták ezt az elképzelést, s bennünket már csak az igazgató vont felelősségre. „Igazgató elvtársnő, én csak az angolt akartam gyakorolni” – védekeztem. „Fiam, te oroszul tanulj és ne angolul...” Ennek köszönhetem talán, hogy országos versenyeket nyertem oroszból... Persze azért angolul tovább tanultam, és a németet is elkezdtem.

Aztán eljött az 1956-os esztendő... Helyezést értem el a Rákosi Mátyás tanulmányi versenyen és egy másik országos pályázaton. A nyár egy kalandos NDK-s jutalomutazással telt el (Komoróczy Géza tavaly beszámolt róla ugyanitt, a Napútban). Október 23-án elsőéves kínai-angol szakos diákként lelkesen vonultam fel a Parlament elé. Estére minden összezavarodott bennem... Szinte naponta változott a világmépem. Hol forradalmárként éreztem, hol féltem (a forradalomtól is). Diákszerelmem a Corvin-közből lakott, s telefonon kaptam a híreket a harcokról „alulnézetből”...

November 4. megdöbbenett. Hívtak rokonok, induljak el velük. Később nekivágtam, de Győrbe érve nem akartam a „transzporttal” szállodában éjszakázni. Elmentem unokahúgaimhoz – s hajnalban lekéstem a teherautót. Így aztán a disszidálás elmaradt (unokahúgaim viszont néhány hónap múlva kivándoroltak).

Végül megmaradtam reformkommunistának. Egy-két kanyar után a nyolcvanas években a Társadalomtudományi Intézetbe kerültem, az akkori idők – pártfennhatósága dacára – legliberálisabb légkörű kutatóhelyére. A nyugati szociáldemokráciát kutató csoportban dolgoztam. S nem csupán irodalmat olvastam, hanem a német Friedrich Ebert Alapítvány, no meg az Ostpolitik jóvoltából valódi szociál-

demokratákkal találkoztam. Ott ebédelt mellettem naponta éttermi sorban állás után Willy Brandt, pár méterrel odébb Herbert Wehner olvasott. Hamburgban a Die Zeit székházában két óra hosszat beszélgethettem Helmut Schmidttel. S egyszer csak rádöbbenem: túl a reformkommunizmuson, a Marx-hívóságon szociáldemokrata lettem. S aktívan, írásban, tettel részt vettem a történelmi szocdem párt újraszervezésében. Az MSZMP-ből kiléptem, s vártam, hogy napokon belül állásomból is kirúgnak. Aztán fülemhez jutott, hogy akkori igazgatóm, Aczél György egyenesen dicsekedett: nálunk még egy szocdem is dolgozik.

Még az 1990-es választási pártlista 44. (!) helyére is feltett Petrasovits Anna... Belepillantva a szocdem párt(ok) belső életébe, eufóriámat elkeseredés váltotta fel...

Maradt a politika helyett a politológia. S talán maradandót is alkottam. Már 1990-ben (a választások előtt) leírtam azokat a politikai törésvonalakat, amelyek azóta is érvényeseknek bizonyultak. Azt hiszem, elsőként elemeztem a közéletünket meghatározó kultúrharcot, a kulturális törésvonal dominanciáját a politikában. Sokáig párton kívüli baloldalinak éreztem magamat. Ma már megkérdőjelezem a bal-jobb kategóriák értelmét. A politikatudomány művelőjeként csömöröm van a magyar politikától.

Egy lányom és két lányunokám van, s ők, mármint az unokák, remélem, fel sem fogják majd nagyapjuk perspektívtávlanságát, félelmeit, kudarcait.

György Aczél

Felföldi Anikó

színész (Budapest, 1938. április 28.)

*„Mesét mesél a holdsugár, mesél az esti szellő
meséknek bűvös éjszakáján, évente egyszer eljő.
Valóság lesz a sok mese, a sok szép tündéralom.
Tündérmeséket hirdetek – varázsszavam messzire kiáltom:
Figyeljete, figyeljete, Tündérlány! ez!”*

Sajnos a folytatásra nem emlékszem, csak ez a néhány „mesés” sor maradt meg emlékezetem valamelyik csücskében. Első nyilvános fellépésem – hatévesen – Tündérlány, varázspálcával, gyönyörű csillogó ruhában, mintha már akkor eljegyeztem volna magam ezzel a fantasztikus műfajjal, amit ugyan „könnyűnek” hívnak, de tessék utánam csinálni és meg tapasztalni, milyen nehéz is valójában!

„Könnyű” helyzetben vagyok, mert „játék-naputam” állomásait röviden össze tudom foglalni: a játék a Nemzeti Színházban kezdődött és a kecskeméti

Katona József Színházban, majd a Vidám Színpadon folytatódott. 1966-ban szerződtem az Operettszínházhoz, amelyhez azóta is hűséges vagyok.

Szép dolog, ha valaki több mint ötven éve kezdte a pályát, és még szebb, ha több mint negyven éve hűséges egy színházhoz, és ha ezt a hűséget a színház örökös tagsággal jutalmazta.

„Játszópajtásaimra” nagyon büszke vagyok, mert akkor még éltek a ma már legendává vált művészek, akiktől a stafétabotot átvehettem. Ők még tudták, mi a színház, hogy kell tisztelni, hogy kell szeretni és hogy kell szenvedni érte, mi a siker titka és a népszerűség meghatározó érzése.

A CHICAGO CÍMŰ MUSICALBEN

Imádom az operettet, mert csillogó, mesésen fényes, de a musicalbe szerelmes vagyok, és legnagyobb boldogságom az, hogy ilyen jól megférnek egymással egy fedél alatt.

Hatalmas albumba összegyűjtöttem mindent, ami a kezdetektől rólam megjelent, képeket, kritikákat stb.

Elmondhatom: megszámlálhatatlanok a színházi előadások, amelyekben játszottam – operettet is, musicalt is, tévéfelvételek, filmek, külföldi szerződések, világturnék színesítik a palettát –, de mégsem foglalkoztat a múlt.

Nincs olyan szerepálmom, amit ne játszottam volna el, bevallom, ha „itt-hon” nem sikerült, elutaztam érte a világ végére is.

Boldog ember vagyok, nekem fontos, hogy a közönség szeressen, és amikor látom, hogy rám IS figyelnek és az előadás végén felzúgó taps nekem IS szól, ez

VARÁZSLATOS!

Az én tündérmesémnek ezzel vége, szép volt, talán igaz sem volt.

(Kitüntetések: Jászai Mari-díj, Életműdíj, érdemes művész.

A Budapesti Operettszínház örökös tagja)

József János

Janáky István

építész (Budapest, 1938. április 29.)

Édesapám, id. Janáky István neves építész volt, több jelentős épület tervezője, az Építészek Mesteriskolájának egyik alapítója, a magyar építészet második világháborút megelőző és követő évtizedeinek fontos alakja. Édesanyám a szegedi származású Hubert Klára volt, vízépítő mérnök apával.

Az elemi és általános iskolai éveket a budai Margit körüti és Medveutcai iskolákban töltöttem el, majd a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban érettségiztem, ahol Basilides Sándor és Szinte Gábor festőművészek voltak a tanárim, és ahol a művészettörténeti, rajzi és mintázási mellett alapos matematikai képzésben is részesültem. Az 1956-os érettségi után felvettek a Budapesti Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karára, ám mindjárt az '56-os események kelles közepében találtam magam. Az egyetemi tanulmányok alatt főként Csonka Pál, Major Máté, Vargha László és Pintér Béla tettek rám maradandó hatást, ám mestereimnek persze apámat és rajta kívül Molnár Farkast tekintem, bár Molnárt személyesen már nem ismerhettem.

Az építészdiploma (okl.: 2003/196) 1961-es megszerzése után 1962 és

1963 között a Magyar Államvasutak Magasépítési Főnökségén, majd a Vasúttervező Intézetben kezdtem meg építéssz pályámat. 1962-ben házasodtam össze Federics Irma grafikusművésznővel, akivel azóta is együtt élek, és aki István nevű fiam anyja.

1963-tól az Ipari Épülettervező Vállalatnál, majd annak utódánál, az Ipari Épülettervező Rt.-nél dolgoztam építész-tervezőként egészen 1999-es nyugdíjazásomig. A generációmhoz tartozó pályatársaimon kívül főleg Szendrői Jenő, Arnóth Lajos, Gulyás Zoltán, Földesi Lajos, később Molnár Péter közelsége és munkássága volt rám jó hatással, ellenben mindig gyanúperrel éltem az ún. magyar organikus építészettel szemben, és távol is tartottam magam tőle.

Első önálló építészeti munkám 1962-ben a záhonyi kultúrház tervezése volt, azóta számos ipari, köz- és lakóépületem épült meg, még több tervet készítettem, sok tervpályázaton vettem részt díjakat és megvételeket érve el. Építészeti pályám kezdete óta rendszeresen publikálok, számos előadást tartottam különböző fórumokon és iskolákban, és sok társas és egyéni kiállításon mutattam be munkáimat. 2004-ben a Velencei Biennálé magyar pavilonjában *Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon* című könyvem anyagával szerepeltem. Munkásságomat számos rádió- és tévéinterjú és sok tervpályázati zsűritagság egészíti ki. 1999-ben *A hely* című könyvemben gyűjtöttem össze addigi munkáimat. 1999-től, vállalati megbízásaim elmaradása után az építészeti szakban egyedül is végezhetők családiház-tervezésre adtam a fejem.

Sikerült néhány olyan építető részére házat létrehoznom, akik méltányolták építészeti elképzeléseimet, sőt a részletekre vonatkozó javaslataimat is.

1970 és 1972 között hallgatója voltam a Szendrői Jenő által újraalapított mesteriskolának (a Fiatal Építészek Körének), ahol Arnóth Lajos volt a tutorom. 1974-ben Szendrői meghívott az iskola tanulmányi bizottságába, majd néhány év múlva ugyanitt mesterré léptem elő. Ennek a státusznak köszönhetem, hogy szoros szakmai (és néha baráti) kapcsolatba kerülhettem számos remek építész személyiséggel, akik aztán, mesteriskolai éveik után a hazai építészet kiválóságai lettek, mint Turányi Gábor, Tomay Tamás, Nagy Tamás, Pazár Béla, Karácsony Tamás, Janesch Péter, U. Nagy Gábor, Balázs Mihály, Z. Halmágyi Judit, Major György, Göde András és mások. Ezenkívül a mesteriskola tette lehetővé külföldi tanulmányútjaim egy részét: jártam Ausztriában, Olaszországban, Franciaországban, Erdélyben, Finnországban, Svájcban, Görögországban, Csehszlovákiában, Csehországban, Jugoszláviában, Bulgáriában, Dániában, Hollandiában, Belgiumban, Luxemburgban, Németországban, Spanyolországban, Oroszországban, Szlovákiában, Szlovéniában.

2002 óta tanítok a Moholy-Nagy Művészeti (azelőtt Magyar Ipar-

művészeti) Egyetemen, ahol az építész tanszéken végzett oktatói munkámon kívül az egyetem doktori iskolája építőművészeti képzésének programvezetője vagyok. Az építész tanszéken az építészeti és belsőépítészeti tervezés tantárgya keretében ez ideig a másodévesek képzésével foglalkoztam, tanártársaim és hallgatóim véleményei alapján vélhetőleg sikeresen. A DLA képzésben pedig módom nyílt néhány tehetséges, szépreményű fiatal építész stúdiumának tutori vezetése során több érdekes és időszerű építészeti-építészetelméleti témával foglalkozni, azokban előrejutni.

1998-ban szereztem meg a DLA címet, 2002-ben a docensi rangot, majd 2007-ben a címzetes egyetemi tanárit.

1990-ben Ybl Miklós-díjat, 2001-ben Soros Alkotói Díjat, 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetését kaptam meg. (Ez utóbbit főként oktatói munkám elismeréseként.) Tagja vagyok a Magyar Építőművészek Szövetségének (ahol különböző tisztségeket is betöltöttem) és a Budapesti Építész Kamarának. Évekig tagja voltam a Fővárosi Tervtanácsnak.

Moholy-Nagy Jenő

Tóth Sándor

táncművész, koreográfus (Bukarest, Románia, 1938. április 29.)

Gyermekkoromban orvos szerettem volna lenni. A második világháborúban átélt borzalmak után, a sok halált látva az volt az érzésem, hogy ha orvos vagyok, segíthetek a szenvedő embereken. Aztán az élet mindent másképp rendezett el.

Az ötvenes évek társadalmi körülményei ezt a tervemet megghiúsították. Utólag azt gondolom, másképp voltam kódolva genetikailag. Erdélyi székely családból származom, apám egy kis székely faluban, Ênlakán született. Ha a helyzet másként alakul, valószínűleg én is ott látom meg a napvilágot, vagy legfeljebb Székelykeresztúron, esetleg Székelyudvarhelyen. De a sors akaratából végül Bukarest lett születésem adminisztratív helyszíne.

Szüleim 1940-ben Budapestre települtek át, én nagyszüleimnél maradtam, Kézdivásárhelyen, majd 1943-ban velük együtt költöztem Budapestre, pontosabban Pestszentlőrincre, a XVIII. kerületbe. Itt jártam óvodába, majd a háború befejezése után itt végeztem el az általános iskolát, és itt kezdtem el gimnáziumi tanulmányaimat. Anyám varrónő volt, apám női szabó. Apám a háború után a fogságból hazatérve dolgozni kezdett mint kisiparos. A szövetkezetek megalakulásakor konok székelyként nem volt hajlandó beadni az ipart és belépni a szövetkezetbe, így én mint kisiparos gyermeke „egyéb” származású lettem. (A gyerekeket akkor származásuk szerint különböztették meg: munkás, paraszt, értelmiségi, klerikális, osztályidegen és egyéb.) Így csodával határos volt, hogy a gimnáziumba felvettek, igaz, csak a reál tagozatra, bár én a humánra szerettem volna menni, de az egyetemre való bekerülesemnek semmi esélyét nem láttam. Azt viszont láttam, hogy a sportolónak nagyobb lehetőségük van az érvényesülésre, mint a jó, de nem kitűnő tanulóknak.

A véletlen azonban közbeszólt és segített. Apám egyik pesti megrendelőjén keresztül eljutottam egy belvárosi balettiskolába, ahol kevés volt a fiú, és sok a csinos kislány. Jó izomzatom, adottságom miatt kérleltek, hogy kezdjek balettet tanulni. Megpróbáltam, megtetszett, ügyesnek bizonyultam, és tanárnőm, Ács Vali (aki Nádas Ferenc-növendék volt) javaslatára jelentkezni mertem az Állami Balettintézetbe, ahol kilencéves szakmai képzés volt (ma Táncművészeti Egyetem). A felvételinél nem számított a származásom, csak az adottság, az akaraterő, a képesség. Arra gondoltam, hogy ez lehet az egyik kitérési pont az életemben, hiszen láttam, hogy a művészek, a sportolók különleges helyzetet élveznek az akkori, az ötvenes évek társadalmában. Felvettek! Így otthagytam a XVIII. kerületi gimnáziumot az első három osztály után, és gyökeresen más életet kezdem. Nem jártam iskolába, csak a szaktantárgyakat tanultam, gyakoroltam, öt év alatt elvégeztem a kilenc év szakmai anyagát. 1956-ban az Operaház balettegyütteséből sok táncművész végleg külföldre távozott, így pótolni kellett

a táncosokat. Ösztöndíjas lettem a Magyar Állami Operaház balettegyüttesénél, és magánúton leérettségiztem. Ezen évek alatt hatalmas színpadi tapasztalatra tettem szert az Operaház és az Erkel Színház színpadán a havi 20-28 előadás-sal. Köszönettel tartozom Kálmán Etelka, Bartos Irén, Lőrincz György, Merényi Zsuzsa, Roboz Ágnes és Harangozó Gyula balettmestereknek, tanáraimnak, akik hittek bennem és segítették pályámat.

Az életem úgy alakult, hogy átszálltam egy másik vonatra, amiről nem tudtam pontosan, hogy hova visz, csak robogott velem, és olyan idegen és új tájakra vitt, melyeket még életemben nem láttam. Éreztem, ez az utazás egy nagy verseny, itt csak az lehet boldog, aki első vagy az elsők között van. Megértettem, hogy akarni, dolgozni, szenvedni kell, és ha fáj valami, akár fizikailag, akár érzelmileg, azt láthatatlanná kell tenni. Mindezekért korán kárpótolt a színpad öröme, a siker. 1956 után az Erkel Színházban felújították a János vitézt, én a huszártáncban szerepeltem, hetyke bajuszt ragasztottak rám, de még így is én voltam a legfiatalabb huszár. Ezért engem ért az a megtiszteltetés, hogy bevihettem az óriási magyar zászlót az Erkel Színház színpadára. Amikor a zászló megjelent a színpadon huszárok kíséretében, a közönség felállt, állva tapsolt a magyar zászló megérkezésének. Csak hosszú-hosszú percek után tudtuk folytatni az előadást. Persze hogy boldog voltam, hogy én lehetek a zászlótartó, de azt is éreztem, hogy sokan irigyelnek ezért.

Láttam, tanultam, dolgoztam, és – mint kicsit kívülről érkezőnek – sok mindenben más volt a véleményem a kialakult értékrendről. Mögöttem volt egy nehéz, de álmokkal és reményekkel teli gyermekkor. Amikor apám kisgyermekként bicskát adott a kezembe, és azt mondta, „Faragj, fiam!”, én nem kérdeztem, hogy mit és miből, hanem faragni kezdtem, és egyre ügyesebben, mindenben láttam lehetőséget. Kifaragtam álmaimat, vágyaimat. A táncművészetről is másképp kezdtem gondolkodni, mint környezetem, és egy jó, de talán a legjobb pillanatban megismerkedtem Eck Imrével, a már nem fiatal táncossal, de fiatal koreográfussal. Érdekes módon nagyon hasonlóan gondolkodtunk a táncművészet jövőjéről. A Várban sétálva csodáltam a régi építészet gyönyörű alkotásait, és közben kitaláltuk, megálmodtuk a táncművészet egy másik, új útját, a Pécsi Balettet. 1960-ban, amikor az évfolyamom végzett, Eck Imre már mindent megszervezett, és megalakulhatott a Pécsi Balett, az ország első „vidéki” balettegyüttese, amely alkotóműhelyként dolgozva, sajátos tartalmú, különleges táncstílusú baletteket alkotott. Ebben a különleges világban boldognak és szabadnak éreztem magam. Először mint

táncos arattam sikereket, később koreográfusként is bekapcsolódtam a balett-együttes munkájába, és 1969-től 23 évig mint balettigazgató segítettem az alkotóműhely munkáját, ahol Eck Imre volt a művészeti vezető haláláig. 42 évet töltöttem el jóban-rosszban, de soha fel nem adva a célt ebben a semmihez nem hasonlítható műhelymunkában. Ez volt az egyetlen állandó munkahelyem pályám során az operaházi ösztöndíjas éveket leszámítva. Ebből a biztos hátszorból jártam be a világot táncosként, koreográfusként, igazgatóként.

A már majdnem leélt hetven év most visszavitt őseim szülőföldjére. Az elmúlt napokban érkeztem vissza Erdélyből, ahol minden emlékem helyét bejártam, ami fontos volt számomra. A volt családi házat Énlakán, ahol most rokonaim élnek. A hegyeket, a havasokat, a városokat, Kézdivásárhelyen megtaláltam nagyszüleim lakását, a református házban (ma a helyi rádió működik a lakásban), a lépcsőházat, a pincét, a hátsó lejárót. Meghatódva emlékeztem családomra, amelyből egy unokatestvérem él még, és persze az ő leszármazottai. Ez az egyhetes kirándulás volt a vágyam, ez volt az én hetvenedik születésnap ajándékom önző módon a magam számára.

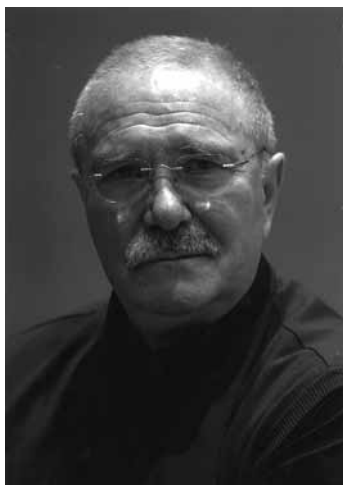
Most visszatérve otthonomba, feleségem, gyermekeim és négy unokám szerető ölelésében élvezem a remélem, még hosszú, hátralévő éveket. A színházzal, a balettel nem szakítottam, de befejeztem. „Megírtam” a Pécsi Balett történetét egy különleges kiadványban, az első 45 év történelmét, a többi az utódok felelőssége. Jelenleg is közéleti szerepet vállalva tevékenykedem, dolgozom Pécstől nyolc kilométernyire, egy kedves, szépen fejlődő kis városban, Kozármislenyben, ahol tizedik éve vagyok képviselő. Nyolc évig a kulturális és sportbizottság elnökeként, jelenleg a település alpolgármestereként dolgozom a városért, az ott élő emberekért, remélve, hogy hasznos tudok lenni közös céljaink elérésében, a nyugodt, boldog jövő megteremtésében.

De Pécs városa és szellemisége, valamint a Pécsi Balett megszületése és létezése marad életem legmeghatározóbb élménye és tényezője.

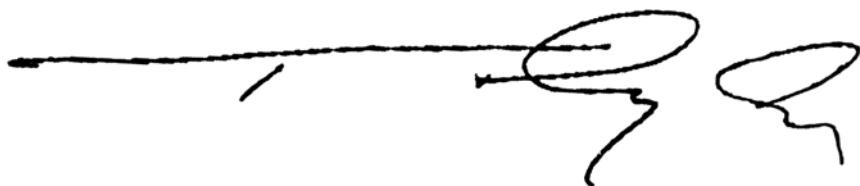

Tordy Géza

színész, rendező (Budapest, 1938. május 1.)

Boldog Karácsonyt,
sajátólag mindenkié
Zsuzsanna

Juhász Előd

zenetörténész, újságíró (Budapest, 1938. május 4.)

Édesanyám Nagybányáról, édesapám Nagykárolyból származott, de már Budapesten kötöttek házasságot. Én Pesten születtem (hajnali fél ötkor). A második világháborúról, Budapest ostromáról csak mozaikképeket őrzök: heteken át összezsúfolódva éltünk a Vár alatti Batthyány utcai tömbház pincéjében. Szirénázás, bombatámadások, katonák, hullák, törmelékek, felfordult lovak, sorban állás – lókolbász, puliszka – és egymásba kapaszkodás, újrakezdés...

Iskolák: kitűnő eredménnyel. Az elemiben: papírral beragasztott ablakok, hideg – de melegszívű, kiváló tanárok. Első „írói” zsengek – természetesen az ostromról, háborúkról... A folytatás: szép, harmonikus évek az Attila utcai általános iskolában, majd az akkoriban százéves centenáriumát ünneplő Toldy Gimnáziumban.

És a zene? A családban felmenőim között vannak muzikusok: nagyapám tanárember volt és magyar nótákat is írt. Anyai nagybátyám profi karmester-zeneszerző-zeneíró lett. Apám még a műegyetemi tanulmányai idején hegedült... Ennyi. Nálam: semmi rendkívüli. Tízéves kortól zongoraórák – intőkkal, botladozva. Tizenhat éves elmúltam, amikor szinte villámcsapásként tudatosodott: a ZENE! Esméletlen sokat kellett behoznom.

1956 nyarán érettségiztem a Toldy Gimnáziumban, ahová – kiváló tanárai miatt – nagyon szerettem járni. Októberben szinte a teljes társaság Nyugatra ment, érettségi találkozóink ezért mind a mai napig nincs. Kár! Csak egyik osztálytársammal, a későbbi Oscar-díjas Szabó Pistával szoktuk olykor végigfutni a névsort, ki hol, hogyan – és egyre inkább: ki már nem...

Egyszerre három helyre felvételiztem. A Zeneakadémiára, karmester, illetve zenetudományi szakra és – mivel a művészeti főiskola mellett erre akkor volt lehetőség – a közgáz külkereskedelmi szakára, hogy legalább a nyelvtudást lehessen ott tökéletesíteni. A háromból kettő sikerült: a zenetudományi és a külkereskedelmi – de ekkor már a döntés nem volt kétséges.

Öt csodálatos esztendő a Zeneakadémián! Életre szóló tarisznát kaptam, ragyogó professzoroktól: Bartha Dénes, Bárdos Lajos, Gárdonyi Zoltán, Kókai Rezső és talán mindenekelőtt Szabolcsi Bence! Boldogságban, szinte lebegve jártam-keltem, valósággal ittam minden szavukat. És persze Ujfalussy József-ről és Szegedi Ernőről sem feledkezhetem meg, utóbbinál zongoratudásomat fejlesztettem. És legalább ilyen fontos volt szinte minden este az opera- vagy koncertelőadás – néha még pendlizve is. Közben egyre több cikkem, kritikám, recenzióm jelent meg szaklapokban és másutt: évtizedek során több mint 1400 publikáció! (Ezek persze nem egyformán fajsúlyosak.)

1961 nyarán diplomáztam, 1962-ben gyakornok voltam a Zeneműkiadó Vállalatnál, 1963 januárjától pedig belső zenei szerkesztő lettem a Rádiónál,

ahol alulról jártam szinte mindent végig, ami igencsak jó iskola volt. Hamarosan riportokat is készíthettem, majd élő műsorokat, egyre érdekesebbeket és mind többet. Mégis, 18 év után megérlelődött bennem az elhatározás: váltani kell! Ezt a kockázatos lépést 1981 nyarán tettem meg a tévé felé. De ne szaladjunk ennyire előre.

1966–67-ben Ford-ösztöndíjasként egy esztendeig tanulmányoztam az Egyesült Államokban az amerikai zenét és zenei életet. Előzmény: az 1964-ben megjelent első könyvem (*Gershwin*), ami jó „belépőnek” bizonyult. Évek múlva, 1974-ben az ELTE-n doktoráltam filozófia-esztétika szakon. Témám – mi más? – a zene „közvetítésének” megannyi lehetősége volt.

A rádiós *Zeneközelben* és „testvére”, a televíziós *Zenebutik* sorozat mintegy négy évtizeden keresztül adta munkám vezérfonalát. 2005 februárjától újabb feladat talált meg: műzsarandevúk megvalósítása a Szépművészeti Múzeumban. A múzeumi vezetés fontos célja: minél szélesebbre kitérni a kapukat, hogy ne csak a szorosan vett képzőművészet rajongóié legyen a múzeum. Ehhez hívjuk segítségül a társművészeteket, ezeken belül hangsúlyozottan a zene különböző műfajait. Ennek a koncepciónak kialakításában, tartalommal megtöltésében és a csütörtök esti ún. *Múzeum+estek* házigazdaszerepében vállaltam örömteli és számomra is fontos szerepet.

Zeneátadás – zenehidépítés: ez kíséri végig pályámat: szóban, képből, írásban (a már említett cikkek mellett 13 könyv). És mivel a hivatás, hobbi és a „munka” a sors kegyelméből életemben eggyé vált: ez ad még a hetven felé is közeledve töretlen erőt és hitet.

Székely Éva

SEBESTYÉN MÁRTÁVAL

Földi Imre

súlyemelő (Kecskemét, 1938. május 8.)

Kecskemétről a Tatabányai Bányász SC-hez kerültem, ahol három-négy hónapi edzés után országos súlyokat emeltem. Ekkor éreztem leginkább az akaraterőt magamban, és edzőim is azt mondták, hogy ilyen erővel világ-bajnok is lehetek. Eredményeim egyre nőttek, megnyertem az '58-as magyar bajnokságot, így a római olimpián ott volt a helyem, és hatodikként végeztem. Nagyon fellelkesített, világversenyek sora következett, 1959-ben harmadik lettem Varsóban 295 kg-mal. 1964-ben várták tőlem az aranyat, de ez sajnos nem sikerült, ahogy 1968-ban sem. Akkor történt, hogy a győztessel azonos eredményem lett, de nagyobb testsúlyom miatt a második helyre szorultam: mindketten 367,5 kg-ot teljesítettünk, de én 30 dekagrammmal nehezebb voltam.

Öt olimpián vettem részt, és mind-egyiken pontszerző helyen végeztem, végül az utolsó, 1972-es müncheni olimpián az iráni és a szovjet fiúval nagy versenyben új világcsúccsal szereztem meg az első helyet. Az aktív sporto-

lást 1978-ban fejeztem be, 1976-ban a Testnevelési Főiskola Továbbképző Intézetében edzői oklevelet szereztem, és 1988-ig a Tatabányai Bányász súlyemelő szakosztályának edzője voltam.

Legnagyobb örömöm, hogy 2007. január 31-én a Nemzet Sportolója lettem.

Eredményeimért a családom éppúgy megküzdött, ahogy én, mindig melletttem álltak. Lányom vitte tovább a sportot a családban, ő 15-szörös magyar bajnok és 16-szoros Európa-bajnok.

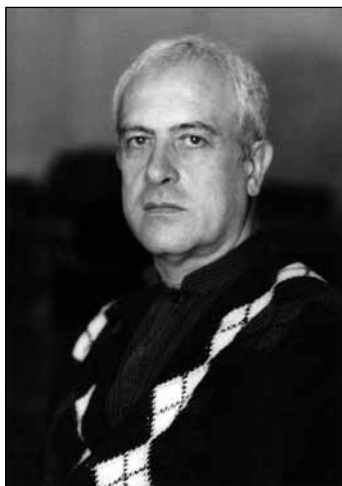
- olimpiai bajnok (1972)
- olimpiai 2. helyezett (1964, 1968)
- olimpiai 5. helyezett (1976)
- olimpiai 6. helyezett (1960)
- ötszörös világ-bajnok (összetett: 1965, 1969, 1972; lökés: 1972; nyomás: 1972)
- ötszörös világ-bajnoki 2. helyezett (összetett: 1961, 1962, 1964, 1966, 1968)
- kétszeres világ-bajnoki 3. helyezett (összetett: 1959, 1963)
- tízszeres Európa-bajnok (összetett: 1962, 1963, 1968, 1970, 1971; nyomás: 1969, 1970, 1971; lökés: 1971; szakítás: 1973)
- ötszörös Európa-bajnoki 2. helyezett (összetett: 1961, 1965, 1966; szakítás: 1969; lökés: 1970)
- kétszeres Európa-bajnoki 3. helyezett (összetett: 1959, 1964)
- tizenháromszoros magyar bajnok (1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1965, 1968, 1969, 1970, 1972, 1973, 1974, 1975)
- ötszörös csapatbajnok

Földi Imre

Gombár Endre

író, műfordító (Balassagyarmat, 1938. május 12.)

Abban a nevezetes évben, amikor egyébként Budapesten tartották az eucharisztikus világkongresszust, a Bika jegyében születtem. Nem hiszek az asztrológiában, de mégis elgondolkodtató, hogy azok a tulajdonságok, melyeket eme címszó alatt elősorolnak az arra hivatott szakemberek, számomra különös módon, javarészt illenek rám. Még tartottak a '30-as évek

gazdasági világválságának utóréngései, de az egyáltalán nem túl távoli jövőből az emberek már hallani vélheték a német Tigris és a szovjet T-34-es páncélosok baljós dübörgését is. Klasszika-filológus, latin-görög szakos gimnáziumi tanár édesapám csak családi összeköttetések révén kapott fizetés nélküli állást a balassagyarmati Balassi Bálint Gimnáziumban. Így hozott Balassagyarmatra a gólya, szintén tanári diplomával rendelkező, de munkahelyről nem is álmodható édesanyám, no meg jómagam szerencséjére, mert bár, amint fentiekből kiderült, azok sem voltak éppen könnyű idők, mégsem rendelt el senki kórház- és szülészeti osztály-bezárásokat, ágyszámcsökkentést vagy teljesítmény-, volumen-korlátozást.

Két évvel később kis családunk Újpestre költözött, ahol édesapám már rendes tanári kinevezést nyert a Könyves Kálmán Gimnáziumban. Igen ám, de hamarosan nyakunkon volt a háború, sőt, hogy úgy mondjam, egyenesen a bőrünkön érezhettük, amikor

1944-ben a rettenetes szőnyegbombázásokkal „megpuhították” a fővárost, majd pedig hónapokig ostromolták, míg el nem esett. De akkor már a Kis-Gellért-hegy oldalában dacoló családi házban laktunk, ahol az emeleti lakást anyai nagymamám átengedte nekünk. Hallottam a rádióban Horthy kormányzó proklamációját, lelkenedezve rohantam át szüleim szobájába, kö-

zölve, hogy „Apu, Anyuci, képzeljétek, azt mondta a rádió, hogy vége a háborúnak!” Így értelmeztem a kormányzó elszánt – egyesek szerint elkésett – kiugrási kísérletét. Egy reggelen – kis szobám a Budaörsi útra nézett – ijedségtől bénultan meredtem a Balatoni út irányából az Alkotás utca felé tartó, hármassorokban csikorgó-csörömpölő-dübörgő német tankok félelmetes menetére. Úgy emlékszem, hogy fekete zubbonyt és csuklyára emlékeztető valamit viseltek a fejükön a lövegtorony mögött álló katonák. Hitler megszállta Magyarországot.

Balszerencsénkre házunktól csupán néhány száz méterre volt a németek egyik fontos bázisa, az úgynevezett Sziklaközpont. Valamelyik este, amikor a bombázások már javában folytak, sőt a Logodi utca egyik házát már súlyosan megrongálta egy szovjet tüzérségi lövedék, egy szovjet vadászbombázó két, egyenként egymázsás bombát dobott a házra, a Sziklaközpontnak szánták, kicsit mellétrafáltak. Az egyik bomba tőlem hat

méterre robbant fel. A hajam szála sem görbült meg; pedig akkor még volt hajam... A Gondviselés... Más nem lehet.

A világégés utáni évek olyanok voltak, amilyenek. Mint az akkor élt emberek többségének. Zsíros kenyeret ettünk hagymával. Rengeteget játszottunk. Minden második nap megmáasztuk a Sas-hegy szikláit. Az általános iskola befejezése után a József Attila Gimnáziumban érettségiztem. 1956-ban... A forradalomban nem vettem részt, de reggeltől estig rőt-tam Budapest utcáit. Forradalmárok, szinte gyereksorban lévő szovjet kiskatonák, ritkán ávósok széttroncsolt, megégett holttesteibe botlottam. Voltak kerületek, amelyeket sokkal kegyetlenebbül szétlőttek-szétbombáztak, mint a háborúban.

Elektromérnök akartam lenni, „helyhiány” miatt nem vettek fel: az értelmiségi származás nem volt jó ajánlólevél. 1957-ben biztosra mentem, nem akartam éveket veszíteni. Így lettem az ELTE-n magyar-orosz szakos. Volt gimnáziumi osztálytársaim a hátam mögött összesúgtak: „Ez a Gombár áruló!” Hiába magyaráztam nekik, hogy Puskin, Lermontov, Dosztojevszkij, Tolsztoj és Csehov, csak legyintettek. Aztán az egyetemen észak felé fordultam: a magam erejéből megtanultam finnül. Nagyrészt Képes Géza tanácsára. Amikor elvégeztem az egyetemet, már megjelentek első műfordításaim. És 1965-ben a máig is legjelentősebb, Mika Waltari *Szinuhe* című regénye. Noha mindent egybevetve csak három évet éltem Finnországban, mégis második hazámnak tartom. Számtalan nagyon közeli barátot szereztem ott, a világban a finn tollforgatók közül a leghíresebb Waltarin és másokon kívül például Kalevi Sorsát, a finn történe-

lem leghosszabb ideig hivatalban volt miniszterelnökét is.

A '60-as években a Kulturális Kapcsolatok Intézetének skandináv referense, államközi kulturális egyezmények kidolgozója és egyik végrehajtója voltam, tizenöt éven át a magyar–finn kulturális vegyes bizottság tagja, olyan társakkal többek között, mint Bertha Bulcsú, Petrovics Emil, Szinetár Miklós, Szokolay Sándor. Persze hogy bizonyos szervektől engem is megkörnyékeztek. Néhány gyámoltalan kíséreltet tettek arra, hogy beszervezzenek felbontott, Finnországba, Svédországba vagy más skandináv államba címzett levél precíz lefordítására, diplomataék beszélgetéseinek „fél füllel” történő meghallgatására etc. De aztán feladták. Kénytelen-kelletlen.

1997-ben az ELTE egyetemi docenseként vonultam nyugállományba. Harminc kötet műfordítás, válogatás finnből, észtből és lettből – minden irodalmi műfajból – került ki a tollam alól. A 18 kötetes Világirodalmi Lexikon főmunkatársa voltam. Egy saját novelláskötet (ez Finnországban is megjelent), egy versgyűjtemény, egy gyermekkönyv és két ifjúsági regény (a második 2006-ban jelent meg *Hangyaháború* címmel) fűződik még a nevemhez. Remélem és komolyan bízom benne, nem tűnik fel szerénytelenségnek, mert talán úgy illik, büszke legyek rá, hogy 1978-ban megkaptam a finn oroszán lovagrend I. osztályú Lovagkeresztjét, 2003-ban pedig idehaza a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntettek ki. Végezetül hadd mondjam azt: elégedett meg elégedetlen is vagyok önmagammal. De talán ez így van rendjén.

Gyarmati Sándor

fotóművész (Budapest, 1938. május 13.)

Húszévesen kezdtem el fényképezni. Foglalkozásom és mentalitásom szerint műszaki ember voltam, géptervező, de vonzódtam a művészetekhez.

Nem csoda, hogy olyan művészeti ágat kerestem és találtam, ahol a kifejezőeszköz nem ecset, nem toll vagy agyag, hanem gép és objektív.

1962 és 1972 között 137 pályázaton és kiállításon vettem részt, igen jó eredménnyel.

A kiállítások közül a fele országos fotóművészeti kiállítás vagy külföldi pályázat volt.

Közöttük olyan neves kiállítások, mint például a Műcsarnokban megrendezett *A magyar fotográfia története* című kiállítás.

1966-ban felvettek a Magyar Fotóművészek Szövetségébe és később Művészeti Alap-tag lettem. A szövetség múzeumi bizottságában végeztem évekig munkát.

Nyolc egyéni kiállításom és több diavetitésem volt eddig. Tizenhat képem jelent meg az akkori Fotó című újságban. Készítettem könyvillusztrációt is, de leginkább a műszaki reklámfotó érdekelt. Katalógusokba, prospektusokba készítettem képeket.

Három budapesti és egy vidéki fotószakkört vezettem, amelyekben több kiváló fotós nevelődött (köztük Danis Barna fotóriporter).

Sajnos nagyon sok „hobbim” volt a fotózáson kívül, a munkám, a sport, a természetjárás, a család, pedig a fényképezés megszállottságot, egész embert kíván.

Lányom születése után egy ideig lemondtam az időigényes pályázatokon való részvételről.

Az 1981-es jubileumi fotótörténeti kiállításon két képpel szerepeltem.

A színes fényképezés elterjedése új lendületet adott, ezért a '96-os A látható jelen című országos fotópályázaton már színes fotókkal szerepeltem.

Ezután évekig a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete fotószalonjain és a Magyar Fotóművészek Szövetsége Senior alkotócsoportja kiállításain vettem részt.

2001-ben és 2004-ben az Egyesült Államokban meglátogattam néhány nemzeti parkot. Példaértékűnek tartottam a parkok rendezettségét, a létesítmények minőségét és a nagyszámú látogatót. Persze a legfontosabb a természeti csodák lenyűgöző szépsége volt.

Igyekeztem megörökíteni a látottakat, és a feledhetetlen pillanatokat remélem, sikerült megosztanom a Nemzeti Táncszínházban 2005 decemberében megrendezett *Természetesen Amerika* című kiállítás megtekintőivel.

2006-ban a Benczúr házban volt önálló kiállításom *Fák, színek, évszakok* címmel. Főszereplői a fák, melyekre csak tisztelettel és szeretettel tudok gondolni. Talán atavisztikus vonás is található ebben: nagyapám mintasztalos volt, édesapám asztalosipari szakoktató. A fa elkísér bennünket egész életünkben, képletesen: bölcsőtől a sírig. Barátságos anyagával otthonunk legmeghittőbb tárgyait, bútorait adja, de ha kell, melegít, vagy éppen árnyékot ad.

A fa születik, küzd az elemekkel, gyümölcsöt, oxigént ad és rengeteg esztétikai élményt nyújt nekünk; virágaival, leveleinek, törzsének, ágainak színeivel, formáival. Öröm volt számomra ezeket a szépségeket megkeresni, megörökíteni. A természet mindig elbűvölt, mivel ő a legjobb rendező és esztéta. Ma inkább tájfotókat készítek a riport jellegű, emberközpontú képek helyett.

A mi generációnknak megadatott a fekete-fehér, majd színes filmes fényképezés után egy jelentős technikai fejlődés, a digitális fotózás lehetősége. A fényképezés eszköztára és közkeletűsége jelentősen bővült vele, sokkal könnyebb lett képeket készíteni, ez igaz, de azt vallom, hogy a jó képnek gondolatokat vagy érzéseket kell kifejeznie, szigorú kompozíciós formában, és ezen feltételek teljesevé a gép mögött álló embertől függ.

A kiállításaim célja az, hogy rádöbbenjem az embereket arra, hogy lassítsanak, és álljanak meg egy pillanatra ebben az elgépiesedett és rohanó világban. Tiszteljük jobban, szeressük és óvjuk a minket körülvevő természetet!

Gyermak László

Gruber Hugó

színész (Budapest, 1938. május 28.)

Kiskőrösi lakosként, a fővárosban születtem meg. Éltem Ungváron, Budapesten, Sopronban, ahol szűk két hónapig, a bombázások megindulásáig jártam az első elemibe, majd a másodikba már Spital am Pyhrnben (Felső-Ausztria), ahová a Nemzeti Bank vonatával jutottunk el. Édesapám ugyanis katonatiszt volt, akit szülei tízéves korában, 1907-ben a kőszegi,

Ottlik Géza által megörökített katonaiskolába íratták be. Így aztán, ahogy apámat helyezték ide-oda, ott laktunk mi is. Ausztriába azért menekültünk, hogy apámmal találkozzunk, de ez nem sikerült. Csehországban hadifogságba került, és immár másodszor került orosz fogságba. (1914–1917 Szibéria, 1945–1950 Kijev, 1950–1953 Kazincbarcika.) Ez utóbbi három évben nem tudtunk róla semmit sem. Pedig akkor már megvoltak az argentin útleveleiképeink...

Hálát adok a jó Istennek, hogy édesanyám úgy döntött, hazajön négy gyermekével (két öcsémmel és a húgommal), mert nekem sem 1956-ban, sem később adandó alkalommal (az Állami Bábszínházzal beutaztuk a világot) eszembe nem jutott, hogy másutt is tudnék élni, mint itthon.

Három évig falusi gyerek voltam Sopron megyében, életem legszebb korszaka volt: egy szál klottgatyában, „mezténláb” rúgtam a port, harangoztam délben, mindennek megvolt a maga ideje... Esténként petróleumlámpa mellett mesélt Nagypapám.

Mindenki mindenkinek köszönt aki szembejött – egyszóval ha bármikor fel akartam idézni azt a boldog kort, azt a nyelvjárást (szegény jó Sinkovits Imrével megtettük többször – vasi volt), ezt az adomát idéztem föl: „Riepceszemerén tavasszal nagy szárazság volt. Májusban sem akart esni az essűő. A niepek elmentek a templomba, és essűért imádkoztak a

Szűz Máriához. Másnap leesett a hó. Másnap ismét elmentek a templomba, és így imádkoztak: »Szűz Mária, értsünk szuót! Essűöt kértünk, nem pejg huót!«”

Középiskolás tanulmányaimat Budapesten fejeztem be, majd miután származásom miatt sehová nem vettek fel – még zeneiskolába sem! –, édesanyám beimádkozott a kizárólag jeles végzettségű tanulók közé egyetlen jelesként a budapesti Piarista Gimnáziumba. Itt érettségiztem 1956 májusában.

Ami 18 éves koromtól számítható, mindent ennek a gimnáziumnak köszönhetek. Korosztályom nagyobb részétől eltérően – akik, mintegy diákcsínyként, az orosz nyelv elbliccelését írták táblájukra – a piaristák komolyan vették a kötelező nyelvtanulást. Kincs tanár úr, szerzetes, hadifogságát – latin–német szakos nyelvtanárként – arra használta, hogy megtanult oroszul. Én harmadikos gimnazistaként Tolsztojt olvastam szótárral... Lermontov- és Puskin-verseket mondvá megéreztem, mit jelent valamit eredeti nyelven érteni-mondani.

A pályámat is a kegyesrendi gimnáziumnak köszönhetem. Mivel érettségi után sem vettek fel sehová (építésmérnöknek készültem, festettem, rajzoltam), 1961-ben – miután 1954-ben kezdtem a gimnáziumban amatőr színházi tevékenységemet – augusztus 1-jén aláírtam a szerződést az Állami Bábszínházban. Negyvenhat éve vagyok tagja a színháznak (ma: Budapest Bábszínház), immár nyugdíjasként, nagy-nagy öröömre, már első nézőim unokáit szórakoztatom. A hetvenes évek óta szinkronizálok, televíziókban alámondok – hál' isten-

nek, van munkám... Feleségemmel, szül. Bölcskei Katalinnal (43 év) három – már felnőtt – gyermekünk és nyolc unokánk le nem írható társaságát élvezzük.

Addig szeretnék élni, amíg valakinek hasznára vagyok.

(Kitüntetések: Jászai Mari-díj 1990, érdemes művész 1998)

Bálványos Huba

grafikus (Budapest, 1938. június 7.)

Engem valóban érdekel a művészet, de jobban az emberek, a gyerekek.

Egy akkori kiállításom meghívójába 1986-ban az alábbiakat írtam.

„Sokadszor kérik, írjak erre a helyre. Őszintén, vallomásfélét, személyeset. Ha szemeket is látnék hozzá, nem töprengenék, mint így.

Sokakat még képzelni sem tudok.

Sokakról viszont tudom, hogy nem kíváncsiak rám. Egyébként képre se, kiállításra se.

Azok az emberek, akiket a nyüzsgésben ritkán méltatnak igazán figyelemre, közfigyelemre – ami nekem, a kiállítónak pusztán szokásjog alapján kijár –, azok miért hallgatnának épp az

én »őszintén« szavaimra. Hiszen minden szó őszintének mondja magát. És kép, kiállítás, művész az ő világukban talán csak szavak, alig formált jelen-téssel.

Tartok tőle, hogy épp ők azok, akiknek legégetőbb szüksége van – nem képre, nem kiállításra, nem művészre, hanem – olyan változásokra, amiket én képpel megteremteni, ráadásul őhelyettük, nem tudok.

Ha egy kép éppen erről szólna, akkor kihez szólna? Talán csak ahhoz, aki a dolgát pont ilyen hittel végzi, mint én, akiben a kétely képvisoletükről s a szövetségről épp akkora, mint bennem. Aki épp ezért érti, hogy az őszinte művészi vallomást miért kerülöm ki még őszintébb civil prózával.

Ha működne mindaz, aminek működését állítjuk, nem álltam volna egyedül egy kiállításom megnyitóján egy művelődési házban. És ha mélyebben átgondolnám, amiről beszélek, szégyellném, hogy ezt szóvá teszem.

Ha szövetségről beszélek, miért képezem, hogy azzá lesz, ha elfogadom a hagyományos formákat, a szokásjogot (az őszinte szavaknak felkínált katalóguslapot)? Bízhat-e egy más, igazabb élet ígéretében a menyasszony, ha konvenció szerint zsakettben és hintón érkezik a vőlegény?

Összegyűjtöm a legjobb képeimet, magam rendezem, és magam nyitom meg a kiállításomat. Nem kötök hozzá nyakkendő-t. És?”

Tanítok évtizedek óta. Tanítókat, akik gyermekeket fognak tanítani. Hattól tíz-tizenkét évesig. Ezeket a kicsiket nem szabad elrontani. Egyre mélyebben hiszem, hogy a nevelésben, és éppen az ő korosztályuk nevelésében van az egyetlen esélyünk.

Írtam esztétikatankönyvet pedagógushallgatóknak. Arról például, hogy az ember is esztétikai tárgy. Esztétikai tárgy ugyanis az, ami esztétikai minőséget hordoz. Az ember esztétikai minősége? Az esztétikum mindig valami érzékletes formában megnyilvánuló emberi-társadalmi lényeg. Eme emberi lényeg (esz-

NIKÉ (AZ AD ASTRA SZOROZATBÓL)

tétikum) hordozója leginkább maga az ember. Az emberformálás eszerint esztétikai minőség formálása.

Ezek alapján egy idézet a tankönyvből.

„Ha mármost a nevelésre szakosodott ember az *esztétikum termelésére beállt embernek minősül*, éppenséggel zavarba ejtő következtetésre jutunk, hiszen már korábban éppen így határoztuk meg azt, hogy ki a művész. A pedagógus tehát művész volna, s vele szemben az esztétikai tárgy – a gyermek – általa önálló esztétikai minőségekkel rendelkező műalkotássá lesz? A gyermek (az ember) mint műalkotás?! De akkor mi lenne Michelangelo Dávidja, a IX. szimfónia és Rembrandt vigyorgó önarcképe? Mert hogy ezek mint emberkifejezést hordozó objektívációk, az emberrel magával mégsem egynemű dolgok. Hatásukban viszont azok is az Embert alkotják! Nem lehet, hogy a művész sem a műalkotást alkotja valójában, hanem magát az Embert? Hogy közte és a pedagógus között éppenséggel csak az a különbség, hogy a pedagógus nem hoz létre ilyen »holmi

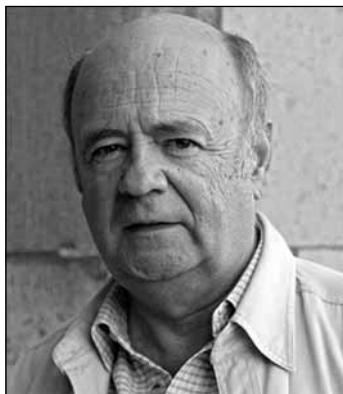
köztes dolgot«, mint a műalkotás. Még csak időlegesen sem akkumulálja az esztétikai minőségeket, hanem folyton közvetlenül és egyenesben, magában az emberben hozza létre a szépséget és mindent, amire minősítő értelemben azt mondjuk, hogy emberi? Akár azzal, hogy ehhez segítségül hívja Michelangelót, Beethovent, Rembrandtot és a többi angyalt, aminthogy a teremtmény sem bírta eredetileg egymaga.

Nem hisszük persze, hogy az ilyen logikai állításokkal (talán felismerésekkel) ki kellene mozdítani sarkaiból esztétikai világképünket, de aki ezt egyszer megértette vagy legalábbis érteni vélte, és történetesen éppen pedagógus, nem lehet, hogy egy pillanatra belé ne sajdulna a gyönyörűség arra a gondolatra, hogy Ő a legnemesebb emberi tevékenység felkentje, s annak lenni nem akármilyen elhivatottság. Öntudatot, hitet adhat, s lelkiert annak elviseléséhez, hogy a társadalom minderről semmit nem látszik tudni. Nem mintha a ma igazi művészeinek megbecsülése körül (ha egyáltalán kijut nekik) oly sokan lennének azzal tisztában, mi is valójában bennük a megbecsülendő...”

Avar János

újságíró (Rozsnyó, Csehszlovákia – ma Szlovákia, június 13.)

Reagantól lopva a meg-
szépítő ötletet, vegyük
azt, hogy ötvenedik szü-
letésnapom huszadik
évfordulóját előlegezzük
meg. De csak azért me-
rem így felfogni, mert
– hozzá hasonlóan – in-
kább érzem magam „öt-
venesnek”, mint „hetve-
nesnek”, bár, ellentétben
vele, ebben a korban
már nem pályázom meg

az amerikai elnökséget. Viszont meg-
annyi más kortársamhoz hasonlóan
én is álmélkodva veszem tudomásul,
hogy már ennyit éltem. S azt is, hogy
még élek (mármint e sorok írásakor,
jóval a születésnap előtt, bár, töredel-
mesen bevallom, nem igazán nekro-
lógna szánom). Hiszen még egyéves
sem voltam, amikor az orvosok né-
melyike – kezét tehetetlenül széttár-
va – azzal vigasztalta kétségbeesett
anyámat, hogy „gyereke még lehet...”
Megmaradtam, amint szerencsére a
mama is, ő már túl a kilencvenen, ami
biztató, mert állítólag a fiúk az any-
juk génjeit öröklik. Mindenesetre már
egy-két halálosnak tekintett beteg-
ségen túl vagyok: véletlenül mindig
időben kerültem a doktorok kezébe.
S szó szerint sorra kezdtem az új éle-
teket, megváltoztatva szokásokat és
leszokva kedvtelésekről.

Pályám is a véletlenek sorozata.
Diplomatának kezdtem tanulni Moszk-
vában, éppen '56 őszén, hogy három
daliás ösztöndíjas hónap után rájöjjenek:
jobb idehaza. Ez a budapesti közgázt,
vagyis a közgazdasági egyetem külker
szakát jelentette, ahol meg arra jöt-
tem rá, hogy külkereskedő sem aka-

rok lenni. Annál inkább
humorista. Az egyetemi
lap és a záró kabaré
szép reményekre joga-
sított fel, ámde végzés
után kiderült: az akko-
ri egyetlen humorlapnál
nincs gyakornoki státus.
Viszont az MTI, ahová egy
újsághirdetésre jelent-
keztem, olyannyira fel-
vett volna, hogy amikor
ettől is visszatáncoltam,

órákig agitáltak, tudósítói jövővel ke-
csegtetve. Döntöttem, mármint ahogy
lányom állapította meg utóbb: „Apa
végső döntése: talán.” Talán még-
is lehetnék humorista, ha elmegyek
a Közgazdasági Intézetbe dolgozni.
Ott egy professzor vett szemügyre, s
ő meghozta döntését: értelmes fiú,
de nem tudóstürelmű. Ő ajánlott be
a Társadalmi Szemle című pártfolyó-
irathoz, ahol bő év múltán kiderült:
a gyakornokság nem hosszabbítha-
tó meg, viszont szerkesztőt mégsem
csinálhatnak belőlem. Főszerkesztőm
beajánlott volna a Népszabadsághoz,
de ott nem volt hely. S tüstént lett,
amikor a Szemlénél dolgozó kolléga-
nő szólt a férjének, a központi lap
nagy hatalmú második emberének.

A Népszabínál már csak egy „elté-
rítési” kísérletet kellett szerencsésen
megúsznom: Komlós át akart csábí-
tani a külpolitikaitól a kultúrrovathoz.
Maradtam, hogy átvitatkozhassam a
hatvanas évek második felét a kül-
pol rovatvezetőjével, aki – amolyan
állatorvosi lóként – megtestesítette
a rendszer összes hibáját. A végén
csúnyán összevesztünk, rávágtam az
ajtót – szerencsémre. Ennek ugyanis

híre ment, s a pártközpont illetékes osztályvezetője éppen akkoriban keresett valakit, aki már vitte valamire (addigra rendszeresen kommentáltam a – persze egyetlen – televízióban), s akit odavihet a Magyar Nemzethez, mert annak az újságnak akarta adni a frissen alakult Magyar Hírlapnak (és az ő odahelyezett volt főnökének) megígért washingtoni tudósítói helyet. Nekem pedig pont akkortájt jelent meg könyvem Nixonnak a Fehér Házba vezető útjáról (aztán még sorra írtam hasonlókat a további amerikai elnökökről: büszke vagyok rá, hogy a rendszerváltozás után egy fiatalember disszertációjában a Carterről szólót minősítette az első teljesen tárgyilagoss, propagandamentes műnek Amerikáról abban a korszakban). Közben már csak a Népszabi kairói tudósítói ajánlata elől kellett kitérnem, meg elhárítanom a Tévéhíradó nagyaszo nyának felkérését, hogy legyek Ipper Pállal párhuzamosan állandó műsorvezető.

Washingtoni tudósítóként rögtön kifogtam a bő kétéves Watergate-botrányt, s vele az amerikai történelem első elnöki lemondását. Hála az akkori Magyar Nemzet szellemiségé-

nek, alighanem az egyetlen lehettem Kelet-Európában, aki erről bőven írhatott. Szó szerint beleszerettem az amerikai politikába, s külpolitikusként megélhettem, milyen is az, alaposan megismerni egy országot. Háromszor lehettem washingtoni tudósító, de talán mindent elmond, hogy ma is panelházban lakom (viszont csak a hetvenes években egy autó árát költöttem New York-i színházjegyekre). Ezért maradtam, tisztességből, 1993-as végső hazatértem után is a Nemzetnél, noha egyre inkább jobbra tartott, mígnem 1999-ben kirúgtak. Amikor 2002 kora őszén a Vasárnapi Hírek munkatársai, hogy állásukat fenntarthassák, megvették a lapot, amelynek már évek óta külsőse voltam, engem azért tettek meg főszerkesztőnek, mert meglehetősen ismertnek számítottam, hiszen évtizedek óta viszonylag rendszeresen „tévézem” is. Még mindig aktívan, töretlen baloldaliként egy baloldali beállítottságú lap élén – semmi okom búsongani ezen az eljövendő születésnapon.

Engelmayer Ákos

etnográfus, újságíró, diplomata (Szeged, 1938. június 13.)

Budapesten, majd Erdély visszacsatolása után Désen laktunk, ahol apám a Magyar Nemzeti Bank helyi fiókjának volt a főnöke. Aztán végül is az aranyvonattal Ausztriába kerültünk. Mint kislány tudatosan éltem át a háborút, a menekülést, a bombázások összes borzalmát. Ismertem (honnan?) a távoli háborús és politikai eseményeket. Talán ez a gyökere homus politicus mivoltomnak.

Hazatértünk után a két nyelvet beszélő anyám házmesterként dolgozott (én sepertem, már ki-nevezett nagykövetségként, anyám betegsége idején a járdát). Apám B-listásként és refesként csak a II. kerületi egyházközségnél tudott elhelyezkedni. Egyszoba-konyhás házmesteri lakásban laktunk hatan (mindenünk Désen maradt).

Az Actio Catholica által szervezett gyermek-üdültetés keretében Hollandiába kerültem, eredetileg három hónapra, de sikerült eljutnom (egyedül!) a királyi udvarhoz, ahol is Julianna trónörökös (később királynő) engedélyezte további ott-tartózkodásomat (erről a holland lapok részletesen beszámoltak). Holland szüleim örökre akartak fogadni, apám is azt írta, hogy jobb, ha maradok, de én gyermekfejjel úgy döntöttem, hogy hazamegyek. Amikor kilenc hónap után az utolsó gyermekvonattal hazajutottam, már javában tombolt a sztálinizmus. Általános, majd középiskola, miközben dolgoztam (hólapátolás, fahordás, építőipar). Majd 1956, amit így vagy úgy, aktívan végigcsináltam. A reménység 13 napja határozta meg további életemet. (Holland édesapám Bécsben várt.) Naponta bement a Szabad Európa, de én maradtam. Természetesen az érettségi után (1957, Toldy Gimnázium) nem adatott meg az egyetem. Hosszabb hercehurca után sikerült bejutnom az Állami Nyomdába ipari tanulóként (öt nap munka, egy nap iskola), és így lettem kéziszedő-szakmunkás. Nagyon szerettem volna lengyelül tanulni ('56-os jelszó: „Lengyel–magyar barátság – függetlenség, szabadság!”), de nem adatott meg, mivel három műszakban dolgoztam.

1960-ban csodával határos módon megkaptam a „turistaútleivel-betétlapot”, így kerékpárral (egyedül) megvettem úgy közel háromezer kilométeres túrát, melynek során megismertem a kádári Magyarországtól teljesen különböző szocialista országot. 1962-ben már autóstoppal (nálunk tiltva volt), valamint azzal a szándékkal, hogy megpróbálom bejutni valamelyik lengyel egyetemre, érkeztem Lengyelországba, harmincnapos külföldi tartózkodásra jogosító „útlevelemmel”. Ez a harminc nap újfent kilenc hónapig tartott. Tanultam lengyelül, feketén dolgoztam segédmunkásként a varsói építészkaron. 1964-ben megnősültem. Feleségem Krystyna Golinska építészhallgató (egy fiú- meg egy lánygyermekünk és három unokánk van). Esküvőnk után két nappal „meghívót” kaptam a magyar BM-től. Ekkor kezdődött a krimibe illő kálváriánk. Végül len-

gyel segítséggel és közbenjárással, most már konzuli útlevéllal a zsebemben, egy hátizsákkal és egy zsák könyvvel, féléves kínlódás után visszatértem Varsóba. Elvégeztem a néprajz szakot, közben idegenvezetőként, tolmácsként dolgoztam. Közvetítettem a magyar és lengyel entellektüelek, majd másként gondolkodók, végül az ellenzék között.

Az egyetem elvégzése után a magyarul is megjelenő Polska havi folyóirat magyar szerkesztőségének voltam a vezetője. Számos cikkem jelent meg a lengyel és a magyar sajtóban, elsősorban a magyar–lengyel történelmi kapcsolatokról. Száznál több előadást tartottam ebben a témakörben. Több rádió-dokumentumműsor, tévés dokumentumfilm szerzője vagy társszerzője voltam. A kényes témák felvetése (például a magyarországi lengyel menekültek témája a második világháborúban, amiről akkor odahaza nemigen szabadott beszélni) nem volt ínyére a Magyar Népköztársaság varsói nagykövetségének, ennek ellenére 1981. december 13-ig a nagykövetség részére én készítettem a napi sajtószemlét. A szükségállapot bevezetése után nem tehettem be a lábamat a „Kövire”, az Európára szóló útlevelemet bevonták.

Részt vettem az 1963. márciusi diáklázadásban. Attól kezdve először lazán, majd a Munkásvédelmi Bizottság (KOR) megalakulása után egyre szorosabban együttműködtem a lengyel ellenzékkel. Az első naptól kezdve tagja voltam a legális, majd illegális Szolidaritásnak. Sok-sok illegális előadást tartottam templomokban, magánlakásokon a magyar forradalomról, amelyet egy általam készített fotókiállítás kísért. (Ez a kiállítás a poznani esemény fotóival kiegészítve *Poznań–Budapest 1956* címen a Szovjetunió szétesése után eljutott Pétervárra, Moszkvába, Minszkbe, Kijevbe.) E témakörben több könyvet sikerült kiadni, természetesen szamizdatban. A 30. évfordulón több ezer kétnyelvű röpcédulával szórtuk meg Varsót, Wrocławot, Krakkót. A nagykövetséggel szemben transzparens hirdette: „1956 Magyarország – emlékezünk! Szolidaritás.” A Podkowa Lesna-i Szent Kristóf-plébániatemplomban szentelték fel, majd rejtették el térségünk első – kétnyelvű, Kossuth-címerrel díszített – ’56-os emléktábláját.

(Ezért a tevékenységemért 1993-ban Göncz Árpád kitüntetett a Nagy Imre-emlékplakettel, majd az 50. évfordulón átvehettem A szabadság hőse emlékérmét.)

„Addig jár a korszak a kútra, míg el nem törik”: állásomból kirúgtak, egy kicsit ültem, másfél évig hivatalosan munkanélküli voltam, majd a varsói Magyar Kulturális Intézetben dolgoztam főmunkatársként. Végül 1990-ben az MDF (melynek tagja voltam) választási győzelme után néhai Antall József felkért a varsói nagykövetség vezetésére. 1995 februárjáig töltöttem be ezt a tisztelet. Ezzel párhuzamosan 1993–95 között Belorussziában képviseltem Magyarországot. Varsói küldetésemet megkönnyítette, hogy 1990-ben magam válogattam meg munkatársaimat (mindenki beszélt a lengyel nyelvet), valamint az, hogy a Szolidaritás-gyökerű politikai elit minden tagját – így Lech Walesát is – személyesen ismertem. Nagykövetségünk súlyát talán mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Walesa köztársasági elnökké történt megválasztását követően az USA nagykövete után másodikként a Magyar Köztársaság nagykövetét fogadta tisztelegő látogatásra. Misszióm befejezése óta, mind a mai napig, a Varsó melletti Pułtuskai Humán Akadémián tanítok (Kelet-Közép-Európa XX. századi történelmét). A varsói egyetemen nyolc éven át tartottam előadásokat. Jövő évtől kezdve a posztgraduális képzésű Collegium Civitasban fogok oktatni.

Az egyetemi oktatói tevékenységem mellett folytatom hazánk népszerűsítését (előadások, kiállítások, publikációk). Tavaly négy '56-ról szóló lengyel dokumentumfilm társszerzője, illetve konzultánsa és szereplője voltam. Számos kitüntetés birtokosa vagyok, többek között a Lengyel Köztársaság érdemérmének parancsnoki keresztjéé és a Magyar Köztársaság érdemrendjének tisztikeresztjéé. Jelenleg a Lengyelországi Magyarok Egyesületének elnöke vagyok.

Szarka István

gépészmérnök, gépjármű-szakmérnök (Székesfehérvár, 1938. június 13.)

Hetvenkedem. A magyar nyelv szépsége, hogy e szónak kettős értelme van. Az alapértelme: dicsek-vés, kivagyiság, a másik az ember korára utal.

Dicsekedni nincs okom, mert hogy a hetedik ikszet megértem, nem érdem, hanem genetika, vagy szerencse? Azt hiszem, mindkettő, de főleg Isten adománya.

Furcsa érzés hetvenévesnek lenni. El sem hiszem, mert lélekben ma is ifjoncnak érzem magam. Ha jó tánczenét hallok, szívesen táncra perdülnék, a strandon fejest ugranék, és el sem tudom képzelni, hogy ne tudnék még mindig szal-

tózni, mint tornászkoromban.

De jön a BKV-ellenőr, és kijózanít. Rám néz, és nem is kéri a jegyet. Boszantó! Ilyen öreg lennék?

Bizony!

Antal napján születtem Székesfehérvárott, vitéz dr. Szarka Géza és Woditsch Ilona ötödik gyermekeként.

A 13-as szám a babona szerint szerencsétlen szám, viszont anyám elmondása szerint burokbán születtem, ami azonban az álmokönyv szerint szerencsét jelent. Azt gondolom, ez utóbbi kísérte végig életemet.

Amikor születtem, még béke volt, de amikor 1944 szeptemberében iskolába mentem, már háború. Nagyon is valóságos! 1944. szeptember 19-én éjszaka Székesfehérvárt bombatámadás érte, a házunk is találatot kapott. Menekülnünk kellett. A házat, amelynek óvóhelyére behúzódtunk, szintén lebombázták. Hála Istennek, az egész család túlélte.

1956 októberében elsőéves egyetemista voltam. A forradalom alatt többe voltam az utcán, mint otthon. A véres csütörtököt azért éltem túl, mert bátyámmal későn érkezünk a Parlament előtti tüntetésre. A sortüzeket az Alkotmány utcában hasalva éltük át. Másnap a budai rakparton, a Szilágyi Erzsébet téren

báméskodtam, amikor Pestről egy tank átlőtt. A fejem felett süvítettek el a lövedékek, és csapódtak be egy Fő utcai épületbe. Életben maradtam.

A szeptember 19-e számomra egyébként is nevezetes dátum. 1964-ben ezen a napon született meg első gyermekünk, István, és 1994. szeptember 19-én rúgtak ki a Technika Külkereskedelmi Vállalat vezérigazgatói székéből.

Az első dátum a családi életem kezdete, a második az aktív karrierem vége.

Mi köze a két eseménynek a szerencsééhez?

Az első nem szorul magyarázatra. A második annál inkább.

A rendszerváltozás fordulatot hozott életemben.

1990 februárjában, amikor Antall József, aki akkor az MDF elnökeként miniszterelnök-jelölt volt, a Műszaki Egyetem „K” épület nagy előadóját zsúfoltságig megtöltött műszaki értelmiségieket arra kérte, hogy támogassák az MDF politikáját, megalakítottuk a Mérnök-Technikus Fórumot, melynek egyik vezetőjévé választottak.

A rendszerváltást követően belevettem magam a politikába. Neveltetésem – apám is, anyám is mélyen hívő, hazafias gondolkodású ember volt, középiskoláimat Pannonhalmán végeztem – arra készítetett, hogy a szovjet megszállás megszűntével nekem is tennem kell valamit a hazám, nemzetem érdekében. Elfogadtam a meghívást az Ipari Minisztériumba, és kiléptem a munkahelyemről, az Olajtervből, ahol főmérnökként és osztályvezetőként több beruházást, többek között a zsanai gázmező termelésbe állítását, a Dorogi Hulladékégető felépítését és beüzemelését sikeresen levezényeltem.

Az Ipari Minisztériumban a hadiipari főosztályvezető helyettese, majd a Hadiipari Hivatal elnökhelyettese lettem. A Hadiipari Hivatal megszüntetése után, 1993-ban kineveztek a Technika Külkereskedelmi Vállalat vezérigazgatójává, azzal a megbízatással, hogy az akkor még állami vállalatot alakítsam át részvénytársasággá. Az rt.-vé alakítás feltételeit 1994 tavaszára megteremtettem, de a választásokon nyertes MSZP-nek más elképzelése volt a Technika vállalat sorsát illetően, a részvénytársasági bejegyzés így nem történt meg, engem pedig felmentettek.

Sic transit gloria mundi – gondoltam akkor.

De ismerve a vállalat későbbi történetét – a vállalat későbbi botrányaitól hangos volt a sajtó, és a céget fel is számolták –, úgy ítélem meg, hogy a Gondviselés ismét velem volt, mert azóta független emberként, felszabadultan élhetem életemet.

Szakmámban dolgozom ma is, szemlélem három felnőtt, sikeres gyermek életét, és figyelhetem hét unokám fejlődését.

Feleséggel, Eszterrel 44 éve élek – legalábbis szerintem – boldog házasságban.

Hogy boldog, elégedett vagyok-e? Ami a magánéletemet illeti, igen. Ami azonban az országban a nemzettel történik, az aggaszt, azzal nem vagyok elégedett. Optimizmusom mégis töretlen.

Számvetést még nem készítek. Ráérek arra, ha megöregszem.

Czegő Zoltán

író, költő (Bukarest, Románia, június 18.)

(Fázódva, lármafa mellett.)

Az idő, ami már elmúlt, az idő, amiből még valamennyi van hátra, az készlet óhatatlanul számvetésre. Meg az itt-ott jelentkező nyavalyák a testben s a teremtésre rendelt lélek magasságában. Néha úgy is vagyok, hogy elvetem magamtól a számvetés óráját: ne vigyen el semmit erőmből.

Egyéb vetésre kell az energia, még akkor is, ha annak a vetésnek nem leszek aratója, ahogy eddig is mások aratták le, amit vetettem, boronáltam. És a kenyérem javát sem én ettem meg ám, de mások.

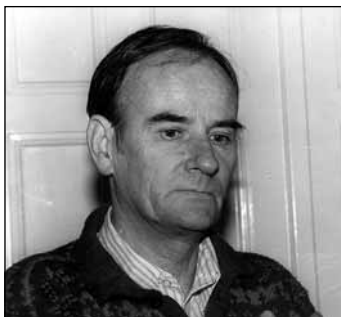
Újabban ismét éjszaka írok, mert úgy hitetem magammal, hogy így nem hallatszik be a csürhe csörtetése. Meg hát rossz alvóvá lettem többek között, és ha már ébren s éberem, akkor dolgozni.

Ha azt számítom, mennyi publicisztikát írtam és milyen szép könyörgésekkel, akkor megborzongok: érdemes volt? Mennyi időmet vette s vitte el a legkülönbözőbb lapok komponálása?

Húsz éve dolgozom Magyarországon, ott, ahol a legszemetesebb magyar nyelvet beszélnek lapok, rádiók, televíziók. És annyit sem értem el, hogy *nemzedéket* ejtsen bár egyik is generáció helyett.

Akkor meg minek bolondultam?

Hatvanöt éves koromban regényírásra adtam a fejem, kibeszélésre kortársaim mélységes mély hallgatásában és jól jövedelmező aluvása mellett. Megírtam három regényt: epi-

kában hátha könnyebb találkozni s találkozottatni az olvasóval?

Azon főemlősök közé tartozom, amelyeknek sikerült élve kijutni Budapestből. Na nem úgy, hogy vidéken vásároltam házikót a csend és madarak, fák kedvéért. Nem, eladtam a pes-

ti panellakást, abból. Helyette.

Az utóbbi években találkozók sokszor jut eszembe elmondani szigorúan Szabó Lőrinc versét, a *Különbékét*. Amelyikért a kommunista urak szinte felakasztották, de aztán csak éhezették.

Egyszer majd tényleg. El fogom mondani. Nemcsak a két gyermek és két gyöngyszem unokámért és miatt.

Két országban éltem, egyikben ötvenet, másikban húszat, egyik sem volt igazán hazám.

Két rendszerben éltem a két országban, mindkettőt gyűlölöm. Az igazság könyörgő koldusa és hirdetője voltam mindkettőben, és ma, hetven esztendő után sem vagyok képes elhinni, hogy igazság pedig nincs, nem adatik meg népemnek.

El ne feledjem mondani azt is, hogy magyar költő, író voltam Magyarországon, ebből kifolyólag szegény s nincstelen, ki él még valahogy Magyarországon, megvetett magyarként, az uralgók akarata szerint. Ez volt, ez van, s hogy ez meddig lesz, nem tudhatom.

Ha nagyon egyedül akarok lenni – kell! –, Simone Weil csodálatos *Jegyzetfüzetét* olvasom, Nemes Nagy

Ágnest, na és azt a Nagy Lászlót, akit egyáltalán nem idéznek...

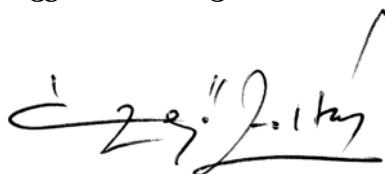
Mindennel számot vetettem. Hazám és nemzetem ügyeit látom kiszáltnak és leginkább kilátástalan-nak. A saját maradék életemben csak *amaz* időpont zavar, az a *mikor is?* Merthogy nem szeretném, ha *amaz* óra után, valamikor jönnének rá, hogy hiszen már rég nem is élek a székemben, vagy az ágyamon, a borrom mellett.

Áldást szeretnék adni Áronkára (nyolcéves) és Marcikára (nyolchetes), de erre képtelen vagyok, akár esőhí-vásra. Hetven évemből összesen ötöt voltam talán boldog, ha igen. E szavamért meg ne nehezteljenek volt feleségeim. És volt egy fél házasságom is. Isten úgy akarta, megtudjam ám, hogy voltam és voltunk.

Sosem gondoltam – persze fiatalon –, hogy ilyen kortársak ilyen olcsó irodalmában leszek ámuló. A magyar irodalom történetében soha ilyen szolgálkú, önmagát gyilkoló sáv nem volt, mint ez a mai, tizenhét esztendő alatt. Azok a tehetségek, amelyeket a szabadság ilyen-olyan szelleme teremtet és küldött, a szolgaság és főhajtás lidércfiguráivá levének.

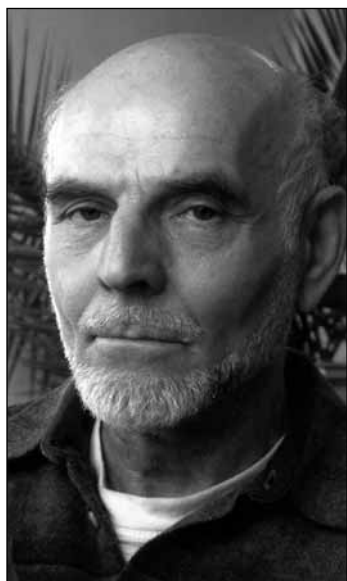
Jegyzem ide egy négysorosom, illik:

*Gyöngyös kedvem rendre kifosztották.
Olyanná váltam, mint Magyarország.
Elföldeltek. Magyar eget látok.
Fényes legyen a ti országlástok!*

Ócsai Károly

szobrász (Újpest, 1938. június 23.)

Gyerekkoromban egyszerre készültem építésznek (anyai ösztönzésre) és festőnek (saját hajlamból). Így aztán szobrász lett belőlem. 1957-ben érettségiztem a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban, Somogyi József növendékeként. Mestereim voltak még Szentiványi Lajos és Bokros Birman Dezső. A forradalomban való részvételem (I: *Corvinisták '56*) miatt szakmai továbbképzésem a kevésbé hivatalos, ám mai szemmel nagyon tanulságos vonalon haladt tovább: mint a Képző- és Iparművészeti Iparvállalat Díszítőszobrász Stúdiójának tagja, készítettem nagyméretű épületkerámiát (Ybl-bazár), restauráltam műemlék épületek szobrait és ornamentikáját (Várnegyed, Megyeháza, Operaház stb.), végeztem középületek és bérházak teljes díszítőszobrászi rekonstrukcióját (azaz van tapasztalatom az állványokon való mászkálásban). 1964-től mint a Múzeumok Központi Igazgatóságának munkatársa, régészeti-történelmi kiállítások rendezése mellett, hazánk középkor- és török kori építészeti emlékeinek rekonstrukciójával foglalkoztam, a legnevesebb műemléki építészek, régészek, történészek segítségével. 1968-tól a Művészeti Alapnak, a Fiatal Művészek Stúdiójának, 1984-től a Képző- és Iparművészek Szövetségének, majd a Magyar Szobrásztársaságnak, a Szinyei-Merse Pál Társaságnak vagyok tagja. 1986–96-ig szobrászatot tanítottam a Nádasdy Kálmán Művészeti Iskolában, tanítványaim közül jó párán váltak hivatásos művészekké.

1967-es első önálló kiállításom óta több, '72-es nagy sikerű Stúdió Galéria-beli kiállításom óta szinte minden jelentős országos (és több külföldi) kiállításon szerepeltem.

Az utóbbi évek egyéni kiállításai közül a vigadóbelin kívül (1999) a legérdekesebb az Újpest Galériában 2001-ben megrendezett KÖZTÉR-KÖZHELY című volt, amelynek törzsanyaga pályázatnyertes vagy díjazott, de soha meg nem valósult köztéri szoborterveimből állt. (L. Wehner Tibor cikke az Új Művészet 2001. 5/41. számában.)

Üdítő kivételek – s törekvésükben a mostani munkámhoz kapcsolhatók –: a nagytétényi '48-as honvédemlékmű (1996), a tabáni '56-os emlékmű (1996–2001) és a süttői '56-os emlékmű (2006).

Minden fontosabb művészeti fórumtól kaptam díjat: lektorátus, szövetség, minisztérium, szobrásztársaság. Az utóbbi évek legfontosabb két díja a MAOE Millenniumi Fődíja (2000) és a Munkácsy-díj (2003) volt.

Minden fontosabb művészeti fórumtól kaptam díjat: lektorátus, szövetség, minisztérium, szobrásztársaság. Az utóbbi évek legfontosabb két díja a MAOE Millenniumi Fődíja (2000) és a Munkácsy-díj (2003) volt.

Ez a legutóbbi – és a Corvinus Egyetem háromszáz négyzetméteres homlokzatára készült pályamunkámhoz mellékelt (célirányos) önéletrajz utal arra

SZEDETLLEN FA

az alapvető ellentmondásra, ami a monumentalitáshoz való veleszületett hajlamom és '56-os tevékenységem között feszül. Szellemileg talán közös bennük az erős társadalmi elkötelezettség, de a gyakorlatban teljesen kizárták egymást. Az '56-os Emlékérem, a Honvédelemért érdemkereszt, Fidelisszima, Aranykoszorú stb. kitüntetések, bár utólag indokolják, de nem kárpótolhatják azt a negyvenévesi kiszorítottságot, ami alatt tovább virult a kispasztikából fölnagyított műemlék-szobrászat, én meg az asztalfióknak csináltam állítólag korszerű, korunk építészetével adekvát szoborterveket. Ha '56-ban politikailag teljesen éretlen lettem volna is, számomra akkor is megért volna egy forradalmat a Sztálin-szoborban megtestesült zsdanovi esztétika lerombolása. Ezért hát a Körtér barikádja után egy eszmei barikád mögé vonultam, kitűzve a forma primátusának zászlaját.

Akkor még nem tudtam, hogy a monumentalitás, bár társadalmi, de nem független a mindenkori hatalomtól, amely e társadalom nevében fellép és ítélkezik. És ettől a hatalomtól, a kádári rendszertől, mely később formai dolgokban egyre rugalmasabbá vált, tartalmi okokból nem várhattam megbízást, illetve nem lettem volna képes a kívánalmak szerint megoldani. De nem feleltem meg teljes egészében a Nyugatról egyre inkább ránk vetülő árnyékhatalomnak sem, talán épp az '56-tól örökölt belső nemzeti irányultságom okán. Így nem maradt más, mint az a remény, ami saját bevallása szerint Antall Józsefet is éltette: hogy bekövetkezik az, amire egész életében készült, és Magyarország miniszterelnöke lesz. Én szerényebb, de hasonlóan utópisztikusnak látszó ambícióval ügyködtem a rendszerváltás körül (MDF) rakva a cirkuszi székeket egymásra (testületek, elnökségek, bizottságok), hogy végül, Karinthyval szólva, megszólaljon végre a bennem oly régóta lüktető dallam. Azaz valóságos anyagban és méretben is kiélhessem a belül oly régóta dédelgetett monumentális hajlamot. Közéleti tevékenységem miatt is ily későn, 1996-ban – egyszerre két nagyméretű munkámat is avatták: március 15-én a nagytétényi '48-as honvéd-, október 23-án pedig a tabáni '56-os emlékművet. Utóbbit sajnos csak részben, mert a szerves részét képező dombormű csak évekkel később került rá – a körülötte kialakult botrány miatt –, s példája lett a korszerűség és közízlés között húzóódó szakadéknak, amelyet a rendszerváltás csak tovább mélyített.

Déri

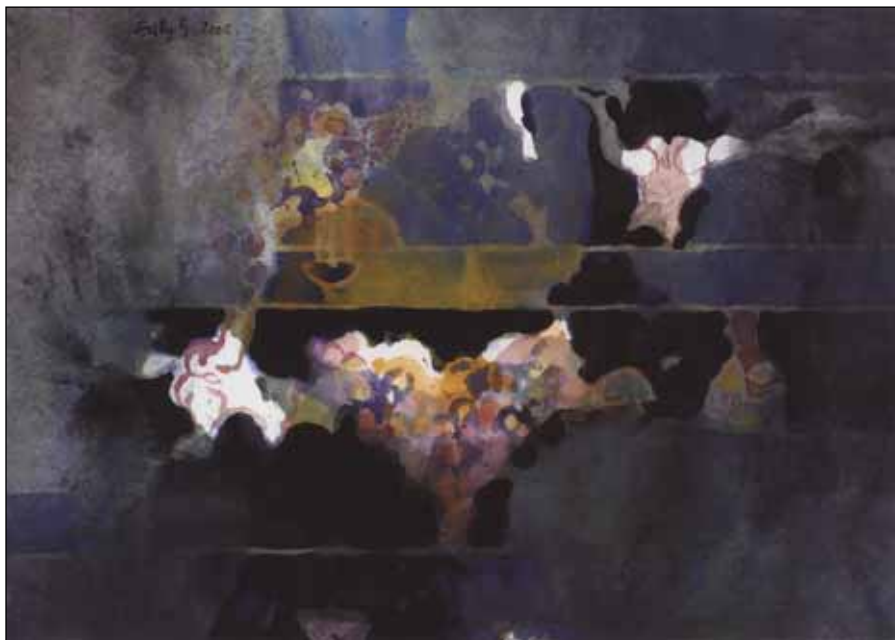
BARANYAY ANDRÁS
E. T. A. HOFFMANN ARCKÉPE I.

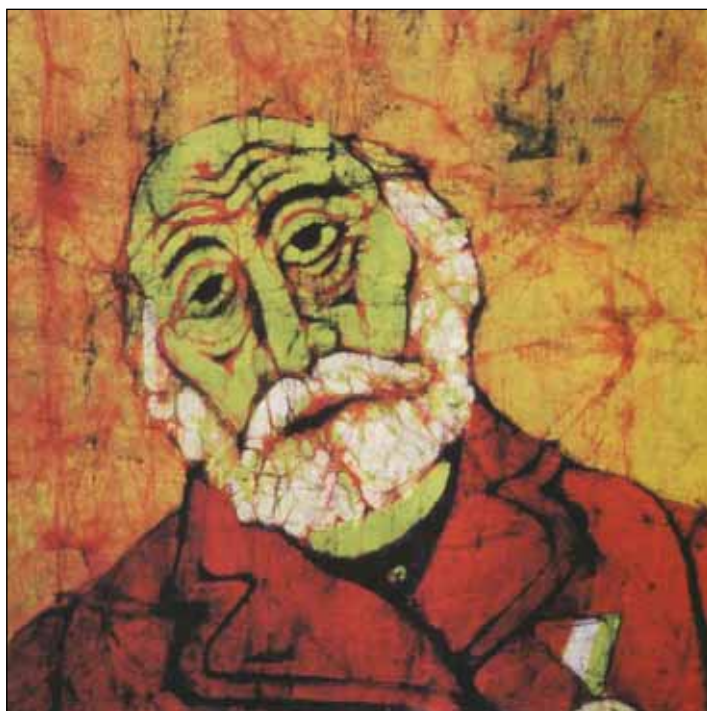
LÓRÁNT JÁNOS DEMETER
EGY CIGARETTA

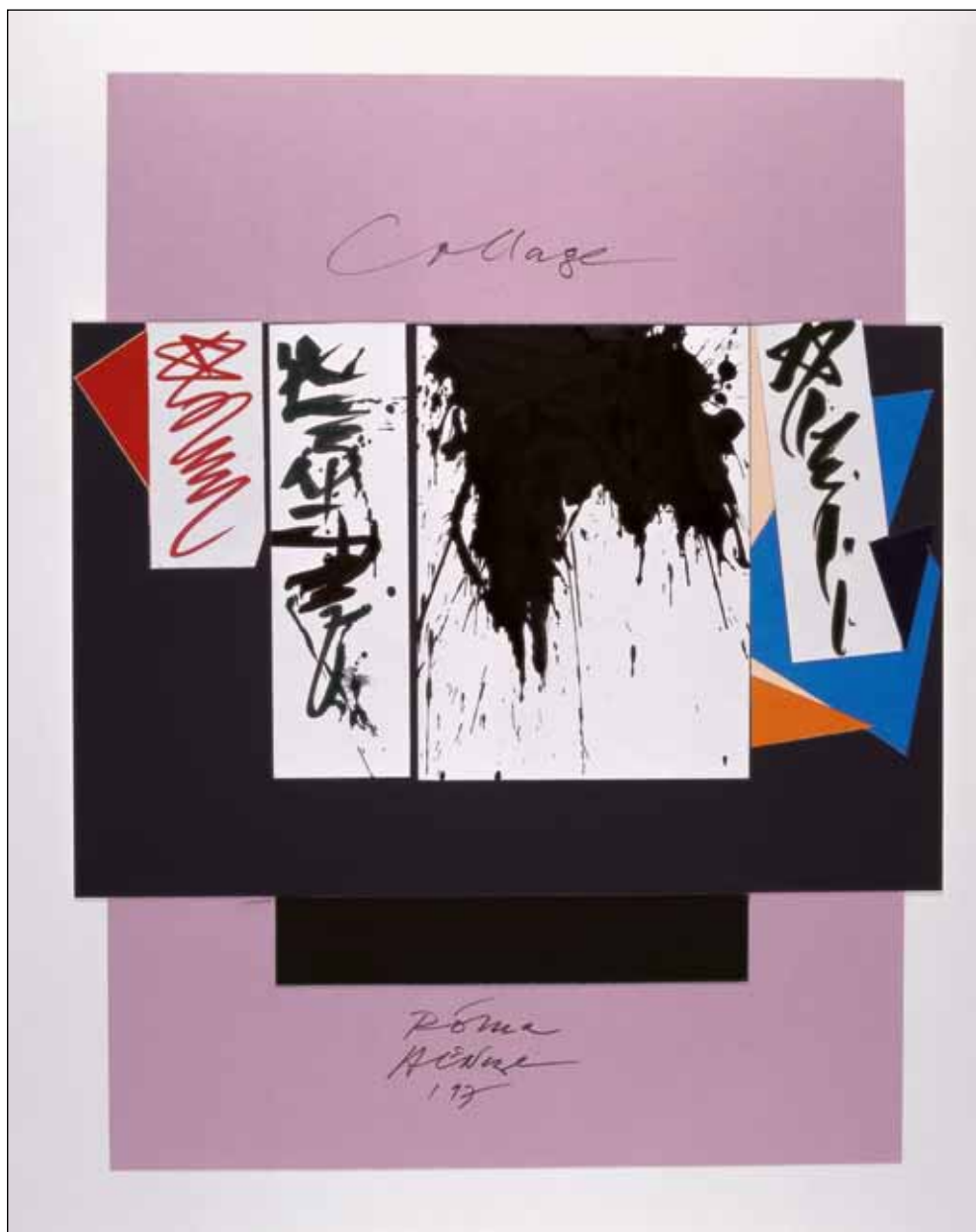
HÉZSÓ FERENC
VAK VEZET VILÁGTALANT

SZILY GÉZA
BORÚS BÁCSKA I.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE
ÖREG HONVÉD

HENCZE TAMÁS
COLLAGE

NÁDLER ISTVÁN
HOMMAGE À VERTICAL IV.

NÉMETH LÁSZLÓ
MUNKÁJA

BÁLVÁNYOS HUBA
PASS LAJOS STABAT MATER

LÉDERER TAMÁS
SZOBRA

BORSÓDY LÁSZLÓ
SZENT FERENC (KAPISZTRÁN-TEMPLOM, BUDAPEST)

WEEBER KLÁRA
HIÚSÁG

HAJDÚ LÁSZLÓ
TONDÓ A KÉT BOLYAI EMLÉKÉRE

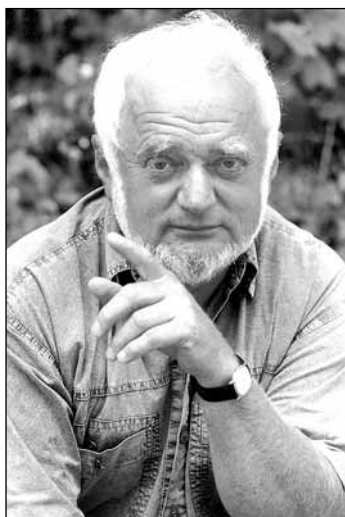
NOVÁK ISTVÁN
AZ AJNÁCSKŐI TEMPLOM

ÓCSAI KÁROLY
'56-OS EMLÉKMŰ (SÜTTŐ)

Miskolczi Miklós

újságíró (újabban közíró) (Szabadka [Subotica], Jugoszlávia – ma Szerbia, 1938. július 2.)

Makacsul hiszem, hogy egy írás sorsa (egy önélet-írásé is) már az első mondatban vagy mondatokban eldőlt. A sors ezúttal azt a bizonytalanságot jelenti, hogy a gyanútlan érdeklődő kedvet kap-e a továbbolvasáshoz, vagy sem. Ebből a meggondolásból szinte minden írásomat többször kezdtem el. Mivel ezúttal nincs elegendő hely bevallani bűneimet, fényezni önnönmagamat, maradjunk egy lehetséges curriculum vitae többféle változatban megírt első sorainál. Bármelyik kezdést családre-gényként tudnám folytatni, kívánság szerint előlről hátrafelé, hátulról előre, középről, alulról, fölülről. (Az *Etűdök a családomra* című készülő könyvem kiadáji jogáért jelentkező könyvkiadóktól a helyzet-hez illő önmérsékletet kérek.)

*

A keresztnévemet Horthy Miklósról kaptam. Súlyosan csalódott bunyevác anyám kívánságára. Ugyanis leányt várt. Miután már megérkezett a fiáker, hogy a Nagytemplomba vigyen, Matildka nagynéném, későbbi keresztanyám, érzelve a puskaporos hangulatot félve megkérdezte:

- Ilonkám, akkor hát mi legyen a kisgyerek neve?
- Mit tudom én – mondta anyám, és a falnak fordult.
- Legyen Ferike?
- Na, az éppen ne legyen! – Apám is, nagyapám is Ferenc volt.
- Akkor mi legyen?

A fiákeres lovak ezenközben lábaikkal idegesen kapáltak a kapu előtt.

– Mit bánom én, felőlem aztán lehet Horthy Miklós is – sziszegte anyám, és mérgesen fejére húzta a takarót.

Matildka engedelmeskedett. Így lettem én Miklós, anyai ágon bunyevác családban, a jugoszláviai Suboticán, 1938-ban.

*

Elmondanám, hogy miért nem tudok zongorázni. Ha nem unnák. Tanultam, mint annyian, abba is hagytam, mint annyian, de én legalább egy valóságos állást kaptam cserébe. Amikor a falusi tanítók kényszerűségből felmondták a kántori státust, a templomok népe ott maradt zene nélkül. Ez volt az a történelmi pillanat, amikor a mi plébánosunk megkérdezte:

- Te, Miki, ugye te tudsz zongorázni?

– Már hogyné tudnék – mondtam egy ministránshoz nem, de egy 13 éves gyerekhez illő magabiztossággal. Ezzel a mozdulattal, mint kinevezett orgonaművészhez méltatlant és fölöslegest, meg is szakítottam másfél éve tartó zenei tanulmányaimat. Nem szaporítom a szót, én lettem a kelebiai Krisztus

király-templom kántora. Ma is ámulatba ejtek bárkit a Szent vagy Uram című énekeskönyv dallamainak és szövegeinek pontos ismeretével. Persze, műsoron, akarom mondani szentmisén kívül, titkon néhány akkor divatos szovjet operett is fel-felzengett az ujjaim alatt: *A kék tengeren, hajónk még pihen; Szabad vándormadár a pilóta; Lila orgonák, de bús a lombotok; Virágos kert az én szívem* stb. Séróból nyomom őket ma is. Ebben Solt Pál a legnagyobb vetélytársam. Ha alkalom adódik, kedvünkre megvívunk: melyikünk emlékszik többre, jobban, de a második, sőt harmadik versszakra is. Győzni szokott. Na ja, ő harminchetes, van egy év főrja. És ahogy így elnézem, ezt már sohasem tudom behozni.

*

Szeretek lopni. Nem a szupermarketekben, hanem csak úgy, az irodalom polcairól. Kizárólag költőktől. Szerintem csak tesztelem az olvasó műveltségét: vajon észreveszi-e. Vegyük például a *Színlelni boldog szeretőt* című elhíresült esszét, szociográfiát, mifenét (később színművet), ami cca. 800 ezer példányban fogyott el a magyar könyvpiacra. Gondolom, ennyien el is olvasták, de csak egyvalaki (Czeizel Endre) kérdezett rá a címére: ugye ez..? Igen. Ez az *Akarsz-e játszani?* című versben is előforduló három szó. Eredetiben: „*Akarsz játszani boldog szeretőt / színlelni sírást, cifra temetőt?*” Magunk között ezt már lovagiasan elintéztam Didével, a földimmel. Kedvenc bonmot-m ugyanis, hogy Szabadka két nagy embert adott a magyar irodalomnak. A másik Kosztolányi Dezső.

*

Legszívesebben a magánéletemet rendezem, rendezgetem. Hosszú életem során, vélhetően újságírói munkásságom és mérsékelt (mondhatni józan) politikai együttműködési hajlandóságom okán többször is felterjesztettek valamiféle kitüntetésre. (Utolszor meghajolva töredelmesen bevallom ugyanis, hogy nem voltam üldözött, sem ellenálló, és kísérletet sem tettem a pártállam lebontására.) Mindig csak bronzfokozatot lebegtettek előttem, de végül sohasem kaptam semmit.

– Hoppá, vigyázzunk! – rikkantott még időben egy éber ítésh. – A Miskolczi elvtársnak megyeszerte női vannak.

– Sőt, a megyehatárokon túl is – kontrázott egy másik félimpotens. Így azután az elvtársak menetrendszerűen ráírták a javaslatokra, hogy „előbb rendezze a magánéletét”. Rendeztem. De hová lettek az elvtársak?

Ps. Lám csak, ebben a szövegben is megbújt két vers. A helyes megfejtőknek a kiadó szívesen gratulál.

Cey-Bert Róbert Gyula

gasztronómus, ételtörténész (Bárdudvarnok, 1938. július 5.)

Feleségével Bangkokban 2007 márciusában

Az étkezés pszichológiájának és szimbolikájának szaktekintélye. A gasztronómia sámánjának tartják. Japánban, Szingapúrban és Thaiföldön luxusszállodák és repülőtérszolgálatok gasztronómiai tanácsadója. 1956-ban, 17 évesen került Ausztriába, majd Svájcba és Párizsba – az étkezési szokások szociopszichológiájának doktora, tanulmányai után a Távol-Kelet vonzásában élve, miközben sikeres vállalkozó lett, Bangkokban egy buddhista kolostorban hosszú hónapokig élte a szerze-

tesek életét, Laoszban táltosokkal ismerkedett, Afganisztánban harcra szállt a megszállók ellen az afgánok oldalán, a khareni nép nemzetközi nagykövete. Vallja, hogy nemcsak a kinyilatkoztatott vallások üdvözíthetnek.

Nős, felesége Németh Éva. Gyermekai: Tünde (1966), Tibor (1968).

Sokoldalú érdeklődése kiterjed a vallástörténet és a magyar őstörténet kutatására is. Őseink étkezési szokásait megismerve állítja, hogy ők sokkal egészségesebben étkeztek, mint ahogy azt napjainkban tesszük. Sokat foglalkozott a kínai, japán és thaiföldi konyhák kultúrtörténeti jelentéstartalmának kutatásával. Ezekben az egészséges életmódra törekvés mellett a afrodiziákumértékek játsszák a legfontosabb szerepet.

A Kodolányi János Főiskola Siófoki Intézetének tanára, több borakadémia tagja, a Gasztronómia Világszövetségnek, melynek elnöke volt 1984 és 2002 között, tiszteletbeli elnöke.

Részlet egy tévéinterjúból:

„Egyedül bolyongok a nagy rengetegben... keresem az Istent, kérem, hogy segítsen. Amelyik nép nem tartja tiszteletben a múltját, annak nem lesz jövője sem, mert elveszti a nemzet a lelkét. A több ezer éves magyar hagyományt ápolni kell. Ez egyre fontosabb, hiszen olyan dzsungelben élünk, ahol semmi sem az, aminek látszik. Az emberség hiányzik, az őszinteség hiányzik és itt ott még tudnak örülni és mosolyogni az emberek. Mivel elvesztettük a gyökereinket, csak az anyagi érdekek vezetik őket, rosszindulatúak az emberek.”

Ezen szeretne változtatni a világutazó. Most éppen az ősi magyar konyhaművészetről írja legújabb könyvét.

Simor András

költő, műfordító (Budapest, 1938. július 5.)

Mit hoztam magammal a 20. századból a 21.-be? Egy kisfiút, aki hónapokig nem akart beszélni a felszabadulás után, mert amikor a Gömbös Gyula Árvaházba hamis iratokkal elrejtették, azt mondták neki, hogy akármit kérdeznek tőle, ne feleljen senkinek semmit. Édesanyja akkor már Bergen-Belsenben meghalt. Másfél évtized múlva a kisfiú spanyol–magyar szakos egyetemi hallgató lett, és Nicolás Guillén verseit fordította ifjú költőként, ő volt a *Tűz-tánc* antológia második legfiatalabb szerzője. Aztán 1962-ben – ekkor már középiskolai tanárként dolgozott – megjelent első verseskönyve, a *Tereld a felhőket*. Azóta is verseket ír. Három válogatott verseskönyve jelent meg, az első a Magvető kiadásában *Derűs századvég*, a második az

Eötvös József Könyvkiadó gondozásában *Balga Prométheusz*, a harmadik szerzői kiadásban *Dinoszaurusz testvér üzenete* címmel. Apja életét és saját gyerekkorát *A négylevelű lóhere* címmel dolgozta fel, dokumentumregényben, válogatott kisprózáit *Félszegségem természetrajza* címmel adta ki. Versei spanyolul *Colón moderno* címmel jelentek meg. Tanulmányköteteket írt, ezek közül a legfontosabbak: *Táncsicstól Ladányiig*, *Kis magyar verstörténet*, *Pályám bére*, *Az ismeretlen tizenkilencedik század*, *avagy Petőfi holdudvara*, *Hét tanulmány a hispán-amerikai költészetről*. Konok műfordító, legtöbbit a latin-amerikai és spanyol költőktől fordított, Quevedo, Lope de Vega, Jorge Manrique, Juan Ruiz, Alonso de Ercilla, Fray Luis de León, Gustavo Adolfo Bécquer, José Martí, Nicolás Guillén, Ernesto Cardenal, Fayad Jamís, Roque Dalton, Víctor Valera Mora és mások verseit. *Spanyol költők tára* és *Hispán-amerikai költők tára* címmel két nagy gyűjteményt szerkesztett. Lefordította a vietnami klasszikus költészet remekművét, a *Kju regénye avagy a meggyötört lélek sóhaja* című verses regényt, és Majakovszkij októberi poémáját *Így jó!* címmel. Közben filológus is lett, kiadta Bessenyei György, Táncsics Mihály, Vasvári Pál, Barcsay Ábrám, Orczy Lőrinc, Kerényi Frigyes, Darmay Viktor, Szabó Endre, Kiss József, Emőd Tamás, Sándor Kálmán, Ladányi Mihály és mások munkáit. Kötetbe rendezte Szamuely Tibor és Korvin Ottó összegyűjtött írásait, könyvet írt életükről és a Rózsa fivérek, Rózsa Ferenc és Rózsa Richárd életéről. 1990 óta *Z-füzetek* és *Z-könyvek* címmel könyvsorozatot szerkeszt, az *Ezredvég* című irodalmi, művészeti és társadalomkritikai folyóirat főszerkesztője, a Magyar–Kubai Baráti Társaság elnöke.

Politikai pártnak sosem volt tagja, ma se tagja egyetlen politikai pártnak sem, de mindmáig arra törekedett, és ettől az elszánt törekvéstől semmi sem tántorította el, hogy a világot marxistaként szemlélje. Jelenleg Latin-Amerika forradalmi változásaiban bízik leginkább, és abban reménykedik, hogy a teljes önállóságát megszerző földrész megmenti az emberiséget a fenyegető barbárság uralmától, amit kisgyerekként megismert, és nem akar vele élete végén újra találkozni.

Simor András

Köves József

könyvkiadó, író, újságíró (Budapest, 1938. július 7.)

Hetvenkedni nem tudok (különösen hetven sorban nem), hát lássuk, ki vagyok én. Kérdezem magamtól is, mert meg vagyok győződve arról, hogy a nevemet könyveim, publikált munkáim ellenére alig ismeri valaki. Elmondtam egyszer egy rádióinterjúban: ilyen szürke névvel...

Van egy szép „skizofréniám”: író, újságíró, könyves vagyok.

Szerkesztettem lapot és írtam riportokat, meg néhány könyvet. Volt ezek között kisregény (első kötetemben, a *Hullámvasútban* három is), satíra (*A griff-licenc*), novelláskötet, ifjúsági regény és annak tévéváltozata (*A közös kutya*), mesejáték (*Nyakigláb, Csupaháj, Málészáj*), vicckönyv (ebben – büszke vagyok rá – én gyűjtöttem és publikáltam „*A legnagyobbat*”), sőt művelődéstörténeti munka is. Kutattam és feldolgoztam a könyvnapok első ötven évének történetét (a további 25-öt Murányi Gábor írta meg, közös könyvünk címe *A könyvnapok krónikája* volt).

Amikor megjelent egy-egy könyvem, természetesen örültem, jólesett. De írásaimnál talán büszkébb vagyok a könyvkiadómra meg az ott szerkesztett néhány antológiára (pl. *A szerelem aranykönyve*).

A K.u.K. Kiadót 16 éve alapítottam feleségemmel (Köves und Kövest je-

lent tehát). Több száz újdonságot jelentettünk meg ez idő alatt, sok kortárs és klasszikus magyar író is (amennyire „futja”). Arra kíváltképp büszke vagyok, hogy néhány, fél évszázaddal ezelőtt megjelent könyv után mi hoztuk haza a magyar származású Hans Habét, és sok könyvét fordítottuk le magyarra. És visszahoztuk az olvasóknak Zilahy Lajost!

És hadd idézzek emlékezéseim könyvéből, amely *Ha jól emlékszem* címmel jelent meg 2002-ben.

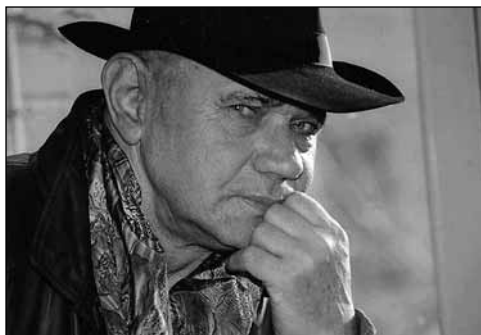
„...nem vagyok *nagy* öreg, nincsenek megörökítésre érdemes történelmi cselekedeteim, némi öngúnnal a *könyvszakma* kis *öregjének* szoktam mondani magam... Nem voltam elnök, főtitkár, miniszter, vezérigazgató, nem hozzák majd mögöttem kispárnán a kitüntetések sokaságát – de évtizedeket töltöttem a könyvesek között, s szerény epizodistaként mégiscsak érdekes és ma már többé-kevésbé feledésbe merült dolgok születésénél *bábáskodtam* vagy *kibiceltem*, megélve gyakran méltatlan pusztulásukat is.”

Hát ennyi – körülbelül hetven sorban.

Köves József

Koncz Gábor

színész, rendező (Mezőkeresztes, 1938. július 8.)

Engem elsősorban a mostani válság foglalkoztat, ez az értékválság. Értéktelen emberekkel van tele az újság. Régebben, amikor bemutattunk egy darabot, tizenöt újságban írtak róla. Most a kritikust az érdekli csak, hogy „Gabikám, mikor váltál?“, meg effélék. Volna az embernek egy újságírómentes övezet az életében, de nem hagyják, hogy legyen. Ha nekem azt mondja valaki húsz-harminc évvel ezelőtt, hogy

ilyen lesz a világ, nem hiszem el. Azt hittem, hogy egyre jobb lesz, azt vállaltuk el, amit éppen akarunk, válogathatunk. Ma ez nem így van. Nem panaszkodom, nekem egy gramm aranyam nincs, nekem az arany a zab, amit a lovaimnak adok. Ilyenekre költök: sportra, motorcsónakra, síelésre, egy fillért nem gyűjtök, elvből. De lehetetlen, hogy 143 filmfőszerep után ide jut az ember, hogy el kell vállalni, majdnem mindent, hogy ne legyenek gondjai. Elsősorban nem is csak anyagi kérdés ez, inkább erkölcsi. Most négy színházban kilenc főszerepem van, ennek a felét én rendeztem, tehát mondhatom, hogy azt csinálók, amit szeretek, azt vállalom el, amit akarok. De az a szörnyű, hogy nincs is olyan színház, ahová vágynék. A fél életemet a Madáchban és a Vígben töltöttem el, akkor mindenki oda vágyott, most nincsen ilyen színház.

Jól érzem magam, hogy azokkal az emberekkel dolgozom, akiket szeretek, akikben megbízom. Lényegében azt rendezem, amit akarok, az utóbbi években csak irodalmi gyöngyszemeket, én nem kísérletezem. A színésztársadalom ma válságban van, és ez egyáltalán nem személyi kérdés. Nincs rálátása az embernek: ezer kis színház kis nézőtérrel avantgárd darabokkal kísérletezik. Én nem szeretem az avantgárdot, a lila dolgokat, az amatőrizmust. És ezekre van komoly állami támogatás. Nem tudom, hová csöppentünk, nézhetetlenek a filmek, amiket egymásnak megszavaznak, kiosztják, hogy ma te, holnap én. Ezek nem időtállóak. Milyen szerencse, hogy volt idő...

Az én negyvenéves munkásságomhoz nem lehet hozzányúlni, az van, benne lesz a lexikonba ötven év múlva is. Nem azért, mert benne voltam az X. Y.-showban, hanem mert nagy formátumú hősöket játszottam el. Talán az irodalom szintén minden nagy személyiségét eljátszhattam, és olyan színészekkel, akik meghatározóak voltak, nagygúyuk mellett. Ezek tanáraink voltak, később kollégáim, és nagy jutalom, hogy tőlük tanulhattam a szakmát. Ez az egyetlen, amit szabad lopni, ezt a fajta szakmai tudást, amit igyekeztem is megszerezni. Sulyok Mária volt a beszédtanárom; kiváló mentorom volt Vámos László, Ádám Ottó és Várkonyi Zoltán – utóbbi kettő tanította a mesterséget. Két teljesen ellentétes személyiség, és mindegyiktől a jót kellett ellesni, ellopni. Ezt én, azt hiszem, meg is tettem.

Ma ez másként van, a lányomat például ezért nem is adtam a Színművészeti. A rangja egyre lejjebb sülyedt – erre egyetem lett belőle... Vannak még

néhányan, akik megérdemlik, hogy tanárkodjanak, de hát a legtöbbször velem együtt felvételizett, és a második felvételiig nem jutott el négy év alatt – kirúgták őket. A tehetséget nem lehet megtanulni, az vagy van, vagy nincs. A szakmát lehet, de azt is csak a tehetségesebbje tudja elsajátítani.

Mi nem tudtunk a színházcsinálással foglalkozni, annyit dolgoztunk: egyik filmből, darabból a másikba. Olyan világba csöppentünk, ahol az érték a pénz. Az én szememben az semmi. Annyi kell belőle, hogy az ember jól éljen.

Attól tartok, hogy már nem lesz módom változást látni. Sokat kell várni még rá. Az értelmiség hallgat. Hihetetlenül értelmes emberek vannak, néha kapnak szót, lehet is hallani. Hát miért nem ilyenek vannak fent? – kérdeznéd. Vannak, de az értelmiség vegetál.

A televízióknak lenne talán a befolyásoláshoz ereje, de nem teszi, ami van, az borzalom.

Az embert megtalálják a szerepek. Két éve felhívtak, hogy játsszam el az *Egerek és emberek*ben Lennie-t, ami először meglepett, de később nagyon megszerettem. Erre is nagyon büszke vagyok, de például ott van az *Édentől keletre*, amiről kiderült, hogy még nem került színpadra. Polgár Andris barátommal íratam adaptációt, végül nagy sikere lett. Az emberek a mai napig nosztalgiáznak a szép, a romantika után, a becsület után. Még akkor is, ha a becsület ma nem divat. Nekem ez nagyon fontos, és tudom, hogy ez idővel kamatozni fog.

Szeretek élni, a szó szoros értelmében, szeretem a vidéki embereket, mert ott még megvan a becsület csírája. Ott is kezd kihalóban lenni, ahogy az ország elfelejt dolgozni.

De hát ebben az országban kell élni, ez a hazánk. Olyan, mintha neked lenne a legrosszabb gyereked az osztályban, de mégis neked kell mentetgetned, hiszen te vagy az apja. Így vagyok én ezzel az országgal is. Sok rosszat elmondok róla, de ha más bántaná, akkor első lennék megvédeni. Érte haragszom, nem ellene.

Nagyjából az ars poeticámat mondtam most el, azt, hogy mit szeretek, mire vágytam, és mi fáj. Nem panaszkodom, mert életem célját elértem. A mezőkeresztesi parasztyerek elérte azt, hogy nyomot hagyjon maga után. De nincs az asztal alatt a lábam, életem végéig szeretnék dolgozni. Ez például nagy vágyam, hogy munka közben, a színpadon menjek el. Nem ágyban, párnák közt. Megnéztem a Törökugratót, le lehet-e kocsival ott száguldani. És le lehet. Lehet, hogy egyszer felhívom a tévét és szólok, hogy jöjjenek, fél óra múlva lesz mit látni... Szóval, még a halálom sem lenne hétköznapi. Egész életemet úgy éltem, hogy más voltam, bár nyitott vagyok az emberek felé, de abban a pillanatban, ha valaki át akar verni vagy sumákságot látok, akkor megölöm. Apám engem úgy indított el a faluban, hogy „Fiam, ha megdobnak kővel, szúrd vissza vasvillával.” Matyó vagyok, ez volt a mi filozófiánk, és én így is éltem egész életemben. Nem bocsátok meg, nem felejek. Ugyanúgy gyűlölök, mint szeretek; és talán várok egy jobb kort. De csodák nincsenek. A személyi igazolványomban akkor is benne van, hogy mennyi idős vagyok, ha elvesztem. Szívesen elveszteném, de az benne marad. Két gyönyörű lányom van, akik jó úton vannak az életben, de ők is tiszták, naivak. Kicsit félttem őket, mi lesz, ha

én már nem leszek, mert a szemem azért mindig rajtuk van. Fiam nem lett, de a lányok megígérték, hogy a Koncz nevet nem adják oda, és ha fiuk lesz, az első lesz Gábor. Mert visszamenőleg háromszáz évre ki tudjuk mutatni, hogy az első fiú mindig Gábor volt, és az volt az úr a családban, rá volt bízva a nagycsalád, a rokonság.

Jól megy a könyvem, szimbolikus maga a cím is (*Kaskadőr nélkül*), valóban kaskadőr nélkül dolgoztam mindig, mert rendkívül hiú vagyok, nem bírnám elviselni, hogy azt más csinálja, nem is engedem ott elvágni a filmet. Szimbolikus, mert mikor tizennyolc évesen Pestre jöttem felvételizni, egy embert sem ismertem, protekcióról szó sem volt. Ma már a világ sokkal bonyolultabb lett. A lányom megtiltotta, hogy a továbbtanulásában bármilyen protekciót keressek, de hát ő még akkor nem tudta, hogy ez a világ milyen bonyolult, mennyire nem tiszta. Nagyon nehéz hősöket találni. A hős ma nem divat, mert az egy naiv, tiszta ember. Ez a világ ilyet nem igényel. Nehéz szerepet osztanom. Például a *Kakukkfészekben* tíz éven át játszottam McMurphyt, aki egy csodálatos tiszta ember. Vagy a *Liliom*. Ezek voltak életem nagy alakjai. Ezeket szerettem, ezeket a tiszta szívű, igaz vagányokat, akikben mindent el lehetett játszani a férfitől a humorig. Amikor szerepet osztok, nehéz megtalálni a hős típust. Olyat nem nevel az élet sem és a főiskola sem, a színészet sem. Aki adja és aki kapja a pofont, olyanból van rengeteg, vagy aki lesi a verekedést, de az engem nem érdekel. Az érdekel, akinek van száz eurója, be akarja váltani, és nem megy egyik asztaltól a másikig, hogy ki ad érte többet, hanem bemegy az OTP-be, és azt mondja: tessék beváltani. Hülye, de ettől tudja eljátszani az Othellót, ettől tiszta.

Németh László

bútorkészítő (Szombathely, 1938. július 14.)

A nagy francia forradalom évfordulóján egy iparos-családban születtem.

Születésem időpontja, úgy tűnik, meghatározta jellemem alakulását, a dolgokról, a világról való vélekedésemet. Lázadó típusú ember lettem, híján voltam az alattvalói tudatnak. Lázadtam és lázadok ma is az igazságtalanság, a hazugság, az emberi méltóság megtiprása ellen.

Fúró-faragó gyerek voltam, ösztönösen vonzódtam a művészetekhez.

A középiskolában könyvelői, statisztikusi, tervezői képesítést szereztem.

1956 novemberében, a forradalom leverése után Ausztrián át Angliába kerültem, ahol négy és fél évig cukrász voltam. Jó hasznát vettem ebben a szakmában kézügyességemnek.

Már ott is munkált bennem, hogy valamilyen művészeti iskolában kellené tanulnom, de ehhez nem volt elég bátorságom. Közben szorgalmasan látogattam az angol múzeumokat.

1961 tavaszán a honvágý hazahozott. De az angol demokrácia kitörölhetetlen nyomokat hagyott bennem.

A Szombathelyi Cipőgyárban helyezkedtem el, ugyanis cukrásznak – mint nem megbízható személyt – nem vettek fel. Itt 19 évig voltam állásban.

25-26 éves lehettem, amikor is kezdtem tanulmányozni a magyar szobrászokat, elsősorban Medgyessyt és Ferenczy Bénit. Próbálkoztam szoborkészítéssel, csináltam jó néhány plakettet, amelyekkel szerepeltem a Vas megyei képzőművészeti tárlatokon. Köz-

ben kerámia szakkörre is jártam, egypár kerámia is kikerült a kezemből. Foglalkoztam bőrrel, textilfestéssel, fémdomborítással, fával – egyszóval izlelgettem az anyagokat, hogy mit tudok kihozni azokból, melyik áll közelebb hozzám.

Végül is a fát választottam.

Először kisebb használati tárgyakat, domborműveket, szobrokat

faragtam, majd lassan bútorkészítéssel kezdtem foglalkozni. 1971-ben másodállásos fafaragó kisiparos lettem. Ekkoriban rengeteget jártam kiállításokra, gyűjtöttem a népművészettel, főleg a bútorkészítéssel, fafaragással foglalkozó könyveket, látogattam az egyre nagyobb számban létesülő falumúzeumokat idehaza, de külföldön is. Tanulmányoztam a paraszti bútorkészítés fortélyait. Lassan felmerültek emlékezetemben gyerekkorom falun szerzett tapasztalatai, ott megismert tárgyai, használati eszközei. Megigézett a paraszti bútorok egyszerűsége, praktikussága, szerkezetük világossága. Főleg az ún. ácsolt bútorok formái és színvilága, ornamentikája, ezen bútorok szellemisége az, ami közel áll hozzám, rokon velem. Bútoraimat „hagyományos” szerkezeti módok alkalmazásával próbáltam elkészíteni, mivel nem rendelkeztem asztalosrutinnal, helyette sajátos ötletekkel kellett a szakmai gyakorlatot pótolnom. Előszeretettel alkalmazom a látható szerkezeteket: csapolásokat, ékeket, faszegeket, amelyek stabilan tartják

össze a bútorokat. Ezek a szerkezetek, amelyek dekoratívak is, fokozzák az esztétikai hatást.

A fafaragó pályám kezdetén többnyire domború faragással készítettem bútoraimat, majd 1978–79 táján ismerkedtem meg behatóbban az ácsolt bútorokkal, „szökrönyökkel”.

Ezután készítettem a jellegzetes, ékrovásos, többnyire vörösre pácolt, feketeivel kontúrozott, geometrikus mintákkal díszített bútoraimat: az ácsolt ládákat, ágyakat, tálalószökrönyöket, pohárszékeket, falitékákat, ülőbútorokat, amelyek jól és praktikusán használhatók a jelenkor lakáskultúrájában is. Ezek a bútorok nem másolatok, szellemiségükben, hangulatukban idézik meg a múltat, a hagyományos bútorkészítést. A geometrikus díszítési forma felélesztésével igyekszem ezt a motívumvilágot megmenteni a feledéstől és tovább életben tartani.

A bútorkészítés egyre inkább hivatásommá kezdett válni. Így 1979 végén otthagytam a cipőgyárat, először mint kisiparos dolgoztam, majd 1984-ben addigi munkásságom alapján megkaptam a népi iparművész címet.

1987-ben Cákon építettem egy új műhelyt, ahol is 2001-ig dolgoztam, majd elköltöztem Csepregre, ahol jelenleg is élek.

Bútoraim Magyarországon kívül eljutottak az Egyesült Államokba, Libanonba, Németországba, Hollandiába, Ausztriába.

1974-től szerepelek kiállításokon bútorokkal, az alábbi eredményeket, díjakat értem el:

- 1974 Szombathely, Vas megyei ipari kiállítás: Szép munkákért, jó minőségért oklevél
- 1981 Nyíregyháza, V. Országos Népművészeti Kiállítás: Ezüstplakett
- 1982 Siófok, I. Országos Népi Kismesterségek Művészete Pályázat: III. díj
- 1983 Nyíregyháza, VI. Országos Népművészeti Kiállítás: Ezüstplakett
- 1984 Nyíregyháza, VII. Országos Népművészeti Kiállítás: Bronzplakett
- 1985 Debrecen, I. Országos Népi Bútorműves Konferencia: II. díj
- 1986 Nyíregyháza, VIII. Országos Népművészeti Kiállítás: Aranyplakett
- 1992 Budapest, Élő Népművészet, X. Országos Népművészeti Kiállítás: Aranyplakett
- 1996 Budapest, Élő Népművészet XII. Országos Népművészeti Kiállítás: Gránátalma Díj

Lehotka Gábor

orgonaművész, zeneszerző (Vác, 1938. július 20.)

Zenei tanulmányait Pikéthy Tibor zeneszerző, a Váci Székesegyház karnagyánál kezdte. 1953-tól 1958-ig a budapesti Bartók Béla Konzervatórium tanulója. 1958-tól 1963-ig a Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetem orgona szakának hallgatója, tanulmányait kitüntetéssel fejezte be. 1966-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen zeneszerzés diplomát is szerzett.

Orgonatanárai Hammerschlag János, Halász Kálmán, Gergely Ferenc és Pécsi Sebestyén voltak. Zeneszerzést Sugár Rezsónél és Szervánszky Endrénél tanult.

1963-ban az Országos Filharmónia szólistájaként kezdte meg orgonaművészi pályáját. Hazai és külföldi koncertjei mellett közel ötven hanglemzsfelvételt készített.

1969-től 1985-ig tanított a budapesti Bartók Béla Konzervatórium orgona szakán. 1975-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára. 1985-től egyetemi docens; 1990-től egyetemi tanár.

Kitüntetései:

1974 Liszt Ferenc-díj.

1978 A Magyar Népköztársaság érdemes művésze

1986 „Chevalier de L'ordre des Arts et des Lettres” kitüntető címet a francia kulturális minisztertől kapta.

2005 „Deputy Director General” kitüntető címmel jutalmazta a Cambridge-i Nemzetközi Életrajz Centrum.

Ezenkívül

- az „Oktatásügy Kiváló Dolgozója” elismerésben részesült;
- első Bach-lemeze aranylemez lett;
- egy hazai kórusmű-pályázaton első díjat nyert;
- „Az Év Hanglemeze” kitüntető címet egy későbbi Bach-lemeze kapta;
- a Liszt Ferenc és Kodály Zoltán Társaság elismerő diplomáinak birtokosa.

1978 és 1999 között tagja volt több hazai és nemzetközi orgonaverseny zsűrijének.

1978 és 2005 között kilenc orgona építésében mint szakértő működött közre.

2003-ban ünnepelte pályakezdésének 40. évfordulóját és 2004-ben befejezte orgonaművészi pályáját.

1978-ban, 40 éves korában kezdett újra foglalkozni a zeneszerzéssel. Elsősorban orgonaműveket komponált, melyeket külföldi koncertjein mutatott be. A rendszerváltás után azonban több kórus- és zenekari művet is komponált.

Jelentősebb művei:

- „Hegyi Beszéd” oratórium vegyes karra, szólistákra, nagyzenekarra (2003)
- „Eszter” opera három felvonásban (2005)
- „Jáki mise” vegyes karra, nagyzenekarra (1989)
- „Latin mise” vegyes karra (1993)
- Első orgonaverseny „Hommage à Händel” (1963, átdolgozva 1999)
- Második orgonaverseny (2003)
- Hegedűverseny (1984)
- Trombitaverseny (1998)
- 1991 és 1999 között írta „Amor Sanctus” kórusművekből álló sorozatát,
- valamint a C., CXII., CL., I., XXIII. Zsoltárokat zenésítette meg vegyes karra, orgonakísérettel.

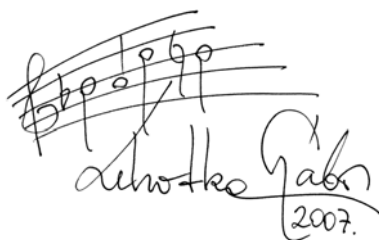
Megjelent könyvei:

- 1993 „Az én hangszere az orgona” (Oltalom Alapítvány)
 2000 „Az orgonatanítás módszertana” (Gorsium GBT)
 2000 „Gorsium Orgonaiskola” (Gorsium GBT)

Írásai jelentek meg a Muzsika, Parlandó, Kritika, Magyar Nemzet, Magyar Egyházzene, Hangszervilág című folyóiratokban, ill. újságokban.

Nyomtatásban megjelent művei:

- 1993 Präludium, Choral und Fuge für eine Silbermannorgel (1998)
 Ebert Musik Verlag, Leipzig
- 2001 Noël (Organ Solo) (1981) E. C. Schirmer Music Company, Boston
- 2001 Suite Française (Organ Solo) (1988) E. C. Schirmer Music Company, Boston
- 2002 Barok-Sonate für Trompete und Orgel (1988)
 Musikverlag Bruno Uetz, Halberstadt
- 2003 Négy kórusmű (SATB, orgona) (1993) Advent Kiadó
- 2003 Veni Creator Spiritus (SATB, Organ) (1993) E. C. Schirmer Music Company, Boston
- 2004 Sabbato ad vespas hymnus (SATB, Organ) (1994)
 E.C. Schirmer Music Company, Boston
- 2005 Organ Symphony No. 4 (1983, rev. 2002) E.C. Schirmer Music Company, Boston
- 2006 Vier Koreanischen Volkslieder für Trompete und Orgel (1996)
 Musikverlag Bruno Uetz, Halberstadt
- 2006 Trompetenkoncert für Trompete und Orchester (1988)
 Musikverlag Bruno Uetz, Halberstadt
- 2006 „Suite hongroise” két oboára, angolkürtre, két fagottra (1963, átdolgozva 1991)
 Editions des Musiques Actuelles, METZ

Mihályfy László

filmrendező (Miskolc, 1938. július 20.)

Hetven év hosszú, változatos idő, Magyarországon különösen. Ebbe a gyönyörű országba évszázadok óta be akarnak nyomulni az idegenek, aztán boldogításunkra, sajnos, jó ideig itt is maradnak. Esmélésem kezdetekor a második világháború: 1944, a német csapatok bevonulása. Két bátyámmal együtt Miskolcon, éjjel, a redőny résein keresztül szorongva lestük a dübörgő harcokcsikat. A német oldalkocsis motorkerékpárosok szemüveges, kormos, zord arca máig bennem él. Aztán a lompos orosz sereg, a különös ázsiai vonások, a szabad rablás rémülete, szépséges anyám bújtatása; lovas szekéren menekülésünk falura, a bombázások, légiriadók, tankok végtelen, rémisztő dübörgése. Azt a dermesztő riadalmat 1956. október 24-én a Múzeum körúton hajnalban éreztem újra, amikor az Astoriánál megjelent az első orosz tank, csendben körbeforgatta a tornyát és a Kálvin térig leadott egy sorozatot. Szerencsémre 23-án este a Rádiónál, a múzeumkert előtt osztogatott kispuskához löszert nem kaptam, máskülönben a harcokba belesodródva, fegyverrel a kezemben akár Sándor bátyámmal is szembekerülhettem volna, akit a Gábor Áron Tisztiiskola hallgatójaként később a forradalmárok ellen

vezényeltek. A háború múltán pénzromlás: tele szatyor papírpénzzel boldogan loholtunk, hogy megvegyük az áhított „futball-labdát”, de hiába, egyik napról a másikra dupla lett az ára.

Amikor az *Aranypolgár* című filmet először láttam, felrémlt bennem ez a hajdani keserű gyermeki csalódás. A szűkös időket túlélendő családjunk falura költözött, de hiába jöttünk rendbe, bohém apám jóvoltából a család javai árverésre kerültek, szüleim elváltak, anyám kölcsönkért egylovas szekérre pakolt bennünket, nagyanyánkhöz költöztünk Újdiósgyőrbe. A nyári vakációk vidám szegénységben teltek. A Szabadság utcai vásárt kölykökkel együtt gombászni jártunk a környező erdőkbe, csöppnyi erdei tavacsikakon ádáz kalózütközeteket vívtunk, gyümölcsösöket dézsmáltunk, szemet gyűjtöttünk a lyukói bánya meddőhányóján; pompásan szórakoztunk a hegy tetejéről elindított görgeteg elől rémülten ugráló nénikéken. Mikor hazahúztuk a kis kocsit a szénnel, az egyik nénike már ott ült szigorú nagyanyánk mellett a verandán, nagyanyánk kezében pedig a kedvenc meggyfa pálcája... Ekkor, 1947-től kezdődött az életem keservesen szép szakasza, a korai, kényszerű elválás a szülői háztól.

Visszatekintve az átélt hetven évre, úgy látom, hogy életvezetésemben és filmrendezői tevékenységemben egyaránt integritásom megőrzése és a közösséghez való tartozás igényének ketőssége voltak a meghatározók. Annak ellenére, hogy polgári származásúként „egyéb” jelzéssel tartottak nyilván, elvált szülőljó tanuló gyerekeként sikerült kollégiumba kerülnöm. 1947-től 1961-ig kollégistaként szinte körbelaktam

Magyarországot: Miskolc–Putnok–Sáros-patak; a Budapesti Művészeti Gimnázium, Iparművészeti és Színművészeti Főiskola és kollégiumaik voltak az ott-honom, ahová anyám sugárzó szeretete mindig elkísért. Családomtól vallásos nevelést, istenhitet, szilárd erkölcsi értékeket kaptam, aminek hamar kárát is láttam: amikor kilencévesen, jól rajzoló gyerekként kollégiumi nevelőm azt kívánta, hogy az úttörő faliújságra fessek fel a „Dicsőség Sztálinnak!” feliratot. Megtagadtam azzal, hogy a dicsőség az csak Istené. Két hét kimenőmegvonás lett a vége, és egy megbélyegzés: „klerikális hatás alatt áll”.

Eszelős idők voltak azok, napjaink „jobbboldalizásához” hasonlatosak. Az ideológiában akkor sem, mint ahogy ma sem a hangoztatott értékek voltak a fontosak, hanem a hatalmon lévők előjogait, kizárolagosságát veszélyeztető társadalmi csoportok, a nem párirozó egyének diszkriminálása, megbélyegzése – akár likvidálása. Amint azt 2006-ban, a csalárd rendszerváltás után 16 évvel, éppen '56-os forradalmunk ötvenéves jubileumán újra megtapasztaltuk. A kisgyerekként általam megélt polgári életforma, keresztény hitélet és erkölcs a szocialistának nevezett kényszerszociális társadalomban üldözött és érvénytelen lett, napjainkat a mindent eluraló, közösséginek hazudott kommunista ideológia és erőszak nyomása alatt éltük. Az egyéniséget, az eredetiséget, a többiekétől való bármilyen eltérést nem tűrték és büntették. 1952-ben, a nyugati divat beszívargása kezdetén, a „jampi” időkben, a Művészeti Gimnázium kollégiumában egyik társamat, aki haját magasra fésülte és „csőnadrágot” mert hordani, az igazgatónk a kollégium közössége előtt felszólította: „Állj fel! Állj fel és járj körbe! Mutasd magad, hogy nézel ki!” A gyerek megszégyenülten járt körbe a nagyteremben

néma társai előtt. Ezt a fiút később, főiskolásként, 1956. november 4-én az oroszok visszaözlésekor alig tudtuk lebeszélni arról, hogy egy géppisztollyal befeküdjön a kollégium kapuja mögé, és szembeszálljon velük. Futottunk, ki merre tudott, de előbb a kollégiumi villa kertjében elástuk a fegyvert és lőszert. Én két iskolatársammal a Külügyminisztérium óvodájában rejtőztem, ahol egyikük rokona dolgozott. Néhány nap múltán előmerészkedve megpróbáltam megkeresni a bátyámat, el is indultam kifelé az Üllői úton, de a Kilián lakatnyánál a magyar forradalmárok orosz tankok által lepénnyé széttaposott maradványai és a kis mellékutcákban a Molotov-koktéloktól szénné égett, törpévé zsugorodott orosz katonák holttesteinek riasztó látványa visszafordított.

A forradalom leverését követően '56 láza és reményei szégyenteljes gyorsasággal múltak ki az életünkéből. De akkor ezt nem éreztem, fiatal voltam és szerelmes. A ravasz Kádár nyugati kölcsönökből táplált anyagi konszolidációja elaltatta a magyar társadalmat. A megtorló kivégzésekről mit sem tudtunk. Befejeztem az Iparművészet Főiskolát, és mivel a divatszakma nem jelentett igazi kihívást, elmentem díszítőfestő restaurátornak. De akkor már évek óta a film bűvöletében éltem. '59-ben életem első filmelemzésével megnyertem egy országos pályázatot. A Színház- és Filmművészeti Főiskola első felvételijére bakaruhában mentem, besorozott katonaként éltem meg az új világháború veszélyét jelentő kubai válság szorongásos idejét. A főiskolán ezerkétszáz jelentkezőből tizenketten jutottunk be a filmrendező szakra. A kitűnő filmpedagógus, Herskó János tanítványa lettem, aki a társadalmi valóság közvetlen megismerésére készítetett bennünket. Lány diktatúrában éltünk, egyfajta SZTK-létben. A szocialista rendszert megváltoztathatatatlannak

tűnő sorsunkként, berzenkedve túrtuk. A hatvanas években „nagy élet” vett körül, magam építette műteremlakásomban népes bulikat tartottam, ahol fiatal művész félegzisztenciák, politikai kívülállók gyülekeztek. Jól tudtuk, hogy a besúgók mindenütt ott vannak, ezért volt, hogy a belépőket a „Ne jelentsd, már jelentettük!” feliratú tábla fogadta. Mái se mentem be a Történeti Hivatalba, nem akarom megtudni, hogy rólam ki jelentett a BM-nek. Politikai álláspontom akkor lényegében kimerült az elutasításban, kívülállásban.

A magyar katonai csapatok 1968-as csehszlovákiai bevonulásának sokkja és a fiatalok Balázs Béla Stúdiójában készített *Fellebbezés* című dokumentumfilm forgatása közben előttem feltárló társadalomkép volt az, ami tudatosító erővel hatott rám. A négy kollégámmal együtt készített ötrészes *Nevelésügyi sorozat* már világos társadalomkritika: a magyar nevelésügyi rendszer és az ideológia kudarcainak analízise. A *Film-dokumentum* című dokumentumfilmem a munkáshatalomnak feltüntetett szocializmus abszurdja. Ennek a filmnek a kapcsán tapasztaltam meg, hogy milyen kisszerű a hatalom. A film a Miskolci Filmfesztivál nagydíját nyerte el, a zsűri elnöke az MSZMP főtitkára, Grósz Károly volt. Az, aki a rendszerváltás idején fehérterrort vizionált. Miután az ünnepélyes díjkiosztáson komolyan méltatta a filmem értékeit, később a mellettem lévő piszoárnál állva odavetette: „Nahát, Mihályfy elvtárs, ezt azért nem kellett volna, az elvtársakat ennyire nevetségessé tenni!” Budapesten kaptam egy telefont, hogy X. elvtárs, a kerületi párttitkár hívát a filmmel kapcsolatban. Mondtam, nem ismerjük egymást, és nem mentem el. Nem voltam az elvtársuk, bár kétszer is kapacitáltak, lépjek be a pártba. Politikai éretlenségemre való hivatkozással bújtam ki a hurokból.

A *Bagó-hegy boszorkánya* című dokumentumfilmemet – amely egy kilencvenéves, szuverén életvitelű, kis földcskéjét még mindig egyedül művelő, függetlensége miatt irigyelt és boszorkánynak tartott paraszttasszonyról szól – a Miskolci Filmfesztiválra be se válogatták, miközben a film ugyanabban az évben az Oberhauseni Nemzetközi Filmfesztivál nagydíját és még négy másik díjat nyert. Az értékek igen viszonylagosak voltak, és ma – az elcsalt rendszerváltás, a liberálglobalizmus idején – különösen azzá lettek.

Jóhiszeműségünk miatt ritkán adódó történelmi esélyt mulasztottunk el 1989-ben. Magyarországon mára több lett a szegény és kilátástalan sorsú ember, mint bármikor is volt. *Rongyos forradalom* címmel készítettem egy tízrészes dokumentumfilm-sorozatot a rendszerváltás legszerencsétlenebb veszteseiről, a hajléktalanokról, ami máig sem volt látható a tévében. Gyálázatos „valóságshow-kkal” kábítanak és keserű szegényünkre ma irgalmatlan kapitalistákka vedlett egykori kommunisták verik belénk a „demokráciát”. Életem legnagyobb csalódása ez. A magyar nemzetet önálló védekezésre képtelen, tévékómában tartott vásárló-szavazó lakossággá degradálták, a nép tovább fogyatkozik, állami szuverenitását elvesztette, az államadósság nő, a nemzeti vagyon elolvadt, az elit bűnösen tétlen vagy kollaborál, már a szülőföldünk elvesztése van soron, hacsak nem jön egy újabb megváltó forradalom...

Boldog és megelégedett akkor lennék, ha két kisgyermekem egy igazságosabb, emberségesebb Magyarországon nőhetne fel.

Mihályfy László

Szily Géza

festő (Tolna, 1938. szeptember 1.)

A jövő év szeptember 1-jén leszek hetvenéves, és festő vagyok. E két tény okán kaptam felkérést a folyóirattól, hogy írjak magamról és a festézetemről.

Leírom három sorozatom keletkezését és kibomlását, kitérve mellékesnek tűnő mozzanatokra is, mert valójában sokszor ezek indukálják a „nagy ötletet”.

1. A Pegazusok kertje sorozat (a nyolcvanas évek eleje). Az azóta elhunyt Moldvay Győző, a Hatvani Galéria vezetője meghívott két hétre, hogy a város vendégeként fessek valami hatvanit.

Szállásomat távol a várostól, a Hatvany család kastély méretű és formájú présházában jelölték ki, ahol egyedül laktam. A csupasz dombtetőn álló présház akkor egy szépen berendezett vendégszobán kívül méregraktárként funkcionált. A legközelebbi lakott hely, az állami gazdaság, a völgyben volt, egy kilométerre tőlem. Vendégművész státusom így éjjeliőri feladatkörrel is gazdagodott: akaratom ellenére őriztem a nagy értékű és mennyiségű mezőgazdasági mérgeket.

Étkezni a gazdaság üzemi konyhájára jártam, kerékpárral; lefelé a dombon hetvennel téptem, felfelé tolnom kellett a járművet. Semmi olyan látvánnyal és történéssel nem találkoztam, ami képi inspirációt adott volna.

Rosszul éreztem magamat; csak a rendszeres kerékpáredzések adtak egy kis fárasztó örömet.

Egy hét után úgy találtam, hogy nem bírom tovább, és hazamegyek.

Búcsúreggelim után fényképezőgéppemmel körbejártam a gazdaságot. Megtaláltam annak barokk kori magját, díszes kapujával és jó arányú magtáraival. A magas – plasztikailag jól tagolt – kapuoszlopok tetején egy-egy korabeli kőló ágaskodott. Rossz közérzetem feloldódott... Ellőttem egy tekercs filmet...

Pestre érkezésem után tovább élt bennem a véletlen búcsúélmény. Csináltattam 18 x 24 centiméteres, fekete-fehér, profi nagyításokat. Napokon át néztem a fotókat, és közben megszületett a képötlet. E képötletből végül tizennégy akvarellből álló sorozat lett, amelynek a *Pegazusok kertje* címet adtam (ugyanis benépesítettem a képteret a kőlovak felett).

A befejező darabok olyanok lettek, mint egy Tiepolo-mennyezetfreskó (természetesen egyfajta posztmodern megközelítésben), ahol a vidéki osztrák barokk, ahol Rubens, ahol Tiepolo, ahol a XX. századi szürrealizmus egy Szily Géza-s masszává gyúródott össze.

E véletlenül megszületett sorozatnak sikere lett: kaptam rá kiállítási díjat, múzeumi vásárlást; a Művészet folyóirat reprodukálta az egyik sorozatközepi példányt.

A sorozat darabjai évek alatt gazdára találtak (ami, sajnos, nem minden sorozatom jellemzője).

2. A Bácskai sorozat. Anyai nagyapám bácspalánkai volt; korán, még anyám kislánykorában meghalt. Láttam a fotóját; szép, magas, sötét hajú és szakállú ember volt; körorvos. Anyám sokat mesélt nekem róla, de a családjáról ő sem tudott, mert egy örökösödési vita miatt a nagyapám szakított a Bácskában maradottakkal. Nekem mint gyereknek mitikussá nőtt az alakja, miként a rokonsága és természetesen Bácska is.

Huszonöt évvel ezelőtt a már meglevő bácskai vonzalmaimmal hálókocsiban utaztam keresztül Bácskán. Kora hajnalban, az első hajnali derengés idején, kinéztem a vonatablakon. A párából egy-egy fa, egy-egy ház foszlánya tűnt elő... Az egyébként unalmas táj költőivé vált... Én az elem táruló látványba beleképzeltem ismeretlen rokonaimat; éreztem, hogy ebből képet kellene festenem. Megpróbáltam – első nekirugaszkodásra nem sikerült.

Eltelt húsz év... Összebarátkoztam közben Gion Nándorral, aki sokat mesélt nekem Bácskáról; olvastam a könyveit. Kosztolányit mindig csodáltam, Csáth Gézát viszolygó vonzalommal olvastam, kezembe kerültek Fehér Ferenc kötetei és Tolnai Ottó könyvei. Mindez sokat segített abban, hogy át tudjam élni Bácskát, és nekikezdek a *Bácskai sorozatomnak*.

Az irodalmárokon kívül meg kell még említenem a késői magyar szecesszió reprezentatív épületét, a szabadkai Városházát, amelyet nem győztem csodálni, s amely szintén nagy segítségemre volt.

Tíz akvarell és egy nagyobb – 171×165 centiméteres –, akrillal festett vászonkép készült el ebben a sorozatban. Festői értelemben e munkáim természetesen másként megfogalmazott művek, mint a *Pegazus sorozat* darabjai, és másról is szólnak, hiszen közben eltelt húsz év.

A színes mellékleten látható *Borús Bácska I.* című akvarellem címét Kosztolányitól kölcsönöztem; a hangulat kicsit Csáth Géza-i; a sorozat többi darabján a családi motívum dominánsabb.

3. Keresem a profilodat sorozat. 2007 januárjában a Kecskeméti Művésztelepen kezdtem a sorozathoz, véletlenül. Egy mintás, artisztikus alapra, minden szándék nélkül, maradék festékből, a kép alsó harmadába felkentem egy sötétzöld gesztust. Már napok óta ott lógott a kép a műterem falán – én nem foglalkoztam vele; más képen dolgoztam. Bejött Szikora Tamás kollégám, és elkezdte dicsérni a zöld gesztusos képet. „Az ott női figura!” – mondta. Segítségével én is látni kezdtem a figurát, amelyet, apró igazításokkal, tíz éve elhunyt feleségemre emlékeztetővé tettem, majd magamat is odafestettem, pontosabban inkább csak jelöltem.

A sorozat többi darabján két-három figura van; fejek, hol jelzésszerűen, hol konkrétabban, hol puhán, hol szikáran és keményen megfestve.

Hét darab készült el. Most ezeket szeretem a legjobban, és folytatom a sorozatot.

Örülök, és hálát adok az Istennek, hogy közel a hetvenhez még nyitott vagyok a világra, és képes vagyok a folyamatos változásra, arra a változásra, amely eddigi festésetemből fakad.

Tarjáni Ferenc

kürtművész (Dorog, 1938. szeptember 11.)

(„Ami elmúlt, elmúlt...”) Soha nem próbáltam visszaidézni, milyen is volt az életem. Most is csak felkérésre teszem.

Elégedett, boldog ember voltam, szerettem családomat, és pályám, hivatásom is sokszor állított nehéz, de szép feladatok elé. Drága Édesapám, Tarjáni Schwirloch Ferenc a Felvidékről érkezett, és kapott munkát Dorogon, ahová magával hozta hangszereit (euphonium, harsona). A zene szeretetét, a réz hangszerek becsületét tőle örököltem, ő még idős korában is a Dorogi Szénbányák Zenekarában fújta, olyan szép hangon, amely még a hozzám nem értőknek is feltűnt.

Zenei tanulmányaimat a dorogi zeneiskolában kezdtem hegedűsként, Milkó Kláránál. Majd Békés-Tarhoson megnyílt Gulyás György vezetésével a Kodály Zoltán Ének- és Zeneiskola. Az ország területéről összegyűjtötték a nehéz körülmények között élő tehetséges gyerekeket, ott folytattam. Így lettem tarhosi diák. Hálás vagyok egy szilvafának is, melynek letört az ága, a csuklótörésem sajnos véget vetett ugyan hegedűsi pályámnak, de Budapesten Ónozó János tanár úr irányítása mellett ismertem meg és szerettem bele abba a hangszerbe, amely egész életemet elkísérte. Napi hat-nyolc óra gyakorlással sikeresen bepótoltam a hiányzó éveket, és hamarosan utolértem társaimat. Először a Postás Szimfonikus Zenekar tagja

lettem, majd 1958-tól, Bródi Tamás karnagy úr vezetésével beilleszkedtem a Magyar Rádió Zenekara sokszínű, igényes munkájába. Szólamvezetőként, később szólistaként bejártuk egész Európát, Amerikát és a világ számos országát. Lehetőségem volt a New York-i Carnegie Hallban, a J. F. Kennedy Centerben, Washingtonban, Chicagóban szólistaként, valamint a

Szovjetunió, Kína, Ausztrália nagyvárosaiban zenekari muzsikusként 37 évig elfűjni a zeneirodalom legszebb alkotásait.

Szerettem szüleimet és Katinka feleségem, valamint 1964-ben született Ferenc fiam, akik itthon tartottak. Soha fel sem merült bennem, hogy a sok elém tett külföldi szerződés bármelyikét is aláírjam, és elhagyva családomat elinduljak a világba. Sikereimet elismerték, itthon a megnyert nemzetközi versenyek után (1962 Genf, 1964 München, 1966 Budapest) megtisztelő elismeréseket vehettem át: 1965, 1967 Liszt Ferenc-díj, 1975 érdemes művész, 1980 kiváló művész, majd Bartók-Pásztori-díj 2002.

Két város is díszpolgárai közé választott: Dorog, szülővárosom és Békés városa, ahol húsz éven át minden nyáron mesterkurzust tartottam mint a Békés-Tarhosi Zenei Napok kürttábor és kürtverseny művészeti vezetője. Luxemburg, Prága, München, Narbonne, Várna, Kína több városa, Sanghaj, Peking, a görög Santorini

voltak a helyek, ahol vendégtanárként tanítottam vagy nemzetközi versenyeken zsűriztem.

A Magyar Fúvósötös tagjaként húsz évig olyan kitűnő művészekkel dolgozhattam együtt, mint Lajos Attila (fuvola), Kovács Béla (klarinét), Pongrácz Péter (oboa) és Fülemlé Tibor (fagott). Az ő kiemelkedő tudásuk, hangszerszeretetük rám is nagy hatással volt.

A Bogár István vezette Strauss Orchestra Budapest tagjaként 15 éven át sok emlékezetes koncert közreműködője lehettem. A Budapesti Kamaraegyüttes sikeres elindulásának is résztvevője voltam. Ez volt az az időszak, amikor magyar zeneszerzők nekem írták, illetve ajánlották műveiket: Bogár István, Bozzay Attila, Dávid Gyula, Durkó Zsolt, Hidas Frigyes, Kocsár Miklós, Láng István, Soproni József. Örömmel töltött el, hogy társuk lehettem abban a munkában, ahol csodálatos hangszerem minden lehetőségét kihasználva modern zenét komponáltak.

1975-ben kezdődött pedagógiai munkám, a Zeneművészeti Egyetem tanára lettem.

Közreműködtem a *Kürtiskola kezdőknek* sorozat összeállításában.

Békésen 1987-től Szilágyi Pálma Apáczai Csere-díjas tanárnő, Ferenc fiam és európai vendégművészek közreműködésével indítottuk el fiatal kürtösök útját.

Ma már az itt tanult kürtösök a világ híres zenekaraiban dolgoznak és érnek el nagy sikereket.

1991-ben vehettem át egyetemi tanári kinevezésemet.

Büszke vagyok növendékeimre, akik a nemzetközi zenei versenyeken elért helyezéseikkel vagy zenekarainkban kiemelkedő munkájukkal bizonyították, hogy útmutatásom nem volt hiábavaló.

Mit szeretnék még ennyi öröm, és siker után? (A születésnapos mindig kívánhat...)

Mindenekelőtt egészséget, hogy még sokáig legyen részem abban a boldogságban, amit két kis unokám, Emma Katinka és Tamara Matilda fejlődése jelent. Édesanyjuk, Csorna Cseperke (fuvolaművész) gondoskodó szeretete mellett a két kislány vidám kacagása, zivaja hetvenedik évem legnagyobb boldogsága.

Szeretném a Rádió archívumában tárolt közel 170 felvételem olyan közrebocsátását, hogy növendékeim, családom és a koncertjeim látogatói meghallgathassák ismét azt az ötven évet, amiben benne van az én tudásom, érzéseim és a kürt különleges, talán már nem is földi hangja.

Sokan, nagyon sokan vannak, kik szerettek, támogattak, mellettem álltak az elmúlt hetven év alatt. Nekik köszönöm, hogy boldog ember voltam!

Báger Gusztáv

közgazdász, költő (Csörötnek, 1938. szeptember 12.)

A líra közgazdasági szegmensét mintázza hetven sorom (hetven évbe zárva).

Bibliai szám a 70. Hetven hét szombatott a te népedre és szent városodra, hogy vége szakadjon a gonoszságnak, mondja az Úr Isten Dániel prófétának (Dániel 9. 24.); Jézus hetven tanítványt küldött ki Izraelbe, hogy hirdessék az evangéliumot; hetven évig tartott a babiloni fogság, hetven év után szabadult meg a Szentföld.

A profán világban is jelentős tekintélyt vívott ki magának a hetvenes szám, több filozófiai paradigma a teljességet véli „meghúzódní” mögötte. Hisz az egytizede 7, ami a mítoszok, népmesék központi eleme, a Gergely-naptár is erre az összegre épül. (Magyarországon eddig hét kötetem jelent meg...)

Rátérve az én életemre, röviden, hogy a hetven esztendőn belül (a hetven soron is belül) maradjak: jelenleg az Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézetének főigazgatója vagyok és egyetemi tanárként tanítok a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a Szolnoki Főiskolán. A Vas megyei szülőfalumban nagymamám már előre megmondta, nem lehet belőlem költő, hisz édesanyámat lefogta az ÁVO egy jugoszláv személlyel való, ártalmatlan kapcsolattartás miatt. Végül kiengedték, de a nagy véleménye meghatározta pályakezdésemet. A technikumban is kísért a humán szellem, hisz *Léda* (Kőszegfalvy Magda) tanárnő belém plántálta a vers szeretetét. Csak néztem kékbe emelkedő szökeségét... Az ő lakásában olvastam fel első zsenyéimet.

Így a szombathelyi Közgazdasági Technikumban folytattam tanulmányaimat, majd a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen. Egyetemi éveim alatt ismerkedtem meg Simon Istvánnal, az iszkázi Nagy Lászlóval, Juhász Ferencel, a Lúdláb étteremben találkoztam Orbán Ottóval, Kalász Mártonnal, Csanády Jánossal és Hárs Györggyel.

Az Országos Tervhivatal tudományos kutatójaként hittem abban, hogy egy jó sakkjátékoshoz hasonlóan képesek vagyunk átlátni a gazdasági döntések távoli következményeit is. Beleástam magam a modellgondolkodás rejtelseibe és a rendszerszemléletet alkalmaztam mint módszert. Kiváló közgazdászokkal (Faluvégi Lajos, Ganczer Sándor, Hetényi István, Hoós János, Kádár Béla, Kemenes Ernő, Kornai János, Németh Miklós, Medgyessy Péter, Morva Tamás) és jó matematikusokkal (Dancs István és Prekopa András) dolgoztam együtt, sőt, polihisztor rendszerkutatók is (Hajnal Albert, Kindler József) segítették a kutatást.

Azután Magyarország a szovjet érdekszféra számára – a gazdasági reformokat tekintve – kísérleti laborrá vált, de ezek a forradalmi változások általában megfeneklettek a politikai-hatalmi viszonyok zátonyain.

A gazdaságirányítás új módszereit azonban mi is Nyugatról importáltuk, én ezeket a cambridge-i ENSZ-ösztöndíjam során ismertem meg, egy új világ nyílt

meg előttem, egy emberibb, célszerűbb létezés logikusan felépített és szervesen a társadalom igényeihez illeszkedő struktúrája.

A költészetemre is hatott ez az új szemlélet.

A civil foglalkozásom nem akadályozott meg abban, hogy lírai szemüvegen keresztül is lássam és „leírjam” a dolgokat és a folyamatokat. Öntörvényű nyelvi világ teremtődött ebből a kettősségből, ahogy Kántor Zsolt fogalmaz a rólam írt könyvében. A kilencvenes években sorra jelentek meg új verseim, könyvekbe szerkesztve – hála a Cserépfalvi Kiadónak első könyvemért, azután a Tevan, a Széphalom és a Tiszatáj kiadók odaadó támogatásáért.

Kabdebó Lóránt, Lengyel Balázs, Petőcz András, Lackfi János, Bella István és Tandori Dezső biztatásai, építő kritikái megnyugtattak, jó úton vagyok, ha megírom a velem „megesett” közgazdasági, globalista ügyeket, történeteket. Kulcsár-Szabó Ernő, az általam nagyra becsült irodalomtudós is levélben biztatott, amit nagy becsben őrzök az íróasztalfiókomban.

„A modern klasszikusa” – írta rólam T. D., és azt hiszem, ez a legmegfelelőbb definíció az én világgépemről-lírámról. Bennem van a hagyományok tiszteletének mélyen húzódó szép tradíciója, a keresztény humánus, az értékek beépítésének óhaja, ugyanakkor a kánontörés játékos huncutsága is hajt.

Mondhatni, Európában otthon vagyok, Franciaországban és Németországban is jelent meg verseskönyvem, Forrai Eszter és Máté Imre kitűnő fordításai tették ezt lehetővé. Kabdebó Tamás nagyszerű fordításainak köszönhetően készül az angol kötet is. Abban is a régi témák, gondolatok bukkannak majd fel: a transzcendencia, a szeretet, a bölcsesség, a történelem és a szegények iránti irgalom.

Korszerűnek, kompatibilisnek lenni ma nagy műgondot igényel ezzel a látható világgal kapcsolatban. De én nem feledkezem el a láthatatlan és örök-kévaló értékekről sem, ezért nekem a hetven év Isten kegyelméről szól első-sorban, ami Jézusban jelent meg. Ez egyes technicista-merkantilista köröknek tűnhet avított dolognak, de nekem itt, a mikrokozmoszban megtartó erő. Egy verssel fejezem be szolid 70-kedésemet:

Mikrokozmosz

*Éjjel sajog. Malomkerék.
Híd hidat: kő morzsol követ.
Milyen durván irtózatot:
szerves barlangban fém-szövet.*

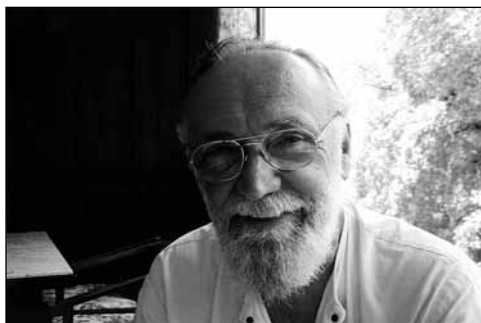
*Lassan-lassan megőrülök:
hídjaim járhatatlanok,
érzékeim falon kúsznak
– és lenne még vagy hatvan ok.*

*Esőszaga van a télnek.
Emlékeim nyárba fagytak.
Olvad színe az időnek.
Térkép készül új szavaknak.*

Bodgya fűrt-

Szeredás András

dramaturg (Budapest, 1938. szeptember 16.)

Pár hónapja az interneten rábukkan-
tam a nekrológomra. Angol nyelven
írták, Pennsylvániában, és méltatá-
somból kiderült, hogy kilencvenéves
voltam, '56-os szabadságharcos, sze-
nátor és festőművész, aki küzdöttem a
zsarnokság ellen.

Nos, a nehezén túl vagyok, gon-
doltam. Kezdődhet a visszaszámlálás.
Hetvenéves leszek. De mivel ilyen
könnyű manapság az életrajz-barká-
csolás, nem annyira magamról be-
szélnék, hanem a hatvanas évekről,
melyek családi génjeimen túl talán
leginkább meghatározták a pályámat,
életstílusomat.

Nem készültem filmesnek, sem
színházi embernek. Bölcsésznek in-
dultam, és elsősorban a nyelvek érde-
keltek. A németen kívül tanultam az
egyetemen franciát, angolt, egy kevés
svédet, korábban orosz és olaszt, ké-
sőbb valamicske hollandot is...

Bölcsészéveim vége felé aztán egy-
re jobban vonzott a film és a színház.
Aztán a sors – vagy gondviselészerű
véletlenek – elvezettek a dramaturg-
diplomához és egy kaposvári kitérő
után 1963-ban a Pannónia Filmstúdi-
óhoz. Szinkrondramaturg lettem, ami
kétségkívül gyanús mesterség; hisz,
mint tudjuk, Renoir egyenesen a mág-

lyára küldte volna azokat, akik „ellop-
ják” és kicserélik az eredeti film lelkét,
a hangját.

Én ezt másképp láttam. Engem a
műfordítás addig ismeretlen világába
vitt el az, hogy a szétváló, majd össze-
illesztett hang és a kép mögött kibom-
lott a gesztusok rendszere, a színészi
munka lelke, amit jó dialógusírónak
illik felismernie és tolmácsolnia. Ez
a felfedezés hasznomra vált később
több száz film és több tucat színpadi
mű dialógusának megírásakor.

De nem kevésbé élveztem a mun-
ka játékos, rejtvényfejtéshez hasonló
elemeit. Az pedig egyenesen „poszt-
graduális” tudásélmény volt, hogy
fordítás közben, a vágóasztalon elő-
re-hátra futtatott filmekből megismer-
hettem a hatvanas évek nagynevű
mestereinek világát: Fellinit, Antonio-
nit és Pasolinit, a francia újhullámot,
Truffaut-t, Godard-t, Resnais-t; a né-
meteket és angolokat; Bergmant és
a cseh újhullámot, Forman Tűz van,
babám-ját és Papousek Homolkáit.

De nem szakítottam a színházzal
sem. Látogattam – olykor kritikusként
– az új utakon járó vidéki színházakat,
Kaposvárt, Szolnokot, Pécsset... És ha
háromévente kinyílt a határ Nyugat
felé, biztos, hogy valamilyen színházi
fesztiválon kötöttem ki. Kisipari mód-
szerekkel dolgoztam: mivel videó még
nem volt, diákat, magnófelvételeket
készítettem, hogy idehaza – a Fiatal
Művészek Klubjában, TIT-rendezvé-
nyeken vagy baráti körben – beszá-
moljak fölfedezéseimről, Grotowski,
Strehler, Brook, Stein, Bob Wilson, ké-
sőbb Bausch színházi, s olykor világ-
szemléletemet is alakító, felszabadító
hatású előadásairól.

A nomád, információgyűjtőgető értelmiség életét éltem. Ez akkor: csoportéletet jelentett. Nem klikkeket, hanem közös-séget. Családostul látogattuk Simon Albert új zenei stúdiós koncertjeit, az Iparterv kiállításait és a balatonboglári kápolna rendőri figyelemmel is kísért eseményeit. A színház is mozgolódni kezdett idehaza. Szinte egy időben kötöttem barátságig „fajuló” ismeretséget Halászné szobaszínházával, Fodor Tamás színházi kommunájával, Najmányi társulatával.

Hozott ez valamit az életünkbe? Azt hiszem, igen. Kezdett mást jelenteni számunkra a hitelesség, kezdett fontos lenni a rejtett konfliktusok, a hétköznapi dolgok világa. Késztetést éreztünk arra, hogy komolyan vegyük, dokumentáljuk az életünket, keressünk új összefüggéseket és alternatívákat. Elmozdultak a művészet és az élet határai, és kölcsönös személyesség jellemezte a „mű” és a közönség találkozásait. Az, hogy a hivatalos kultúrából kiléphetünk egy szubkultúrába, nem kritikátlansághoz, hanem bi-

zonyos függetlenséghez vezetett. Naiv illúzió volt ez? Nincs kizárva.

Egy jelenet ugrik be itt a Woodstock című filmből. Emlékeznék az 1969-es legendás zenei és művészeti fesztiválra? Egy betheli 2,5 km²-es farmon 500 ezer fiatal gyűlt össze egy páratlan ünnepre, melyen 32 világhírű muzsikuszakadás zúdult a mezőre. Kitérhetett volna a pánik, halálra taposhatták volna egymást az emberek, menekülhettek volna, de nem. Mindenki fedezéket talált vagy nyújtott, és maradt. Amikor pedig sártengerré változott a terep, a publikum azt korcsolyapályává alakította. Hát valami ilyesmi történt a hatvanas években. A figyelő szemek, a dagonya adva volt, a többit ki kellett találni.

Tomaso Kemény

költő (Budapest, 1938. szeptember 17.)

Rossz avantgardista időkben születtem: már 1942-ben árva lettem, mivel édesapám, Török László az orosz fronton elesett, miután 1940 nyarán Kolozsvárt fölszabadította. Én a budai dombokon pipacsokat és mindenféle füvet a fakardommal lefejeztem, és Erdélyt véglegesen 1943-ban csapataimmal fölszabadítottam.

Több mint hatvan év után, édesanyám halála után (ő énekelte nekem az erdélyi dalokat), megírtam (tíz év munkába került) az eposzomat – Torquato Tasso nyomán, *La Transilvania liberata* (Milano, 2005), amit Szkárosi Endre hamar ügyesen

magyarra fordított, és Szócs Géza segítségével a *Dunánál Könyvkiadó* (Kolozsvár–Budapest, 2005) *Erdély aranypora* címmel adta ki. Gyulafehérvár Szent Mihály-katedrálisában 2003-ban fölolvastam belőle olaszul, és Szócs Géza a magyar fordításban. Gézával bejártuk Erdélyt Kolozsvártól, Tordán keresztül Szászsebesig, Marosvásárhelytől (ahol szintén fölolvastunk az *Erdély aranyporából*), Segesvártól, Nagyszebentől Csíkszeredáig.

A Kis-Szamos és a Maros partján poétikus rituálisokat tartottam. Most az eposzt németre fordítják, részlete, két ének, egy amerikai folyóiratban olvasható.

Ezelőtt sok más történt. 1947-ben egy szeretetre méltó, remek ember, Kemény József feleségül vette anyámat, Barca Edithet. 1948-ban a komcsik kérték apámat, hogy írathozzon be a pártba, de igazi szocdem volt, és nemet mert mondani, visszautasítva, hogy egy textilgyár direktora legyen. Így nagypénteken mint osztályidegenek Olaszországban menedéket kerestünk: elvesztettem anyanyelvemet (olasz iskolákba jártam, olasz lány volt az első szerelmem).

Olaszul hangzottak el az első verseim. Fiatal koromban sok földet bejártam: Párizsban André Breton kedvelt, és mint hontalan, a szürrealistáknál találtam meg az álomotthonomat. Az első sikeres verseskötve erősen szürrealista hatást mutat. New Yorkban adták ki olaszul és angolul (*The hired killer's glove – Il quanto del sicario*, 1976). Közben a második feleségem, a toszkán Luisetta Brera két gyerekkel ajándékozott meg (Giorgio és Alessandra). 1978-ban a Paviai Egyetem angol tanszékének lettem a vezetője, mert már a hetvenes években könyveket és tanulmányokat írtam Dylan Thomasról, Ch. Marlowe-ról és James Joyce-ról.

A hetvenes évek végén C. Viavianival két szemináriumot tartottunk Milánóban a Club Turattiban a legjelentősebb olasz költőkkel és kritikusokkal, amiből két könyv született (*Il movimento della poesia italiana negli anni, 70 – Bari, 1979 – és I percorsi della nuova poesia italiana – Napoli, 1980*). A nyolcvanas években Giuseppe Contéval és Stefano Zecchivel és sok más íróval és művésszel a *mitomodernista* mozgalmat kotyvasztottam: ha a szürrealizmus az álom-

világot éltette, a mitommodernizmus a mítoszokon keresztül a kollektív álmokat élteti az utópiák kihalásakor. A második mitommodernista fesztivál Alassióban (1996) egy *dramma-lampomat* adta elő, egy újfajta rituális drámáról volt szó, vagyis *L'occupazione della scena e del mondóról*.

De már 1988-ban több mint száz íróval és művésszel, Riccionében, a *Nascita delle Grazie* mitommodernista rituálist az Adriai-tenger partján tomboltam, és esztétikai előadásokat tartottunk az álmokóros publikum javára. 1994. október elején mint mitommodernisták elfoglaltuk a firenzei S. Croce-katedrálist, ahol nagy olaszok vannak eltemetve, azért, hogy jelezzük tiltakozásunkat a dekadencia elterjedése ellen.

Közben négy-öt verseskötetet adtam ki és Fulvio Papi filozófussal egy poétikaelméleti könyvet alkottunk *Dialogo sulla poesia* (Pavia, 1997) címmel. Fordítással is sokat foglalkoztam, és nemcsak Lord Byron műveit fordítottam olaszra: *Byron, Opere Scelte* (1993, Milano, minden évben újranyomták a Lord verseit, jól jött mint zsebpénz!), hanem számos magyar költőt is (Sárközy Péter professzor sugallatára), Adytól Kosztolányin át József Attiláig.

A szerelem és szex csodálatos meg valószínűsítéséről írtam egy regényt, a *Don Giovanni innamoratót* (Milano, 2003), az évben, amikor Milánó városa kinevezett a milánói Casa della Poesia alelnökének, ahol országos és nemzetközi felolvasásokat, előadásokat és kulturális vitanapokat tartottunk kétszer hetente.

1989 óta sokszor visszajöttem Magyarországra, fesztiválokra, versfelolvasásra, egyetemi előadásokra a szegedi József Attila Egyetemen és Pesten, az ELTE-n. Én, aki nem vagyok egy hívő ember, a Dunában látom az istenemet, tőle származom és hozzá húz vissza a lelkem-szívem.

A versfelolvasásokon a világban azt mondják, hogy Budapesten született olasz költő vagyok. Mint európai a Duna fiának érzem magam.

Bár mindent próbáltam megtenni, amit tudtam, egy Ady-vers jut most eszembe, mert úgy érzem magam, mint *Ki elveszti harcát* (a vers címe: *A Dicsőség Titka*):

.....
*Sok nagy szándékomból,
 Jaj, semmi se sikerült,
 Jaj, semmi se sikerült.*

De egy belső, „titkos” hang azt mondja, hogy ez az érzés a tipikus magyar pesszimizmusból ered. Isten, áldd meg a magyart!

Timothy

Dalos Margit

író (Budapest, 1938. szeptember 20.)

Bizony-bizony, Béluska feje fölött dicsfény ragyogott! A terem közepén kuporodott a nagyszőnyegen, ahol a legnagyobb forgalom, jövés-menés szokott lenni, de Béluskát kikerülték a taligázók, autókázók, kocsit húzók, az ide-oda rohangálók. Bélus jobban egymaga volt, mint ha az asztal

alá elbújt volna. Védte az aura, aureola, amely aznap fényesen, elektromosan körülfogta; matató, sűrű csendjéből mintha szikrák pattantak volna. Bélus először életében megalkotta az élet végességének adekvát kifejezését. Talán élete végén is ez lesz az érvényes, az ember leginkább gyerekkorából hozza a végérvényességeket. Apránként gyűltek a kifejezés eszközei: gondosan összeválogatott kockák: tömbösek és fejfyszerűek; himzett fehér babatakarók szélükön áttetsző, légies csipkéekkel, a csipkék elrendezettségében titkos hieroglifák: Bélus egy kifigyelt rend szerint igazgatta a gyarló nejlonszövevényt. Szorongás-félelem-titok-érthetetlen-sötétség-mennyország-tömjénfüst-ének – valaki, akire azt mondják, kántor, és az ádámcsutkájában rezeg a hang – sötétbe öltözött emberek sokasága, akik sorban jönnek-jönnek és valamit mormognak – a nagymama házába bemennek, boltban vett süteményeket kínálnak – a nagymama házában kihűlt szaga van. Ezeket jelentették az elrendezett takaró-csipkék hieroglifái, Bélus többször is végignézte mindet, kezével itt-ott

még babrált, aztán egy színehagyott steppelt paplankával az egészet letakarta, a paplan lágyan hajlott, domborodott, mint a porhanyós földből hányt friss sír. Béluska nem közölte senkivel, hogy mi ez, hogy is közölhetne volna, négy esztendejének teljes szókincse kevés volt ehhez. De megalko-

tott egy egyéni, sajátos kifejezőmódot; az élmény a maga rettenetével addig feszítette, míg rá nem talált az egyetlen, lehetséges formára: a formára, amely konkrét volt, mint egy temetői sírhant, és éppolyan sokértelmű is, mint egy temetői sírhant.

Hogy tudnak alkotni a gyerekek! Leküzdhetetlen vággyal, vehemenciával, belülről sarkalló kényszerrel. Megadatott nekik a legegyszerűbb látásmód, úgy néznek, ahogy Ádám nézett a Paradicsomban, amikor átlélekésítve hirtelen felült, s övé, Ádámé – és a gyereké – a felülmúlhatatlan lehetőség: *elkoptatott szavak és formulák nélkül* elbeszélni, eldalolni, megrajzolni, eljátszani az egész kifigyelt teremtet világot, s az egész boldog, boldogtalan, mámoros, kínlódó, Istentől átlélekésített önmagát. Önmagát a teremtet világban. A teremtet világot önmagában.

Ádámot nagy játékosnak, nagy alkotónak képzelem, legalább akkorának, mint a gyerekek, s nem csodálkoznék, ha egy afrikai barlangban megtalálnánk Ádám istenábrázolását, amely konkrét volna, hisz Isten Ádámnak megmutatkozott, de magában

foglalná az összes titkot is, mely mind ez ideig megfejtésre vár.

Hát ennyi. Mindezt azért mondom, mert harminc esztendeig módomban volt kilesni a gyerekekben működő ádámságot, s ezzel – mint a konyhai élesztővel – élesztani, élve tartani a bennem működőt.

A bennem működő mit is? Ádámságot? Részemről elég az évaság is, áhítattal nézek az előbb teremtetekre, az ádámságot a 20. századig, a gyermeki szemléletet a halálukig megőrzőkre. Weöresre, Füst Milánra... – hogy csak a szívemnek legkedvesebbeket mondjam.

Én is azt vallom, amit ők: A GYERMEKI LÉT ÉS SZEMLÉLET MEGŐRZÉSE A KÖLTŐISÉG MEGVALÓSULÁSÁNAK ZÁLOGA. A FELNŐTTLÉT HÉTKÖZNAPISÁGA LÉTREHOZZA A SZEMLÉLET-ÉS GONDOLKODÁSMÓD SABLONJAIT. (Poszler György: *Kései meditáció Füst Milán tiszteletére*. Liget, 1992/2)

Hogy hetven leszek jövőre? Ugyan, kérem! Ez csak a felnőttlét sablonos gondolkodásában igaz.

De azért jólesett, hogy gondoltak rám.

Lakatos Iván

filmrendező, operatőr (Kiskunhalas, 1938. szeptember 23.)

Már elmúlt volna ennyi idő? Hetven év? Ez azt jelenti, hogy immár hatvan éve „vagyok a szakmában”. Ez úgy lehetséges, hogy tízéves korom óta többet voltam a filmgyárban, mint otthon vagy az iskolában. Ugyanis édesapám, Lakatos Vince is filmrendező volt az akkori Híradó és Dokumentum Filmgyárban. Először az 1948-as nyári szünetben vitt magával vidékre, de ez a csavargás annyira megtetszett nekem, hogy előfordult az is: tudta nélkül valamelyik forgatócsoporttal „önállóan” elutaztam valahová. Hogy mit lehetett akkoriban rám bízni? Vigyáztam az üresen maradt autóra, elmentem a boltba bevásárolni a felnőtteknek vagy cipeltem a gép után az akkumulátort. Szó szerint értendő a „cipelés”, mivel egy „Ascania” típusú, hangos felvételre is alkalmas géppel jártak forgatni egyes csoportok, és ahhoz egy iszonyatosan nehéz akkumulátor párosult.

Mindenesetre az akkumulátor ellenére is megtetszett ez a „munkahely”!

El sem tudtam volna képzelni azt, hogy érettségi után ne a Színház- és Filmművészeti Főiskolára menjek tovább tanulni.

Őszintén szólva ez volt életemben az egyetlen olyan „pedagógiai intézmény”, ahol nagyon jól éreztem magam. Illés György, Pásztor István és Eiben István voltak az operatőrszakmai tanáraink (ugyanis operatőrosztályban kezdtem a tanulmányaimat), rendezésórákat először Keleti Márton tartott, majd – a párhuzamos rendezőosztály operatőrei lévén – Máriássy Félix és Makk Károly lett rendezőtanárunk.

Már a főiskola utolsó két évében is elsősorban játékfilmes területen zajlottak a szakmai óráink és a filmgyári gyakorlataink, így a főiskola befejezése után ott maradtam segédoperatőrködni. Azonnal Szécsényi Ferenc mellé kerültem operatőr-asszisztensnek. Szakmai szempontból és emberileg egyaránt nagyon hasznos évek voltak, felért egy újabb főiskolával.

1966-ban fényképeztem önálló operatőrként első játékfilmemet, Fehér Imre *Harlekin és szerelmese* című munkáját. Aztán – igen lassan – jött még néhány játékfilmes operatőri munka. A játékfilmek között maradt épp elég időm visszatérni „gyermekkorom színhelyére”: a rövidfilmes stúdiók területére. Elsősorban az akkoriban Népszerű-tudományos és Oktatófilm Stúdiónak nevezett tudományos ismeretterjesztő műhelyben dolgoztam, lassan szinte valamennyi ott dolgozó rendező barátommal. Legtöbbször természetesen édesapám filmjeit fotografáltam.

A hetvenes évek közepén az akkori stúdióvezető, Szedlay Péter megbízása nyomán lehetőséget kaptam önállóan is ismeretterjesztő filmek rendezésére. Ezeknek a filmeknek rendező-operatőrként voltam a „gazdája”.

1987-ben én kaptam megbízást a stúdió vezetésére. Megmondom őszintén, könnyű dolgom volt. A stúdió rendezői állománya talán ekkoriban volt a

legszívnonalasabb. Dolgoztak még a legidősebbek (sajnos édesapám már hiányzott közülük), a csapat legnagyobb része legaktívabb férfikorában volt, és a főiskoláról is kikerültek frissen végzett fiatalok. 1988–89 fordulóján felsőbb vezetésünkkel folytatott szakmai viták nyomán lemondtam a stúdióvezetésről, és 1991-ben, amikor erre a rendszerváltás után lehetőség nyílt, néhány olyan kollégával, akivel közös nyelvet beszéltünk, megszerveztam a magyar film-szakma első filmgyártól függetlenné váló stúdióját, a Krónika Alkotóközösség és Filmalapítványt. Azóta is ebben a szervezetben dolgozom annak vezetőjeként, ahogy napjainkban az ilyenfajta beosztást szakmánkban nevezni szokták: producerként.

Ami szakmai teljesítményemet illeti: mintegy 10-15 magyar és külföldi játékfilmet és televíziós filmet készítettem operatőrként, kb. 120 televíziós műsort, és mintegy 260-270 ismeretterjesztő és dokumentumfilmet részben operatőrként, jórészt azonban rendező-operatőrként.

Az általam fényképezett és rendezett filmek 70-80 fesztiváldíjat gyűjtöttek össze. Az 1991 óta máig létező Krónika Alkotóközösség és Filmalapítványnak nevezett stúdiónk az eddigi hatvan filmjével 27 szemledíjat nyert. (Egyik csoportba sem számoltam bele az egyes szemléken elnyerhető díjak mellett az ún. dicsérő okleveleket.)

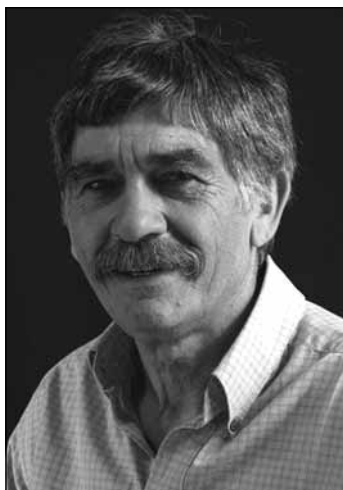
Hát így telt el ez a szakmában eltöltött öt-hat évtized. Nem szeretném abbahagyni továbbra sem a munkát, nem tudok belefáradni. Pedig időnként vannak fárasztó dolgok az életünkben, de azok legkevésbé sem a filmkészítő munkával kapcsolatosak. És az elmúlt hatvan évben megszoktam ezt az állandó mozgást, amiben az életem zajlik. Remélem, még sok tervem meg tudom valósítani.

Léderer Tamás

szobrász (Budapest, 1938. szeptember 28.)

Budapesten születtem, de 1944 közepéig nagyszüleimmel éltem, Keszthelyen. Az ostrom idején Pesten voltam, és az első elemít is itt kezdtem. Az év végén Tekenyére, egy zalai kis faluba költöztünk. 1957-ben érettségiztem Budapesten, a Puskás Tivadar Távközlési Technikumban. Következett négy év Veszprémben a postánál. Még másfél év újra Budapesten, mint technikus, majd eljött 1964, amikor felvett a Képzőművészeti Főiskola. Harmincéves voltam, amikor befejeztem. Azóta egy kicsit magamnak való főfoglalkozású szobrász vagyok, és különállásom nem könnyítette az életemet, arról nem is szólva, hogy a megrendelő sokszor akart mást, mint amit én a legjobbnak gondoltam. Nem győzöm csodálni, meg egy kicsit irigyelni azokat a kollégákat és más alkotókat, akik képesek következetesen végigvinni egy gondolatsort, felépíteni egy formarendszert. Ilyen

nekem sohasem sikerült. Talán azért, mert egymástól nagyon eltérő helyszíneken és igen csak különböző életformák közelében éltem. Ha Tekenyére gondolok, ahol még villany sem volt, amihez képest az öt kilométerre lévő, négyezer lelkes Zalaszentgrót – nekem, kisgyerekeknek – már majdnem idegen bolygónak számított, nos, akkor nem tudom, hova tegyek egy

absztrakt szobrot. Ám ha már kinézek Tekenyéből, látnom kell, hogy ezt a bonyolult világot (ugye az?) talán csak elvont formákkal lehet leírni. Ez biztosan primitív logikának tűnik, de valahogy mindig befolyásolt. Így aztán néhanapján figurális szobrokat csinállok, máskor meg másfajtaikat. És ez már biztosan így is marad.

Jámborné Balog Tünde

író, képzőművész (Hódmezővásárhely, 1938. október 3.)

Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet, és ellátta mindennel, ami kell: reggeltől estig világító nappal és éjszaka tündöklő holddal, zuhogó fenti és surrogva áramló lenti vizekkel, szélfúttá réttel, náddal, fehér nyárfákkal, fekete jegenyékkal, tavasszal zöld, ősszel bíbor levelekkel, gyöngyvirággal, levendulával, Vizes utcával, ótemplommal, vadludakkal, anyám kanáriájával, Vagány és Szilaj kutyával, székely, magyar, cseh, német, szerb, tót és lengyel ősökkel, sokféle rendű-rangú-hitű rokonnal, áldott barátokkal, ádáz ellenfelekkel, széles látókörű apával, bölcs anyával, és amikor látta, hogy mindez jó, mielőtt a hetedik napon megpihent volna, nekem adta az egészséget.

Később is sokat törődött velem. Megmutatta, hogy milyen sokféle az ember: a kis dél-alföldi faluban, ahol először körülnéztem, mályvaszín

rokolyás tót lányokat láttam a vásárban, Máramarosba katrincás ruszin asszonyok hoztak juhsajtot a hegyekből, és még nem tudtam írni-olvasni, amikor történelmi leckét kaptam háborúból és békéből, meneküléssel, sztalingyertyás-orgonás éjszakákkal, visszavonuló német, ránk zúduló orosz és fogságból hazavergődő csontsovány magyar katonákkal.

Elemibe apácák patyolattiszta iskolájába jártam, később olajos padlójú álmamosítottba, tanultam hittant, dialektikus materializmust, bőven volt részem kettős nevelésben. Szedtem gyapotot ónos esőben, láttam, hogyan agitálják be a parasztot a közösbe, miután elvették mindenét, és hogyan űzik ki a múzsákat az alma materből. Nem volt ám ott rajz, sem ének, sem latin, Krúdyt és Kosztolányit pad alatt olvasva ismertem meg. Egyik felől Szindbád, másik oldalról Esti Kornél csábítgatott, én azonban egy harmadik gavallérral randevúztam, aki segédmunkás létére Dante- és Ortega-idézetekkel szédített. Volt honnan merítsen, három egyetemi év után ötöt fegyházban és bányában töltött, együtt azzal a szellemi elittel, amelynek félreállítása és kiirtása a múlt végleges eltörlését szolgálta. Majdnem kicsaptak miatta, de kitartottam, vele élek ma is. Végül jelesen érettségiztem, és a dilemmát, hogy bölcsésznek menjek-e saját szándékom, vagy orvosnak apám óhaja szerint, a Fentvaló a maga módján oldotta meg. Férjhez adott, és amikor az esküvő után ötvenhét januárjában itt akartuk hagyni ezt a hideg-havas országot, nagy ködöt küldött a földre, hogy eltévedjünk és körbejárjunk a zörgő kukoricásban, hajnalra pedig oda érkezünk, ahonnan elindultunk: haza.

Ezzel kezdetét vette felnőttkorom, és bár házasságom sok kaput bezárt előttem, megnyitott néhány másikat. Voltam összeíró és népszámláló, orvosírnok, felcser, dekorációs és címfestőinas. A címfestőműhelyben kezdtem festeni, nem tudtam ellenállni a festékeknek és a lenolaj szagának. Azután bejutottam

ÖREGASSZONY IMÁDSÁGA

a szegedi főiskolára, rajz-földrajz szakra. Dolgoztam, tanultam, festettem, szültem három gyereket. Akaratom ellenére, barátok ösztönzésére kezdtem tanítani, de gyökeret vertem az iskolában, mostanában régi tanítványaim utódai rajzolnak betlehemeseket és falusi lakodalmat a kezem alatt. Tanítás közben találtam rá a hatvanas években reneszánszát élő magyar népi kultúrára és az ősi textilfestő eljárásra, így születtek meg batiksorozataim, közöttük a *Népdalok és népballadák*, *Sámánfiú*, *Archaikus imák*, *Képek a családi albumból*, *Magyar mitológia*. A katedrájától megfosztott Bálint Sándor és a Nemzeti Galériából erdélyi művészek pártfogolása miatt kitiltott Solymár Ist-

ván bábáskodott indulásomnál, és én igyekeztem jól sáfárkodni a tőlük kapott útravalóval, Darmstadtól Szófiáig több mint ötven kiállításom volt az elmúlt negyven esztendőben, a kilencvenes évek változásai közepette pedig sikerült létrehozni és másfél évtizedig megtartani a Makói Művésztelepet (1991–2006) a Kárpát-medence anyaországon kívüli magyar festőinek.

Az irodalom eszmélésem óta jelen volt életemben, de írni későn, ötvenöt évesen kezdtem. Hirtelen jött – és mint egykor a szerelem –, lecsapott rám, elemi erővel ragadott magával. Eddig három kötetem jelent meg: a *Medárd lépcsőjén*, *Az én kalendáriumom* és az *Árapály a Vizes utcán*, a negyediket talán befejezem tavaszra. Bár korábban a festésre is hagyományok inspiráltak, a népköltészet volt a közvetítőjük, novelláim anyaga és témája azonban – emlékeimen és képzeletemen átszűrve – maga az eltörölhetetlen múlt, és ahogy foggy előlem a jövő, nőttön-nő köröttem hatalmas tartománya.

Jánosné Balogh Tünde

Ittzés Mihály

zenepedagógus (Sárkeresztúr, 1938. október 8.)

Hetven sor, ahogy a kiadó megtisztelő felkérése szól, (egy híján) hetven év krónikájához – mondhatni, vajmi kevés; de elég is lehet, ha az ember szemérmesen a legszükségesebb adatok mögé akar bújni. Én most mégis inkább a kötetlenebb formát választom, ami belefér, belefér – remélhetően mind fontos és jellemző dolog, legalábbis számomra...

Olyankor születtem, amikor a történelem éppen belegázolni vagy legalább beleszólni készült a családok s a közösség életébe. Ezért mondhatom: én tulajdonképpen nem a természetesen ígérkező szülővárosomban láttam meg a napvilágot. 1938-ban a felvidéki visszacsatolás miatt Győr, ahol édesapám evangélikus lelkész volt tíz éve, s ahol a szüleim éltek, felvonulási terület volt. Jobbnak látszott, ha egy csendes faluba, apám orvos sógora felügyelete alá megy édesanyám engem világra hozni.

Kisgyermekkorom emlékezetes élményei között feltűnnek a háború eseményei. Fontos, mélyen emlékezetbe vésődő félelmek, rettegések. Ezt váltotta fel a megkönnyebbülés, a felszabadultság érzése, még ha bele is kerültünk a háború utáni szegénységbe. A későbbiek szempontjából, a pályaválasztást illetően azonban még édesapám 1950-ben bekövetkezett gyors halála sem volt meghatározó. Anyánk magára maradt öt, 18 és 6 év közötti gyerekekkel – s így talán az ötvenes évek nyomorúságából még

jobban kivettük részünket... Ha a gyermek- és ifjúkor sok bánatát-baját nem is lehet teljesen feledni, mégis – éppen mert az „elveszett paradicsomot” jelentik, a legtöbb emlék megszűrten, megszelídítve jelenkezik.

A családi hagyományt követve mindnyájan tanultunk zenét. Több tényező – néhány jó tanár, a színvonalas

győri koncertélet kínálta élmények – egyre inkább a zenei pálya felé terelt. A karvezetés kezdett érdekelni, s a zene elméleti kérdései. (A hangszereket meghagytam idősebb fiaimnak.) A „konziban” óriási szerencsémre több kiváló tanárral hozott össze a sors. Mindenekelőtt Szabó Miklós és Lendvai Ernő óráira emlékszem vissza hálásan. Milyen nagyszerű volt Kodály-műveket és Schütz Máté passióját énekelni Szabó Miklós betanításában, vezényletével! Az utóbbit még inkább megtúrték 1957 tavaszán, mint az 1956-hoz köthető Zrínyi szózatát, amit leparancsoltak a mi műsorunkról is! Lendvai zenei elemzése új világot tártak fel előttem.

1958-tól 1963-ig a Zeneakadémián többek között Vásárhelyi Zoltán, Párkai István, Szőnyi Erzsébet, Ujfalussy József és mások órait látogathattam. Különösen Bárdos Lajos iránymutatása vált fontossá a későbbiekben. Persze látóköreink szélesítése ott volt az akkori budapesti koncertélet egyre bővülő, nemritkán zenei világnagyságokat kínáló programja.

Győrbe, volt iskolámba visszakerülve a többféle tárgy tanítása mellett alkalmam nyílt fiatal zeneszerzőknek bemutatkozó estet szervezni, kamarazenekart alapítani, a növendékek zenekarával a barokk és klasszikus darabok mellett új kompozíciókat is bemutatni. Hálás vagyok a sorsnak, hogy néhány évig az akkor zenitjén álló Győri Ifjúsági Irodalmi Színpad zenei szerkesztője lehettem. Közben a megyei lap, a Kisalföld igényelte zenekritikusi munkámat, amit később új „állomáshelyemen”, Kecskeméten is sokáig folytattam a Petőfi Népe című lapnál.

Kecskemétre 1970-ben már családdal kerültem. (Feleségem akkor fejezte be zeneakadémiai tanulmányait, két pici gyermek anyjaként; a harmadikra csak angoltanári diplomája megszerzése után kerülhetett sor.) Kodály Zoltánné hívására jöttem, már ekkor a majd megalapítandó Kodály Intézetre gondolva. Amíg arra sor került, a Kodály Iskola tanári-karvezetői feladatai vártak rám, és az első két nemzetközi Kodály-szeminárium szervezésében való részvétel. Az új intézményt fel kellett építeni tartalmilag, szellemileg is. Szép feladat volt ebben részt venni évtizedekig a könyvtár-zenepedagógiai archívum-stúdió (KAS) „gazdájaként”, tanárként, igazgatóhelyettesként Erdei Péter igazgató mellett. Szinte magától jött mindehhez a sok hazai és nemzetközi szakmai feladat az intézet képviselőjeként, de különböző szakmai testületek (köztük a Magyar és a Nemzetközi Kodály Társaság vezetőségi) tagjaként is. Akárhogy is, felesküdttem Kodály eszméinek, életművének szolgálatára, zenepedagógusként, kutatóként. Ami persze nem jelenti azt, hogy dolgozataimban, előadásaimban csak a Kodály-életművel foglalkozom. Jelentek meg ta-

nulmányaim Kecskemét zenetörténeti emlékeiről, Bartókról, Liszt-művekről, kortárs zenéről, népzenéről és persze zenepedagógiai kérdésekről. Több Kodály-dolgozat angolul kötetbe foglalva megtette doktori disszertációnak a finnországi Jyväskylä egyetemén 2002-ben (elég vén fejjel). Magyarul vegyesebb tartalmú kötetem jelent meg 22 *zenei írás* címen.

A sokféle szolgálatért – merthogy én a munkámat, pontosabban hivatásomat inkább annak tartom, mint pusztán kenyérkereső foglalkozásnak – érdememen felül értek el kitüntetések helyben és országos fórumokon. De azt hiszem, ezek csak formálisan – bár minden bizonnyal jólesően – minősítik az ember munkáját, eredményeit. Többet ér egy-egy tanítvány köszönete. A belső elégedetlenség, többet-jobbat akarás amúgy is megmarad az emberben, nem tud ülni a babérjain.

Szomorúan látom ma a nehézségek halmozódását, a sok erőfeszítéssel elért eredmény „visszavonását”. Mindezt megrögzött vidékiként különös súllyal érzem, és aggódással nézem. Mi marad a következő nemzedékeknek a kultúrából, ha a környezettel együtt így romboljuk? Aztán, mikor nagyon nekikeseredik az ember, a nagyok, köztük Kodály küzdelmeire kell gondolnunk, s elő kell venni régi bölcs hazafiak életprogram-gondolatait. Íme egy, Virág Benedektől: „Születtem, szerettem hazámat, s dolgoztam érte. Ez az én életem története. Tegyetek ti is így, tanítsátok utódaitokat, s ha ezek is így tesznek, akkor Magyarország boldog lesz.”

Ilhész Mihály

Rákosi Gyula

labdarúgó, edző (Budapest, 1938. október 10.)

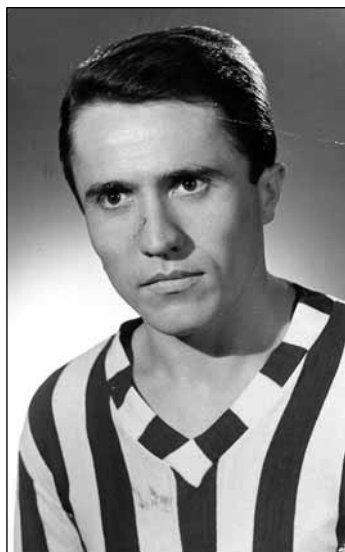

Sok minden volt pályafutásom alatt. Elsőként, hogy bejutottam a Ferencváros felnőtt csapatába, aztán a válogatottba, részt tudtam venni világ-bajnokságokon, kikerültem olimpiára. Ezek mind a sport területén adódtak, de a munka területén úgyszintén végig kellett mennem a létrán, segéd-munkásként kezdtem, aztán ipari tanuló lettem. Innen képeztem magam tovább, de hála istennek, közbeszólt a sport. Többet voltam edzőtáborban, mint a munkahelyemen, így került a sport előtérbe, mindent a sportnak köszönhetek.

Mikor a Fradi ificsapatába kerültem, hatalmas dolognak éreztem, aztán az lett az álmom, hogy bejuthassak a felnőtt csapatba, hiszen akkor a Ferencváros név nagyon ragyogott. Mikor ez sikerült,

bajnokságokat nyertünk, kupákat nyertünk, mindegyikre szívesen emlékszem vissza. Mikor az ember bekerül egy felnőtt csapatba, minden vágya az, hogy válogatott legyen. Mert a nemzetiszínű mezt felvenni, az szent dolog volt. Sokan el sem hinnék, hogy akkoriban nyolcvanezer ember volt a meccseken és hallgatta a magyar himnuszt, nem is beszélve róla, hogy világeseményen képviselni az országot olyan felemelő érzés, amit nem is lehet szavakba foglalni. Minden sikerült a sportban, amit el tudtam magamnak képzelni. Persze még lett volna tovább is, de én meg vagyok elégedve, soha nem szabad elfelejteni, hogy az ember honnan jött. Én egyszerű családból származom, édesanyám háztartásbeli, édesapám kétkezi munkás, onnan kezdtem, pénz nélkül, egy pár cipővel, ami abban az időben azért nem volt olyan kis dolog, mint most. Mindent meg kell becsülni, amit ad az élet, és én úgy érzem, eddig ez sikerült.

Olyan alkatú ember vagyok, hogy mindenkivel jó viszonyban voltam. Szívesen emlékszem az edzőkre, soha nem sértődtem meg, ha kimaradtam a kezdő csapatból. Szerettem játszani, és ezért sok mindent vállaltam. Az edzők közül? Száger Misi bácsi, toborzó volt, én a Népstadionnál laktam '52-ben. A fák között több százan futballoztunk, és Misi bácsi azt mondta: „Hé, kicsi, holnap gyere!” Először voltunk vagy százhuszan, aztán szépen leszűkültünk ötven-hatvanra, ennyien jártak ide ki. Felnőtt koromban a Tátrai Sanyi bácsi foglalkozott velem, aki először betett a Fradi felnőtt csapatába, dr. Csanádi Árpád volt. Nagyon szerette, amit véghezvittem, mert ugyanazt vállaltam a pályán, mint az életben: hajtottam, futottam. Később, miután

az első csapatnál sikerült gyökeret eresztenem, utánpótlás válogatott, majd felnőtt válogatott lettem. '56-ot megélve láttam, hogy sokaknak ez a külföldre menekülést jelentette, de én itt akartam mindig élni és meghalni is. 41-szer sikerült válogatottnak lennem, és közben olyan klasszis játékosokkal kerültem egy csapatba, akikre ma is büszke vagyok. A futball azokban az években elképesztően népszerű volt. Le sem lehet írni, hogy mennyi mindent kaptunk a szurkolóktól, mennyire a tenyerükön hordoztak minket. Idősebbek még ma is gyakran megismernek és rám köszönnek.

Ami a mát illeti, én is a nagy változásban hittem, ami nem következett be. A futball nagyon rossz helyzetben van, kevés a gyerek, és a foci régóta nem olyan népszerű, mint a hatvanas, hetvenes években. A tehetségekben nincsen kitartás, könnyen feladják, nem kitartóak. Fizikai adottságaik sem az igaziak, sok az elhízott gyerek. Nem becsülik meg, amijük van. Nekünk mindent ki kellett érdemelnünk, semmit sem kaptunk meg könnyen sem az életben, sem a sportban. Most, ha keményebben hajtunk egy gyereket, a szülő kiveszi és elviszi máshová, ahelyett hogy kitartást és fegyelmet tanulna.

Amire igazán büszke vagyok, hogy az aranylabdás Albert Flóriánnal 55 éve vagyok az FTC-ben. Ami engem illet, inkább a foci segédmunkásának nevezném magam, nem hivalkodóan tettem a dolgom. Tudtam, hogy mit várnak el, és én a pályára lépve mindig arra törekedtem, hogy a sípszó után kilencven percreg mindent megtegyek. Ha segítettem a gólban, ugyanúgy örültem, mint a gólszerző. Azt hiszem, ha újra kellene kezdenem, most sem csinálnám másként.

1968-ban léptem utoljára pályára válogatottként, 1972-ben hagytam abba és lettem ifiedző. Treníroztam olyan kiváló játékosokat, mint Nyilasi Tibi, Takács Laci, Kelemen Gusztáv, Papp Tibi, Magyar Pista és még sorolhatnám.

Most, mint nyugdíjas, fontos a nyugalom, de azért követem az eseményeket, főleg az utánpótlás-nevelésen tartom rajta a szemem. Megbízna mérkőzések ellenőrzésével, és minden héten megfordulok az FTC-stadionban. Akikkel játszottam, azokkal szerencsére ma is jó kapcsolatban vagyok. Lányommal élek Máriaremetén, és békésen kertészkedem. Megmaradtam annak, amiként kezdtem, és ha újra kezdeném, nem tennék másként.

Doszpod József

orvos, szülész-nőgyógyász (Pécs, 1938. október 16.)

A Pécsi Orvostudományi Egyetemen szereztem orvosi diplomát 1963-ban. Többen kérdezték már, hogy miért lettem orvos, hiszen családukon belül az orvostiszteleten kívül semmi kapcsolatunk nem volt ezzel a gyönyörű hivatással. Az egyik fontos tényezőt megemlíteném. Édesapám 1947-ben tért haza a második világháborúból. Amikor látta, hogy iskoláimat könnye-

dén veszem, azt javasolta, hogy legyek orvos. A miéltre elmondta, hogy végigélte a világegést, találkozott németekkel, oroszokkal, amerikaiakkal, és mindannyiuk első kérdése az volt, hogy van-e közöttük orvos. Az orvosokat azonnal kiemelték, dolgozni kezdtek, és ami a legfontosabb, enni kaptak. A többi diplomásnak nem volt becsülete. Hát ezért!

Én is első generációs értelmiségi vagyok. Az orvosi egyetem elvégzése nem okozott különösebb gondot. Nagy lelkesedéssel mindent befogadtam, de hogy milyen nagy fába vágtam a fejszémet, az a friss diploma kézhezvételekor derült ki. Nem tudtam, mit jelent orvosnak lenni. Ezt az egyetemen nem tanították, családomból nem tudtak segíteni. Szerencsémre a szülészeti és nőgyógyászati klinikán nagyszerű csapatba kerültem, és az idősebbek segítségével orvossá váltam. Az itt tanultakból merítettem a későbbiek során.

Miért lettem szülész-nőgyógyász? Nem a jobb anyagi lehetőségek re-

ményében. Megtapasztaltam, hogy a világ legnagyobb öröme a szülőszobán látható. Egy egészséges újszülött világrajtette két ember önkívületi örömét, adott pillanatban a legnagyobb boldogságát jelenti. Ennél nincs felemelőbb érzés az orvos számára sem, aki ezt naponta akár többször is megéli. A másik ok az a biológiai csoda, amelyet terhességnek neve-

zünk. Kilenc hónap alatt lejátszódik az ember egész előélete. Miért kilenc hónapig tart a terhesség, miért nem fejeződik be előbb, miért nem lökődik ki az anya számára „idegen” szövet, mi irányítja ezt a csodát? Elhatároztam, hogy ennek a titoknak a kutatására szentelem időmet a klinikai munka elvégzését követően. Így is történt!

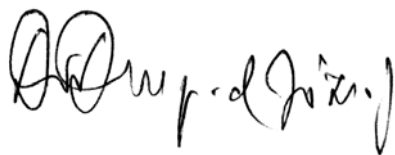
Végigjártam az egyetemi számárlétrát, és 1989-ben egyetemi tanárrá nevezték ki. 1993–2003 között a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikájának voltam igazgatója. Az egyetem hármas feladatának maradéktalanul megfelelttem. Sok-sok embert gyógyítottam és sok újszülöttet segítettam a világra, orvostanhallgatókat és orvosokat tanítottam és neveltem, és a magzat méhen belüli életét kutattam. Ebből a témakörből írtam kandidátusi, majd doktori értekezésemet. Könyveim közül a legfontosabbnak tartom *Az intrauterin magzat* címűt, melyben összefoglalom tudományos munkásságomat.

Sokat jártam külföldön, és azt tapasztaltam, hogy munkásságomat sokfelé ismerik és elismerik. Egy évet töltöttem a bázeli női klinika endokrinológiai laboratóriumában.

Elnöke voltam a Magyar Nőorvos Társaságnak, a Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaságnak, a Perinatológiai Társaságnak. Tagja voltam a Magyar Tudományos Akadémia kétszáz fős köztestületének és három akadémiai bizottságának. Két külföldi nőorvostársaságnak vagyok tiszteleti tagja és jelenleg a Magyar Nőorvosok Lapja főszerkesztője.

Kiegyensúlyozott családban élek, közgazdász feleségemmel együtt sok örömmel leljük öt unokánkban. Fiaim nem lettek orvosok, a közgazdasági pályát választották. Ez jobban megfelel az új világnak meg a lehetőségeknek.

Milyen kevés történt velem, és közben hetven év elszelelt!

Kálmán Attila

tanár (Budapest, 1938. október 22.)

Az őseit senki sem választhatja meg. De vállalnunk kell őket. Nem csupán a génjeiket, hanem az életükből reánk vetülő fényt és árnyékot is.

Elődeim között nem csupán kocsi parasztok voltak, hanem akadt lelkipásztor, orvos, tanár, főszolgabíró, sőt főispán is. Így nem meglepő, hogy a származásom miatt az ötvenes években „x”-es, úgynevezett „osztályellenség” kategóriába kerültem, s hiába voltam többnyire kitűnő tanuló, csak nagy kerülőkkel szerezhettem meg a diplomáimat.

Tatán, Esztergomban, Szegeden és Budapesten tanultam. Tanítóképzőt, tanárképző főiskolát és tudományegyetemet végeztem (matematika–fizika–ábrázoló geometria szakon), majd matematikából doktoráltam.

Dányon, Kistarcsán, Budapesten és Tatán tanítottam. 1990-től 1994-ig Tatának és húsz környező községnek küldötteként tagja voltam a rendszerváltó parlamentnek, egyúttal negyven hónapig a Művelődési és Köznevelési Minisztérium politikai államtitkára (Andrásfalvy Bertalan, majd Mádl Ferenc miniszter úr első helyettese).

Bukásunk után tíz évig a Pápai Református Kollégium Gimnáziumának igazgatója lehettem, s vele párhuzamosan 12 évig a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoka (a második hatéves ciklusban a Magyarországi Református Egyház zsinatának világi elnöke). Nyugdíjasként harmadik éve a pápai kollégium tagintézményeként új református gimnáziumot szervezek-vezetek Tatán.

„Ellenzékiként” valószínűleg 1968 augusztusától tartottak nyilván, amikor Tatára kerülve nem írtam alá egy Kádár Jánosnak szóló táviratot, amelyben a tantestület támogatta a csehszlovákiai beavatkozást, majd egy magas beosztású pártvezető fiát félévkor „megbuktattam”. 1972-től több alkalommal vittem 45-50 fős diákcsoportokat erdélyi, később felvidéki és kárpátaljai barangolásra, és évente többször harminc-negyven fiatal (zömében egyetemista, egykori tanítványom) jött össze a lakásunkon. Ezért egyszer „önálló napirendi pont” voltam a tatai városi pártbizottság ülésén.

Azt sem nézték jó szemmel, hogy meghívtam a tatai gimnáziumba Csoóri Sándort, Somogyi Józsefet, Bárdos Lajost, Santa Ferencet, Dobos Lászlót, Cziné Mihályt, Kósa Ferencet, Sára Sándort, Lükő Gábort, Szij Bélát, Kallós Zoltánt és más alkotókat.

Ott voltam 1988. szeptember 3-án a lakiteleki sátorban, a Jurtaszínház összejövetelén, a Duna-kör felvonulásán, az Erdély melletti tüntetésen, Nagy Imréék újratemetésén, 74-es sorszámú az MDF-es igazolványom. Négy hét múlva már a tatai MDF-szervezetet is megalakítottuk (annak a lakásán, aki most MSZP-s képviselőként az „utódom”, a későbbi országos kisgazda főtítkárral és azzal, aki két év múlva a tatai MIEP elnöke lett).

Több gyűlést, felvonulást, MDF-piacot, ünnepélyt, erdélyi segélyakciót-találkozót szerveztünk. Másfél évig voltam a tatai szervezet egyik ügyvivője és az országos tanács tagja.

Országgyűlési képviselőként először az emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság tagjaként részt vettem börtön- és menekülttábor-látogatáson, valamint több, elsősorban kisebbségi törvény megfogalmazásában. A képviselőséget nehéznek találtam, mert rengeteg, többnyire megoldhatatlan kérést, feladatot kaptam, s olyan ügyekben is kellett szavaznom, amelyekről nem volt kellő információm, szakértelmem. 1991. március 1-jétől a ciklus végéig voltam a Művelődési és Közoktatási Minisztérium politikai államtitkára. Elvileg a miniszter első helyettese, de gyakorlatilag annyi hatásköröm volt, amennyit kiharcoltam magamnak.

Kissé tréfásan azt szoktam mondani, hogy gyakorta szívesen vállalt, de olykor kényelmetlenebb feladatok is jutottak a politikai államtitkárnak: az egyetemi tanárok kinevezését a miniszter ellenjegyzi, a fölmentését az államtitkár, eljuttattam ugyan egyszer az USA-ba és Spanyolországba is, de inkább a környező országokba mehettem. Többnyire nekem kellett válaszolnom a parlamentben a „rázósabb” kérdésekre, interpellációkra, átvennem az állam részére az MSZMP egykori levéltárát, a művészekről „ajándékba kapott” több száz rangos képzőművészeti alkotást, elrendezni a rehabilitációs kérelmeket, elmenni a vidékre kihelyezett kormányulésekre, tárgyalni egyházakkal, szakszervezetekkel, kisebbségi és társadalmi szervezetekkel, a médiumok képviselőivel, részt venni pedagógus- és egyéb fórumokon, tanácskozásokat vezetni, előadásokat tartani, kiállításokat megnyitni. A zömét akkor is szívesen végeztem, de így utólag sok minden megszépül. Hétvégeken is 12–16 órát dolgoztam, de nem a munka, hanem a kihagyott lehetőségek súlya „fárasztott”.

Legjelentősebb sikernek a hatvanas években fölszámolt több mint ezer kisiskola közel egyharmadának visszaállítását tartom (csaknem mindet, azóta ismét megszüntették), valamint az 540 tornaterem építését, a mintegy ötezer

oroszyelv-tanár átképzését angol-, német-, franciatanárrá, az elsős főiskolások-egyetemisták számának megkétszerezését, a hazai kisebbségek és a határon túli magyarok oktatásának intenzívebb segítését, a közoktatási, a szakképzési és a felsőoktatási törvény kidolgozását, elfogadását, továbbá az egyházi, az alapítványi, valamint a művészeti iskolák hálózata kiépítésének megkezdését.

Egyházkerületi főgondnokként, valamint a Magyarországi Református Egyház világi (nem lelkészi) elnökeként is több egyházi törvény megfogalmazásában, valamint a református iskolarendszer kiépítésében igyekeztem részt venni, hasznosítani a közéletben szerzett tapasztalataimat.

Amikor a négyéves „politikai kaland” után visszatérhettem a közoktatásba, nem a magam kudarcra miatt keseredtem el. Ma is van sok kedves, értelmes, szorgalmas, jó szándékú diák, de a körülmények nehezednek.

A rendszerváltás nyertesei közé tartozom. Saját életem példázza, hogy ha az Isten valamit elvesz, sokszorosán adhatja vissza: kezdetben nem tanulhattam tovább, s mégis három diplomám lett, volt. 1980-ban nem kaptam útlevelet, s azóta 22 országban járhattam; elvették az osztályomat, öt évig osztályfőnök sem lehettem, s tizenharmadik éve vagyok igazgató, előtte álmodni sem mert magas beosztásokat kaptam. 1982-ben öklömnyi rákos daganattal kivették az egyik vesémet, s hét hétig sugaraztak kobalttal. Akkor azt mondták az orvosok, hogy ha szerencsém van, akkor még akár öt évig is élhetek. Ez 25 éve volt. Úgy látszik, hogy az Isten terveiben más volt. SOLI DEO GLORIA.

Falicsai Attila

Metz Katalin

újságíró, színikritikus (Marosvásárhely, Románia, 1938. október 25.)

Perceg az idő, mint szű az antik bútorokban. Ha tetszik, ha nem. Az egészséges elme észre sem veszi. Teszi a dolgát, mint mindig, iskoláskora óta. Aztán rákérdeznek, egy percre megálljt intenek, s te, a napilapos robot után az éjszakába menekülve, önvizsgálatra kényszerülsz. A visszapillantó tükörbe nézel.

politikai konformizációt elutasító magatartásomra meg is jött a válasz: negyedéves koromban koholt vádak alapján kizártak a kolozsvári Bolyai Egyetemről. Egyéves kálvária után mégiscsak visszavettek. A politikai megbízhatatlanság billoga odaát végig rajtam maradt, pártonkívülként nem dolgozhattam

Budapesti születésű és végzettségű orvos apa lányaként pillantottam meg a napot Marosvásárhelyt. A gének alaposan megtréfáltak: vérbeli francia nagynya, szász nagyapa és anyám, az erdélyi református papleány révén, székely és magyar nagyszülők alkati öröksége perelt magának – egy életen át – váltakozó sikerrel.

Az apai ág többszázados orgonaeépítő-zenész dinasztiája diktálta a művészetek iránti, kizárólagos érdeklődést, hatéves koromtól a professzionális zeneiskolába járást, amelyet épp a nagyapám alapított. Ugyancsak itt, a Kultúrpalotában tettem szert – a gyermekkoromban Erdély-szerte legjobb színház „nagy” korszakának apró szemtanújaként – az életpályámat megszabó kritikus hivatás első, zsigerekig ható élményeire.

A szellemi rugalmasság, az örök tanulás és a tisztességes munka, a közösség iránti felelősségtudat és a puritán életvitel, no meg a családi összetartás magától értetődőnek tetsző normái szabtak irányt az életemnek. Nem kifejezetten a proletárdiktátúra meg a „létező” szocializmus kívánta alapkövetelmények. Mindennemű

a sajtóban – holott 17 éves korom óta rendszeresen publikáltam kritikákat, esszéket. S mert posztgraduálisan elvégeztem a bukaresti színművészeti akadémia „teatrológia” szakát, színikritikusként viszont folyvást igénybe vettek.

A nagybetűs Élet hozta magával a rengeteg munkát, később tízéves szabadúszást, azaz munkanélküliséget, a romániai elszigeteltségben a bezárkózást a művelődés, a szakmai önképzés magánfalai közé, aminek pályámon – már otthon is – az olvasók (azaz, a közösség) körében megvolt a foganatja. Csak épp belebetegedtem a hányattatásokba: öt évig kórházról kórházra járva, végül Budapesten állítottak talpra. Akkor a szó szoros értelmében, pár év múlva képletesen is: '87-ben egyetlen bőrönddel disszidáltam a Kárpátok géniuszának guglagvilágából.

Nem, nem visszanézni – döntöttem ösztönösen is az áttelepülés cezúrájában. A rengeteg testi-lelki megpróbáltatás emléke érzelmi gátja lett volna életem további folyásának. Az önépítkezésnek, amit a génjeimmel, habitusommal, tapasztalataimmal, tu-

dásommal és hiátusaimmal újra kellett kezdenem.

Romániában megtanultunk metaforikusan fogalmazni, virágnyelven körülírni a kimondhatatlant. Kivált, aki a színház cenzúráját kijátszó, metaforikus „nyelvét” igyekezett tolmácsolni. Igazi műhelymunka volt. Az alkotás szépségével és gyötrelmeivel. Így gyöngyözött ki a léleksorvasztó szabadsághiány a mély és őszinte gondolatokat, a létfontosságú mondanivalót, s hozzá a művés, metaforikus burkolatot. Talán ez alapozta meg immár magyarországi kritikusi pályámat is. Nem panaszkodhatom, tenyerén hordozott itt a sors, ami a szakmai lehetőségeket, a kibontakozás szabadságát illeti. És megajándékozott egy tartalmassá szépült Nagy Találkozással is...

Napilapos leterheltségem mellett megírtam két könyvet és – jólesően vettem át két magas kitüntetést. Pedig nem tanultam az előbbre jutás anyországi fondorlataiból, a munkahelyi ökölharcvívás taktikájából, a főnöki cserbenhagyásos gázolás elfogadottságának „normáiból” (épp a napokban szüntette meg státusomat 16 év után, indoklás nélkül, lapom főszerkesztője a rovatvezetőnővel karöltve), sem a mindent átszövő politikai klikkrendszer törvényeiből, amit kezdettől döbbenetben éreztem. Valamit valamiért – könyveltem el áttelepülésem pillanatában. És azóta is e szerint élek. Úgy érzem, hasznosan és szépen.

Dimény Judit

zenetanár, szerkesztő (Brassó, Románia, 1938. október 27.)

Tizenegy éves voltam, amikor először operaelőadást láttam, ez Gounod Faust című operája volt. A szabadtéri előadást történetesen az Állatkertben tartották. Ez az este kihatott egész további életemre. A zongorához ugyan nem voltam elég tehetséges, de élményeim középpontjába ezentúl a zene került. Operába és koncertekre jártam, s még éppen az utolsó pillanatban, az érettségi szünetben, eldöntöttem, hogy – bár sok más dolog is érdekelt – mindenképpen zenei pályára szeretnék menni.

Két év szorgalmas tanulás következett, kb. kilencévnyi munkát kellett volna pótolnom vele, ez nyilvánvalóan nem sikerült. A Zeneakadémián felvételiztető tanárok bizonyára nem a tudást látták bennem, s nem is a tehetséget, hanem talán a mély érdeklődést és a nagy-nagy akarást. Máig sem értem, miért, de – felvettek. Olyan diákra találtak bennem, aki mindent megtesz, hogy kiértesse a kapott lehetőséget. Néha, amikor senki sem látott, titokban megsimogattam a Zeneakadémia falát.

A középiskolai énektanár és karvezető tanszakon, ahol Szőnyi Erzsébet, Vásárhelyi Zoltán, Bárdos Lajos, Szabolcsi Bence tanítványa lehettem, fokozatosan kialakult bennem az érdeklődés a tanítás és a gyerekek iránt. Diploma előtt már alig vártam, hogy sok-sok évnyi tanulás után végre én is továbbd hassak valamit mindabból, ami az én életemet olyannyira gazdagította: a zene szeretetéből.

Első munkahelyem Egerben volt. Négy évig ének-zenét tanítottam a Gárdonyi Géza Gimnáziumban, s friss pedagógusként osztályfőnök is lettem. Rengeteg új élmény ért ezekben az években, nagyon szerettem Egerben dolgozni.

Családi okok miatt mégis Budapestre kellett költöznöm, itt először három évig tanítottam ének-zenei tagozatos és normál általános iskolai osztályokban. Nagyon nehéz volt az átállás az alacsonyabb korosztályokra. Azt hittem, soha nem fogom megtalálni az utat a kicsikhez. Közben részt vettem egy rádiós műsor, a *Nyelv-zene-matematika* című sorozat készítésében, amelynek egyik műsorvezetője voltam Vargha Balázs és Loparits Éva társaságában. Ez a sorozat hozta meg a fordulatot életembe: itteni munkám nyomán 1971-ben meghívást kaptam az *Iskolarádió* zenei szerkesztői posztjára.

Innen kezdve látszólag nagyon unalmas a történet: 36 évet töltöttem ezen a területen, ebből az utolsó 13 esztendő már nyugdíjasként.

Nem véletlenül: csakhamar rájöttem ugyanis, hogy én erre születtem, ide kellett elérkezniem. Tanár maradhattam s közben szerkesztő is lehettem, apró „fogaskereke” a Magyar Rádió egészének, amelyet mindannyian nagyon szeretünk, s amelyhez mindannyian szorosan hozzánőttünk.

Kezdetben saját ötleteimből merítettem, így születtek a *Hang-játék* sorozat adásai, amelyek egyikével aztán 1975-ben elnyertem a Prix Japont, azaz a Japán NHK Rádió nemzetközi versenyének nagydíját.

Később sorban felkértem a zenei élet és a zenepedagógia jeles szereplőit, hogy alakítsunk ki új sorozatokat gyerekek és fiatalok számára. Így lett munkatársam évekre Tusa Erzsébet, Lantos István, Kertész Iván, Kovács Sándor, Mezei János, Tallián Tibor. Mindegyiküktől rengeteget tanultam, s közben szerkesztőként mégis én alakíthattam ki a rádiós zenei nevelés koncepcióját.

A *Nyelv-zene-matematika* és a *Hang-játék* című sorozat időközben megjelent könyv formájában is. Az előbbi a szerzőtársakkal közösen, az utóbbi a saját megfogalmazásomban.

Hogyan telt el ez a sok év egyetlen helyen? Észrevétlenül.

Közben lettem két felsőfokú nyelvizsgát (angol és német), majd a nyugdíjazásom tiszteletére egy középfokút (spanyol), részt vettem egy-egy külföldi szakmai konferencián, hol előadóként, hol hallgatóként. Volt néhány televíziós szereplésem, egy tanéven át műsorvezetője voltam a *Szórakoténusz* című, kiciknek szóló anyanyelvi sorozatnak.

1986-ban két hetet tanítottam Japánban, ott megtapasztaltam, hogy nem kell feltétlenül közös nyelvet beszélnünk ahhoz, hogy kisebb vagy nagyobb gyerekekkel – vagy akár pedagógusokkal is – megértsük egymást. Az egymásra hangolódáshoz elegendő lehet a szemkontaktus, egy-egy kis mozdulat, gesztus, és főként a játék. Ez nagyon megható élmény volt.

1991-ben Erkel-díjjal tüntettek ki.

A munka évei alatt rengeteg gyerekekkel és fiatallal találkoztam, némelyikkel csak egyetlen alkalommal, másokkal viszont éveken keresztül dolgozhattam a rádióban. Sokan lettek közülük zenészek, neves emberek. Életem legnagyobb találkozása a 12 éves Kovalik Balázs volt, akinek nyomon követhettem pályakereső éveit, tanulmányait, majd operarendezőként elért nagyszerű szakmai sikereit.

De egyformán érdekelt minden egyes gyerek, aki leült velem szemben és egy időre nekem ajándékozta magát: figyelt a szavaimra és a zenére, s közben beavatott saját gondolataiba. Akivel éppen együtt dolgoztam, mindig a legfontosabbá vált, neki szenteltem minden erőmet, minden gondolatomat.

1994 óta papíron nyugdíjas vagyok, utolsó műsoraimat 2007-ben készítettem. A zenétől és a gyerekektől természetesen így sem búcsúztam el.

A '90-es években visszataláltam első operalátogatásom színhelyére: az Állatkertbe. A zene, az utazás és a nyelvtanulás mellett életem nagy öröme lett az állatokkal való kapcsolat. 1997 óta örökbe fogadott tevéim van az Állatkertben, és egy-egy állatkerti látogatás kimos belőlem minden gondot, minden fáradtságot.

Szumrák Vera

táncművész (Budapest, 1938. október 28.)

Kislánykoromban, mint minden gyerek, elképzeltem magam felnőttnek. Királykisasszony szerettem volna lenni, balerina és mama.

Amikor hatéves koromban apukáméknak választani kellett az általam megálmodott jövőbeli szerepekből, megpróbálták sorrendet felállítani vágyaimból, és mivel apukám jó barátja volt Harangozó Gyula, aki ismert születésemtől, evidenciaként közölte: a gyerek szép, jó alakú és mozgékony, az Operában a helye.

Így kerültem első osztályos koromban kétezer gyerekekkel versengve az Operaház balettiskolájába.

1950-ben megalakult a Balettintézet, és Nádasi Ferenc az általa kiválasztott legtehetségesebb növendékekből szervezett egy osztályt, akik a kilencéves tanulási penzumot négy év alatt tették le. 1954-ben végeztem, szerződöttem az Operaház, és noha még iskolás voltam, hiszen nem voltam még 16 sem, itt, ebben a házban töltöttem szakmai életemet 1980-ban, Párizsban elszenvedett balesetemig.

Az Operaház balettegyüttesében 1956 után, mikor a szólisták nagy része külföldre távozott, mi, fiatalok is jelentős feladatokhoz jutottunk. Nagyon erős évfolyam volt a mienk, évfolyamtársaim, Róna Viktor, Orosz Adél, Menyhárt Jacqueline mind kimagasló művészek, és meghatározói lettünk a későbbi repertoár vezető szerepeinek.

Első szerepem Giselle Myrtája volt, majd ezt követte Kenesei-Vashegyi Bihari nótájának női főszerepe. Ez a szerep számomra nagyon fontos, én voltam benne Venus, és Dózsa Imre Parisként, mint álmaim királyfija is belépett az életembe. 1963-ban összeházasodtunk, és ez a herceg ma is mellettem és velem van. És jöttek a szerepek. A hatvanas, hetvenes és nyolcvanas

évek az Operaház balettéletének jelentős időszakát jelentették. A férfi és női szólisták lehetőségei az orosz és nyugati repertoár, valamint Seregi és Harangozó balettjei révén nagyon változatos feladatokat biztosítottak számunkra. A repertoár Balanchine-től a nagy klasszikus orosz baletteken át Seregiig és Bejart-balettekig terjedt, szinte felölelte a táncvilág minden szegmensét.

Alkatom és egyéniségem leginkább a nőt megfogalmazó drámai szerepekre predesztinált, de kedves szerepeim egyike volt a *Csipkerózsika* Orgonatündére is. Szerettem Harangozó és Seregi *Csodálatos mandarinjának* Lány szerepét, és boldog voltam, hogy mindkét koreográfus által megálmodott Bartók-táncdráma főszereplője lehettem. Táncoltam Eck Imre balettjeiben – például *Csongor és Tünde* (Léder), *Undine* (Beatrice) –, majd jöttek a Seregi-balettek: *Spartacus* (Julia), *A Városban* főszerepe, *Mandarin* (Lány), *Cédrus* (Fekete Asszony), Harangozó: *Poloveczi tán-*

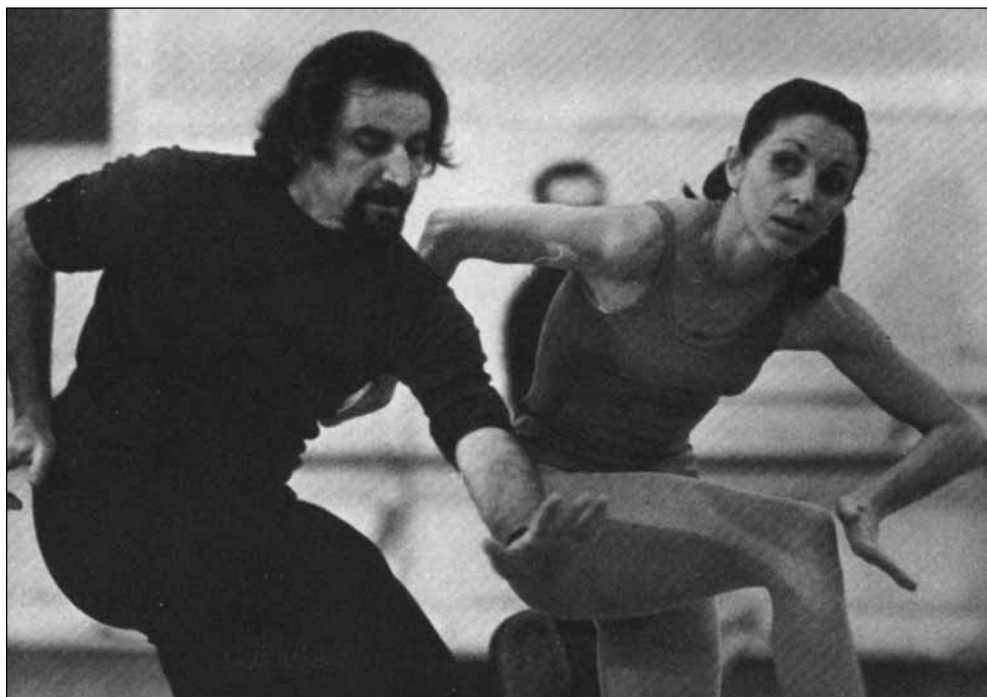
cok (Asszony), *Térzene* (Primadonna), *Seherezáde* (főszerep). Balanchine: *Apollo*, *Szerenád* főszerepei. *Bolero*, Vajnonen: *Párizs lángjai*, Bejart: „*Ez lenne a halál?*”, *Le Sacre du printemps* (kiválasztott lány), *Bahcsiszeráji Szökőkút* (Zaréma), *Gajane* (Aisa). Ezek a szerepek és a többiek, amiket el-táncoltam, töltötték ki az életemet, és a vágy, hogy teljesítsem életem igazi hivatását, és mama lehessek.

Nagyon nehezen sikerült, többszöri nekifutásra, végig ágyban fekve, de 1972-ben megszületett kislányom, Marianna, és 1979-ben fiam, Imre.

Ők azok, akikért érdemes volt megszületnem.

Ma, öt unokával, egy Liszt-díjjal, érdemes és kiváló művész kitüntetéssel és a Magyar Köztársaság Érdemrend tisztikeresztjével dicsekedhetek, és egy férjjel, aki a kezdetektől mellettem állt.

Azt hiszem, mindent megkaptam Istentől, amiről gyermekként álmodtam.

MAURICE BÉJART-RAL

Dömölky János

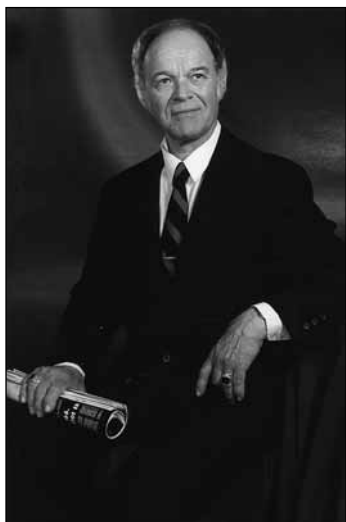
rendező (Budapest, 1938. október 30.)

- A megtörtént és a kitalált múltam érdektelen.
 - Kezdeteimben „fele királyságom” adtam volna a titokért; meddig élek.
 - Ma már sehol és semmi királyság és/de a titkok ugyanazok.
 - Mégis...
 - A mese maradt és van.
 - És Daniel fiam és Kata kedvesem, akikkel több lettem. És a sok be nem fejezett és még el sem kezdett munkám.
 - Nem is hiszem, mennyi tervem, célom, álmom volt és van.
 - Csupán annyi történt, egyre jobban közeledem magamhoz; alig változva én vagyok.
 - Kíváncsian várom a következő, a hetvenedik születésnapom.
- Köszönöm a Napútnak a rám gondolást,
és köszönöm, hogy társaimnak tiszta szívből gratulálhatok...

Marik Péter

színész (Budapest, 1938. november 3.)

Megszülettem Isten és a szüleim akaratából. Az az idő, amire már vissza tudok emlékezni gyermekkoromból, úgy 1942–43-ra tehető, vagy még későbbre. Mások elbeszéléséből tudom, hogy egész kicsi gyermek voltam, amikor egy karácsonyi vendégeskedés alkalmával Herczeg Ferenc ölében kristálytiszta énekeltem, én egyedül, a „Mennyből az angyal”-t. Apai nagyapám Rajnai Gábor volt, a színész, akinek révén ilyen emberek fordultak meg nálunk, mint a már említett Herczeg Ferenc, Fekete István, Csathó Kálmán. Hát nekik énekeltem először.

Pár évvel később orosz tiszteknek, akik a háborúban Lepke utcai házunkban szállásolták el magukat. Sikerem volt náluk, erre már én is emlékszem. A háború után jöttek az iskolaévek, gimnáziumba Budapesten a piaristákhoz jártam,

ahol természetesen az énekkar tagja voltam, és zenés miséken általában szó-lót énekeltem.

1957-ben érettségiztem, és még abban az évben (ha csak előkészítőbe is) felvettek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolára. Avval együtt nyolc évig jártam oda, az utolsó két évem énekművész-tanári szakon volt. Innen van diplomám. Felejthetetlen élményem ez a főiskolai időszak, ahol többek között Maleczky Oszkár, Tito Schipa is voltak tanárain. A diplomát Kutrucz Éva irányításával szereztem.

Újabb csoda volt az életemben, hogy Mikó András, az Operaház akkori főrendezője még főiskolásként bevitt az Operába ügyelőnek. Azzal a megjegyzéssel: „Én is így kezdtem.” Rendezőt akart csinálni belőlem.

1968-ban ki is neveztek segédrendezőnek az Erkel Színházba. Itt pedig a sors kegyes jóvoltából Vámos Lászlóval, az Operettszínház akkori főrendezőjével sikerült együtt dolgoznom. Verdi *Trubadúrját* rendezte, én voltam az asszisztense. Az ő nevéhez fűződik életem legnagyobb fordulópontja: amire mindig vágytam – hogy én magam állhassak a színpadon –, az ő segítségével valóra vált.

Meghívott vendégként Fall *Leo Pompadour* című operettjének Rene szerepére. Ekkor 1970 tavasza volt. Eddig ügyelő, segédrendező voltam, én irányítottam a szereplőket, most végre engem irányítottak. Szereplő lettem. Vagyis színész, ebben az esetben ráadásul énekes színész!

Ősztől az Operettszínház szerződtetett véglegesen. Szeptembertől megkaptam Lehár Ferenc *Víg özvegyében* Danilo szerepét. És ebben a darabban kerültem egy színpadra Németh Marikával, a Primadonnával! Ő volt Glavari Hanna. Szegény Marika igencsak tiltakozott Szlovák Lászlónál, az akkori igazgatóknál, hogy őt egy ilyen kezdővel, mint én, ne tegyék össze. Az igazgató úr

úgy-ahogy megnyugtatta, elkezdődtek a próbák. Október végén vagy november elején megvolt a premier, és az év karácsony estéjétől pedig együtt éltünk (ezt érte el a tiltakozással).

1971. július 14-én összeházasodtunk. És ha ember lehet tökéletesen boldog és színész lehet a munkájában tökéletesen elégedett, akkor én az voltam az akkor elkezdődött huszonhat éven keresztül. Szébbnél szebb főszerepek egymás után, és egy olyan édes teremtés, mint ő volt, életem párjaként!

Aztán eljött 1996. február 26., amikor szegény Marikám örökre eltávozott! Kb. két év rettenetes időszak következett a magánéletemben, de sajnos színházi szempontból is.

Aztán a gondviselés és barátok jóvoltából mégiscsak minden jobbra fordult. Felföldi Anikó színművésznő, aki mindkettőnk jó barátja volt, összehozott egy aranyos, kedves hölgygel, aki megváltoztatta az életemet. Nem akartam Marika után újabb kapcsolatot, de ővele mégis összeházasodtam, és újra boldog vagyok. Újra szép élmények nemcsak magánéletemben, de a színházban is.

Akkortájt került színházunkhoz igazgatónak Kerényi M. Gábor, akivel dolgoztam együtt már régebben is. Az igazgató úr, úgy érzem, megbecsül, elismer, és bőven ellát művészi feladattal. Úgyhogy újra szépek az élményeim magánemberként és színészként egyaránt.

Remélem, ez még sokáig így is lesz!

Jakabházy László

jégkorongozó, edző (Budapest, 1938. november 14.)

A közelmúltban egy ön-életrajzot még úgy kezd-
tünk el írni, hogy „alul-
írott, Jakabházy Lász-
ló születtem ekkor és
ekkor, szüleim ezek és
ezek voltak, iskoláimat
itt és itt végeztem...”

Az új kor hajnalán ez
a forma megváltozott,
és átvette az adatok ös-
szegezését a „személyes
információk” lakonikus
rövidséggel, majd a „ta-
nulmányok” felsorolása

vette át a vezető szerepet, és egymás
után következtek a „kinevezések”, a
„vezetői beosztások”, a mi munka-
körünkben az „edzői munkakörök”, az
„oktatói tevékenység” következtek.

Szakítok a múlt hagyományaival,
és a Napút számára úgy foglalom ös-
sze magántörténetemet, hogy szemé-
lyes élménybeszámolóknak, vallomás-
nak érezhesse a kedves olvasó.

A családokban az édesapáknak
legtöbb esetben a gyermekek élet-
útjának kialakításában döntő szerepe
van. A gyermek mintát vesz, szeretne
hasonlítani a szülőkhöz, ami az esetek
többségében rendkívül rokonszenves.

Esetemben a példa, édesapám
élete irigylésre méltó volt. A mérce
igen magas volt, de éreztem, hogy
a lécezt nem fogom leverni. Dr. Ja-
kabházy István székely főnemesi csa-
ládból származott. A szentábrahámi
Jakabházy család leszármazottja, aki
családfáját Károly Róbert koráig vezeti
vissza. Szájsebész lett, a Stomatológiai
Klinika vezetőjeként, az Egyetemi
Kör elnöke volt, dr. Lumnitzner Sán-
dorral agyaggalamblövő világbajnok.

Édesanyjának mint uni-
tárius vallási vezető, re-
verzalist adott, miszerint
minden gyermeke kato-
likus vallású lehet. Hívó
emberként életemet a
hit, a vallásos felfogás
meghatározta, amiért
édesanyámnak tartozom
személyes hálával.

Életemet végigkísér-
te édesapám tanácsa:
„Fiam, azt tedd életed-
ben, amit szeretsz, ta-
nulj annyit, hogy azt te-

hesd, amiben kedvedet leled, és arra
törekedj, hogy amit vállaltál, abban
legyél első – lehetőleg. Tegyél meg
ezért mindent, teljesítményed mér-
cáját tedd a lehető legmagasabbra,
töretlen akaraterővel!”

A pszichológia azt tanítja, hogy
mindenben tehetségtelen ember nem
létezik, csak mindenkinek meg kelle-
ne találnia a saját tehetségvonalát. Ez
igazán nem könnyű feladat.

Esetemben születésem pillanatá-
ban megfertőződtem a sport szere-
tetével, s ez már meg is határozta
életutamat.

Vezérelveim, keywordöm, kulcs-
szavaim: magas szintű teljesítmény
elérése, amiben döntő szerepe van
kedvenc szavamnak, az akaraterőnek.

Tanulmányok terén eljutni a lehe-
tő legmagasabbra.

Sport terén megmászni a Mount
Everestet kettős célt kitűzve magam
elé, sportolóként kijutni az olimpiára,
részt venni a sport legnagyobb ünne-
pén, az olimpiai játékokon.

Edzőként elérni a hazánk adta lehe-
tőségek között sok ezer kisgyermeket

megtanítani a sport szeretetére, magyar bajnokcsapatot nevelni, szeregett klubomnak, a Ferencvárosi Torna Clubnak dicsőséget szerezni és a nemzeti válogatott mestereként világ-bajnokságokra, Európa-bajnokságokra felkészített csapatot vezetni.

Oktatói tevékenységemben elérni, hogy egyetemi szinten oktathassam a sport nagyszerűségét, az aktív élet mindenhatóságát, az életen át tartó mozgás szeretetét, a korszerű táplálkozás szükségességét, a lelki egészség, a mentálhigiéné rendkívüli fontosságát.

Gyönyörű feladatnak tekintettem, hogy tudományunkat, a rekreációt, a tökéletes közérzet programját, a testi-lelki harmónia megteremtését zászlónkra tűzhessem, és a szó igaz értelmében népművelővé válhassak.

A tudomány terén elérni, hogy a prevenció-rekreáció-regeneráció-rehabilitáció terén hazánk felzárkózzon a jóléti országokhoz, hogy a primer prevenció végleges győzelmet arasson a kuratív medicinán, vagyis a

megelőzés legyen fölényben a gyógyítással szemben.

*

Az életben mindenkinek kell egy olyan dolgot csinálni, amiben ő az első. Én három ilyen dolgot tűztem ki magam elé.

Tanulmányaimban érjem el a lehető legmagasabb szintet. Íme az életutam: érettségi után a Testnevelési Egyetem tanár szaka, ELTE Bölcsész tudományi Egyetem pszichológia szaka, Károlyi Egyetem (Prága) jégkorong-mesteredző szak.

A TF-diploma a testnevelői pályámat alapozta meg, a pszichológiai diploma az élsport és a versenysport pszichés felkészítéséhez kellett, a prágai végzettség pedig az edzői karrieremben, mivel ez volt nemzetközileg a világszint.

Ezt követően 1971-ben doktoráltam jégkorongból.

Féner Tamás

fotóművész (Budapest, 1938. november 17.)

(A mama helye.) Ili, kész vagyok!, szólt fel helyéről, a földszintről apám a női karzatra. Anyám összeszedelőzködött, miriam, fejkendő. Minden imakönyv miriam. Apám tudta a vallást, anyám gyakorolta. A péntek esti gyertyazündolás békésen kezdődött. Ahogy illik. Aztán veszekedésbe fordult a koszt-pézn felett, ahogy szokott. Apám ortodox házban nőtt fel, anyám neológban. Glatt kóser ház volt a miénk, amíg élt

anyám. Ez is sakterhez küldi a halat – mondta a nagyon zsidó asszonyokra. Azért volt jó is abban a zsidó életben. A dupla iskolaszünet. Pészachkor tíz-órai: alma és macesz. Vagy kemény tojás. Esetleg kremzli. Cukorral. A Klauzál téri hússzék embere anyám elé csapott egy barna papírcsomagot, és árát mondott. Otthon derült ki, mi van a barna papírban. Többnyire marhalapocka, borjúszegy vagy bríz. A bríz nagyon jó volt hagymával sütve. Meg télen jó volt az inasz. Libaháj sóval, paprikával, fokhagymával, a végéablakban fagyaszta. Ott volt a leghidegebb. Meg a dampfknédli vaníliás cukorral, forró libazsírral. A pészachi edény nem volt gond. Vittünk újat a boltból. Ünnepe után visszakerült. Egyébként, ha anyám a koszt-pénzhez – heti kétszáz – még hat új tányért kért, mert otthon elfogyott, apám, mint egy kecskebak rohant a boltban a falnak, hogy csak úgy csattant. A pénzt is, az árut is, a pénzt is, az árut is!, ordította. Eleinte a Dohányba jártunk az ünnepekkor. Máskor nemigen. Jom kippúrkor délből anyám hazaküldött enni. Nagyanyám egy lábassal püfölt. Szegény Ili éhezik, te meg itt zabálsz! Azután következő ősszel a Vasvári. Hogy ne lássák az embert. Azután az első ünnepen a Frank meg a többi, az egész vasedény-vezetőség ott ült a templomban. Hogy ne lássák. Azután halálukig együtt ultiztak, kis alapon. A Kohlmann rabbi elnézte, hogy bar micvókor latin betűs puskát vittem. Mert megszűnt a zsidó iskola. A Wesselényi. Ahonnan mi, gyerekek takarítottuk ki a gettókórház utolsó nyomait. A 252-es Kiss József zsidó cserkészcsapat. A Bilek csapatparancsnok. A Piloti bá. Aranypajzs horda. Én vagyok a Balu.

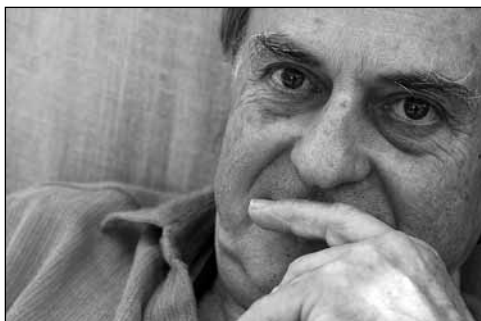

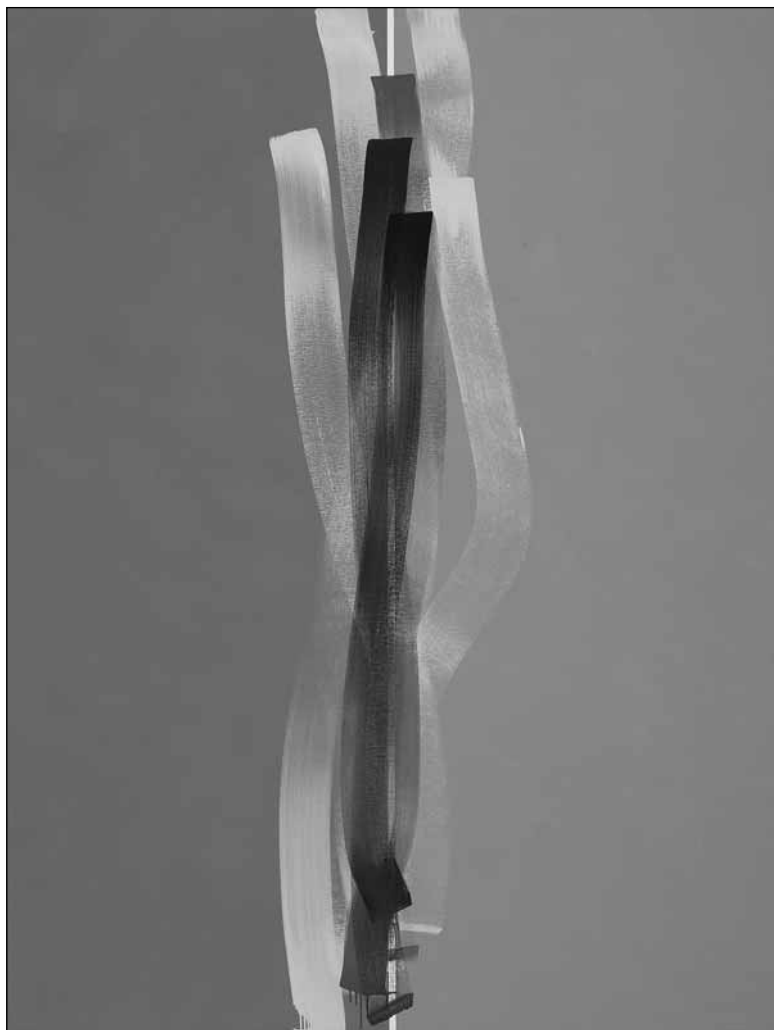
(A temető.) A Dob és a Rumbach sarkán sapkaüzem volt. Abban a gettórendőrség. Karszalag, fekete svájcisapka, gumibot. Na, rendőrség. Mit nem vállal egy tányér levesért az ember. Az üzem galériáján – ott aludtak, akik tudtak – sok láda sapkajelvény. Leventejelvény és katonasapka-rózsa, vöröskeresztes jelvény és diákjelvény. Ha én egyszer olyat viselhetnék. Jó volt ott játszani. Azt hiszem, a gettó minden percére emlékszem. Főleg a halottakra, sok, rengeteg halottra. Nagyon hideg volt. A halottnénik és a halottbácsik. Fagyott arccal bámulnak felfele. Az is, aki két gerenda közé szorult a gettónapok alatt lebombázott ház egyik emeletén. Még élt egy darabig, amikor kiomlott alóla az épület. Még kiabált egy darabig, mesélték a fiúk. Azután kívülről lelőtték. Halottak a Klauzál téren, a csarnokban. A Dob utca sarkán egy üzletben. Ahogy Jevgenyij Haldej fényképén. Yo lo vi. Így láttam. Goya. Teljesen véletlenül találkoztam a papával a Klauzál téren. Ott lakott. Télacholt a munkaszolgálatból, és maga ment be a gettóba. Az átvert keretlegény bácsi napokig lakott nálunk, az előszobában. Várta a papát. De az nem jött. Egész nap az utcán. Sorbaállás vízért. Sorbaállás a leveselosztónál. Sorbaállás a lépcsőházban a leves és a celofános szójakolbász szétmérésénél. Halottak és az ázott malter szaga. Kocsikon, szánkókon tátott szájú néniket húztak a zsinagóga felé. Bár ott laktunk, nem nézhettük meg, mert közel volt a gettókapu. Éjjel, minden éjjel felöltözve a pincében aludtunk. Csak a lépcsőnél volt egy gyertya. Sötét. A pincében a papazsidórendőr a család helyét a falra festett fehér négyyszög alatt jelölte ki. Mindenkinek ő jelölte ki. Bombatalálatnál azt a négyyszöget kellett az ott levő szerszámokkal áttörni a szomszéd pincéig. Tuti megoldás. Aztán jött az Illés Béla íróbácsi és szovjet főhadnagy. Egy tankkal áttörte a gettópalánkot a Kertész utcában, elrobogott a Fészekig és rendelt egy jó erős feketét, felírásra. Ő mesélte.

Nádler István

festő (Visegrád, 1938. november 29.)

Nádler István

HOMMAGE
À VERTICAL III.

Tandori Dezső

író, költő, műfordító (Budapest, 1938. december 8.)

A szerző írja vallomását, de babonából nem teszi közzé, míg valóban be nem tölti a hetvenet.

József Attila „ma”

I.
Korszerűtlen vagyok. Nem is vagyok „ma”,
én, aki itt e sorokat rovom.
Vagyok csak a múltakat sokszorozva,
ebbe belefogyón.

Kit családfők kegyelnek, sose voltam,
hűvös és örökkévaló
dolgok hívtak őgyelgésre: botoljam
le adagom, akár a virsliló.

Nem vonzott a durvulás. Se a freudi
elmélet, se a többi,
nem bírtam tételek szerint akarni;
mint tornát, éneket, rajzot: kilökní

a holnapra-teendőkből amit csak
lehet! Portásnak lehetett
állnom diplomámmal, és hogy tanítsak,
alig hittem rátermettségemet.

Ifjúságom zöld vadon volt-e, kérdem?
Átlagosan fociztam,
fák kérgén alig horzsoltam a térdem,
néhány vízi túrát lehúztam.

Ötven éve márciusban, hogy e
pályán nyilvánosan vagyok.
Mit kérdezném, gyarapszik-e, fogy-e
bármi, ha gyarapodom, ha fogyok?

Unom a hűvös hajnali plazákat,
hegyek tövén, mégis ők: tereim.
Plazítani megyek ma is, a bánat
bánkódják a kor eseményein!

II.

Minap rájöttem, milyen balga kedvvel
hallgatunk híreket,
saját kényszerképzetünk nem ereszt el,
de csak az áhitat, az se lehet,

a részegség, hajnali, délutáni,
s hogy egy nagy Úr vendégei
lennénk, ám higgye Kosztolányi,
rendben, bejött neki.

Jó, József Attilával bírták egymást;
összekötötte őket az a „Meglásd...”
Egyik itt, másik amott engedett.

Most együtt vannak. S inkább kávéházba
járnak, nem csillagflipper égi bálba,
és velük Szép Ernő is ott lehet.

III.

Ne mondd, hogy mindent, mi ennivaló,
megkóstoltál – s kiköptél.
A dolgok sokkal szomorúbbak ennél,
majd még ennél, „hol egy FALATOZÓ”?

kérdeznéd, mint a világvégi busz
poros várótermén, de sorra zárnak
a boltok, maradéka egy bazárnak,
ennyi, amire keresgélve jutsz.

Phil Davis

Kovács Attila

képzőművész, szintaktikus (Budapest, 1938. december 15.)

Édesanyám, Megyery Mária Rozália a Tűzoltó utcai gyermekklinikán hozott világra – bizonyosan sejtette, hogy forrófejű leszek. A Megyery család Heves megyéből való. Dédnagyapám, Megyery József főnemes, a Pest megyei Szirákon volt szolgabíró, majd Turán főszolgabíró, 96 éves korában halt meg.

Édesapám 1910. december 1-jén Nagyvárádön született. 1930. augusztus végén átszökött a határon, és Budapestre jött, hogy ne kelljen román katonának állnia. A második nagy verekedés előtt keresett kirakatrendező volt. 1938-ban az Erdélyi Szépművéses Céh Kós Károly aláírásával tagjává választotta. 1948 körül, a „boldogságtechnikusok” hatalomátvétele után kijelentette, hogy Sztálin- és Rákosi-képeket nem tesz ki a kirakatba, és pályát változtatott. Hosszú évekig esti iskolákban tanult, építésmérnök lett, de 17 éves korától munkája mellett mindig, nyugdíjazásától kezdve 86 éves korában bekövetkezett haláláig, csak festett. Azt mesélte később, hogy kisgyerekként órákig ültem mellette a sámlyn, főleg Rákoskeresztúron, és néztem, hogyan keni ecsettel az olajfestéket a vászonra. Második születésnapomra asztalosnál készíttetett 14-15 finom, barnára politúrozott geometriai testet kaptam.

1944 karácsonyán, amikor a szovjet hadsereg Budapestet ostromolta, a Práter utca 4.-ben laktunk. Édesapám talán két hétre pincénkben befalazta édesanyámat, hogy a szovjet

katonák ne erőszakolják meg. A csepeli bombázások iszonyata közben apai nagyapám félelmében felakasztotta magát. 1945 karácsonya előtt Csepelen voltunk anyai nagymamámnál látogatóban. Édesanyám valamiért rettenetesen szidott, amit egy idő után már a nagymamám is megsokallott, mert váratlanul jó hangosan rárivallt anyukámra:

„Hagyd békén azt a gyereket, mert az Attila, az Attila! Érted?” Ez a mondat egész életemre megerősítette a lelke-
met, és egyértelmű irányt adott neki.

Néhány nappal később, karácsonyra édesapámtól filmvetítő gépet kaptam. Az elkövetkező években édesapám dolgai között éltem. Vonalzók, olajfestékek, gombfestékek, rajzpapírok, színes kartonok, papírok, ecsetek, festőállványok, rajztáblák, festékszóró pisztoly, fényképezőgép, fénymérő, sablonok, görbevonalzók, léptékek, logarlécek, pantográf, ollók, kréták, ceruzák, dobozok, rajzszögek, nagyítók, hegyezők, folyóiratok, kombinált harapófogó, kirakattervek, később építészeti tervek, hegedűk, kották vettek körbe, majd az államosításkor egy zongorát is vásárolt édesapám. Szüleim falán Liszt Ferenc gipszfeje, az én szobám falán Giotto Madonnájának kemény kartonra kasírozott reprója lógott. 1948 nyarán a Nemzetközi Vöröskereszt segítségével három hónapra Svájcba vittek, hogy testileg megerősödjek. Onnan írtam a szüleimnek, hogy olajfestékekkel festek. Vélhetően akkoriban kezdtem rend-

szeresen festeni. Később a még romos királyi várba, Szentendrére, a Gutenberg Művelődési Házba, a Dési-Huber Képzőművészeti Körbe jártam. Hat és fél évig hegedültem, és még két évig zongoráztam is. 1953 és 1957 között az Ybl Miklós Építőipari Technikumba jártam. Lassan érett bennem a kép, a szám és az idő sokfajta összefüggése, a pártállam totális információs és erkölcsi sivataga ellenére.

1957 nyarán leérettségiztem, majd elhelyezkedtem a Madách téri Lakóépülettervező Vállalatnál. 1958 január első munkanapján a könyvtárban találtam egy kis, Skira kiadású könyvet a kubizmusról. Ekkor láttam először életemben XX. századi modern képet. Másfél hónapig nem festettem, csak gondolkodtam. A számomra új képekből azt a következtetést vontam le, hogy látható modell nélküli festészet is lehetséges. Nem hagytam abba a természetelvű tanulmányokat, de ezekkel párhuzamosan kisméretű strukturális tanulmányokat is festettem, megszámlálható képi elemekkel (A. K. Werkbuch 12, Kolumba Köln, 2002). Ekkor kezdett tudatosodni bennem a különálló, megszámlálható elemekkel megfogalmazható képi nyelvezet. 1958 nyarán Schubert Ernő, aki 1944-ben a szovjet hadsereg tiszti egyenruhájában jött elfoglalni az országot, felvett az Iparművészeti Főiskolára, gobelin szakra. Itt ismerkedtem meg a Jacquard-szövőszékek „igen” és „nem” elvű digitális logikájával. 1963-ban olvastam először Bolyai János nem euklideszi geometriájáról. Azt gondoltam, ha 1823-ban, a matematikában lehetséges volt több mint kétezer év után tovább következtetni a tér szerkezetéről való gondolkodást, akkor talán a képi tér szerkezetéről is lehetséges lenne egy nem euklideszi vizuális szintaxis megfogalmazása.

1964. június 30-án turistaútlevelemmel Nyugatra mentem, és július 3-án a nyugat-németországi zirndorfi lágerbe kerültem – ekkor rajzoltam, július 3. és augusztus 26. között első szekvenciális munkáimat. Innen kikerülve segédmunkás, majd építészeti irodában rajzoló voltam, politikai menedékjogot kaptam, nyelviskolába jártam.

1965 tavaszán felvételiztem a düsseldorfi akadémiára, ahol írásban közölték, alkalmatlan vagyok a művészi pályára, azonban 1965. november elején 245 márka ösztöndíjjal felvettek a stuttgarti akadémiára.

Úgy gondoltam, a világ gyorsabban fejlődik a tudományban, mint a művészetben, másrészt csak az egyértelmű, tehát igaz, mindenféle nyelvi manipulációtól mentes, azaz félreérthetetlen és ellenőrizhető kifejezési formának lehet létjogosultsága. Természetemből fakadóan is, de elsősorban azért fordultam a geometriai és matematikai műveletekhez, mert ezek igaz műveletek. Igazságukat, érvényességüket nem lehet kétségbe vonni. Tények, számok, okok, relációk, információk, formációk és konfigurációk érdekelték. Első lépésként egyenként bizonyosan igaz strukturális tételeket tettem egymás mellé. Új szemmel kezdtem tekinteni a világra és egyúttal saját képeimre is, felfedeztem a dolgok tulajdonságainak, sajátosságainak összehasonlításából fakadó komplexitásokat és hierarchiákat. Ezekből arra következtettem, hogy képeimet különböző formakategóriákból és eltérő tulajdonságú struktúrákból kellene összetennem. 1965-től kezdve ilyen gondolatokból fejlődött ki szintetikus strukturális módszerem.

A formák származását kutattam, mely erők hozzák azokat létre, és milyen irányban változnak tovább. Úgy gondoltam, hogy elemzésekkel mind-

ezt megérthetem, hiszen a létrehozó erők rendezik a struktúrákat, így azokat tekinthetjük a formák információinak. Néhány hónap után azt is megértettem, hogy a XX. század legfontosabb jellemzője a dinamikus változás. Ettől kezdve minden munkám az idő és a visszafordíthatatlanság elve szerint is alakul.

Szekvenciális munkáim matematikai programjaiban 1967 óta minden paramétert egységek összeadásával, tehát digitális logikával, és minden információt paraméterek szintetikus összeadásával fogalmazok meg. Konceptiómat *Az átalakuló plasztikusság* című kiáltványban foglalom össze. Ebben világosan megkülönböztetem a vizuális nyelvezetet a vizuális kifejezéstől, a vonatkoztatási rendszert a strukturális folyamattól – más szavakkal az információt, a vizuális anyagot, a struktúrát és a formát. Egységek összeadásával definiált strukturális viszonyok képezik a fogalmi és számszerű mennyiségeket, amelyek látható eredménye a vizuális minőség. És mivel a vizuális minőség a számszerű viszonylatok következménye, ezért minden számszerű változtatás vizuális, formai változást is eredményez. A végeredmény a logikai szép, ami akkor szép, ha ép.

Képeim ezért nem leképzett, és nem is absztrahált, hanem szintetikus képek; ezeket nevezem a XX. századi festészet és szobrászat harmadik lehetőségének.

Sokan megkérdezik, miért nem készítek inkább filmet. Azért, mert úgy gondolom, az ellenőrizhetőség szempontjából a film is olyan, mint az élet: látjuk a pillanat képét, de ugyanúgy elmúlik, mint az élet, és csak megbízhatatlan emlékképünk marad róla, semmi más. A strukturális kép valamely struktúra imaginárius, képzetes pillanatának képe, azonban az én szekvenciáim szintetikus fázis-

képeinek mindegyike az egymást követő 'jelen'-ek előre és visszafelé ellenőrizhető fázisképei.

1967-től kezdve új, szintetikus strukturális elméletemet minden szempontból kidolgoztam és elméleti eredményeimet az elkövetkező évek során írásban is rendszeresen megjelentettem. Összefoglaltam a programozás koncepcióját (*Vizuális struktúrák szintetizálásának és relativálásának funkció táblázata*, 1973).

Munkáimat 1969-ban Max Bense, az esztétikai információelmélet megfogalmazója fedezte fel, és ő indította el kiállításaim hosszú sorát is.

1970 húsvétján rajzoltam első saját, nem euklideszi vonatkoztatási rendszert.

1972. február 17-én Kölnbe költöztem. 1978. december 15-én megszületett Béla fiam.

1997 óta festészetet tanítok a magyar Képzőművészeti Egyetemen.

2001-ben a pécsi Janus Pannónius Tudományegyetemen Doctor of Liberal Arts kinevezést nyertem el.

(Német művészettörténészek munkáimról írt tanulmányai, valamint saját írásaim német nyelvű fogalmazásai CD-n nálam ingyen kaphatóak.

Az egyetem kiadványaként 2005-ben megjelentek válogatott írásaim *Az átalakuló plasztikusság... Művészet és matematika... Alapelvek és következtetések... 1967–2005* címmel. Ebben megtalálhatóak a rólam szóló általános adatok is: életrajzom, egyéni és csoportos kiállításaim, műveim közgyűjteményekben, budapesti és kölni műtermem címe stb. Honlapom: www.attilakovacs.hu)

KOVACS ATTILA

Hajdú László

képzőművész (Léva, Csehszlovákia – ma Szlovákia, 1938. december 17.)

Innen, a hetvenedikről már van némi távlata a múltnak.

Merjem-e azt hinni, hogy szerencséje van annak, aki művésznek születik?

Egyáltalán, miként értelmezhető ez a fogalom? Ki az, mi az: egy nagy sztár?

Akiket én csodálok és szeretek, emberként ugyancsak megszenvedték sorsukat. Szegény Rembrandt, szegény Van Gogh, C. D. Friedrich, Attila és Egry József, Bartók Béla.

Mi vezet valakit erre a pályára, nem tudom. Ez nem választás kérdése végül is – ez sors.

Szárnyalni szeretnénk szabadon. De a művész sem engedhet meg magának bármit. A művészet egy magasabb akarat megnyilvánulása, ő pedig médium, aki ezt közvetíti. Ősidők óta tartó folyamat a művészet, és a kollektív tudatalattiból táplálkozik.

Azt mondjuk, hogy majd az idő dönti el, mi maradandó, mi nem, mert ez épp ezért közmegegyezés kérdése.

En úgy látom, hogy csak a művészet teszi elviselhetővé a világot. A művészet nem hazudik, mert akkor már nem az. Azt is mondhatnánk, hogy az emberiség lelkiismerete. Nem vagyok ateista, Isten létének bizonyítékát éppen abban látom, hogy olyanok által üzen, mint J. S. Bach vagy épp Mark Rothko.

Az individuum számára a leginkább vágyott dolog a szabadság. Nem születünk azonban szabadnak, épp fordítva van: szabadnak halunk meg.

Mindig a szabadságot szerettem, és látni szerettem volna a valamilyen formában testet öltő szabad gondolatot. A rajz volt az egyik játékom, ez kis firkák formájában a mai napig elkísért. Nem tekintem őket műveknek, olyanok inkább, mint a lepkék, amiket gyorsan összefogdostam, mert féltem, hogy elszállnak.

Az első, megrendítő eszmélést hozó élmény fiatalon ért. Gimnazista voltam Fehérváron, rajz szakkörbe jártam. Az impresszionisták kezdtek izgatni, az izmus lényegét azonban még nem értettem. A Csók István Képtárban nyílt egy nagy kiállítás. A sok képből ma már csak egyre emlékszem. A nagy sötét anyagból szinte kivilágított egy Egry-kép. Nagyon szokatlan volt, olyat addig még nem láttam. Egy hatalmas, szívárványos fényrobbanás tükröződött a vízen. A valóságban nincs ilyen. Először éreztem azt a csodát, hogy a festő képes benső vízióját áhítatos formába önteni és kivetítve mások számára láthatóvá tenni.

A főiskolán azonban lassan elveszítettem ennek a romlatlan felismerésnek még az emlékét is. Egy 18 négyzetméteres freskó karton volt a diplomamunkám. Szokatlan témát választottam. Bejártam a Kórbonctani Intézetbe, és végignéztam néhány boncolást. A freskó témája a meditáció volt. Központi figurája egy tudós, kezében a fiatal hulla szívével. A feladat kimerített, depressziós

állapotba kerültem. Mesterem avval vigasztalt, hogy van léptékérzésem, ami ritka adottság, és hogy senki sem attól lesz művész, hogy ráütik a bőrére a pecsétet.

Két évig nem találtam a helyemet.

Azt hiszem, Kondor Béla segített. Egy kiállításon találkoztunk, és eljött hozzánk, hogy megnézzé a rajzaimat. Megittunk egy üveg pálinkát, a szüleimet kiküldte a szobából. „Eltipródtak az öregek, most már nyugodtan beszélgethetünk.”

Alaposan helyretett, miközben lapozgatta a rajzaimat. Végre talált néhányat, amelyek megnyugtatták. „Jól van. Nincs itt semmi baj” – mondta, és elment.

Óriási vágy fogott el a tenger iránt, de azt a tengert, amit akkor láttam, nem lehet lefesteni. Újra éreztem a külső és belső kép közötti alapvető különbséget. Boldog voltam, amikor közelébe kerültem a titoknak és onnan segítséget kaptam.

Santorini déli oldaláról indultunk hajóval délután öt órakor Kréta szigete felé. Besötétedett, a társak már aludtak a kabinban. Egyedül kormányoztam a vitorlást. Végtelen tér vett körül. A semmibe vesző látóhatár, a csillagos égbolt. A titokzatos mélység felszínéről jövő halk csobogás. Egy határtalan kristálygömb közepén lebegtem. Nagy-nagy nyugalom és biztonságérzet töltött el.

A festő mindig fest, akkor is, amikor nem fest. A fény mibenléte kezdett el foglalkoztatni. A kép mögötti térből áradó, a formák között magának utat találó, a teret betöltő, mindenütt jelen lévő kozmikus fényé. Az ilyen fénynek nincs iránya. Egy állandó csendes sugárzás, áramlás, pulzálás ez, ami inkább csak jelenléte egy ismeretlen energiának. Nincsenek tárgyak, nincs önárnyék és vetett árnyék. Fizikai vagy szellemi eredetű ez a fény? Akkor is látom, ha becsukom a szemem. Már csak elképzelem ezt a fényt. Jó lenne, ha mindig körülvenne, megvédene.

Boldogok, akik látják, akik keresik és hordoznak magukban belőle valamennyit. Azt hiszem, ennek a fénynek a hiánya enged teret a gyűlöletnek. Ott van sötétség, ahol ennek – a szeretet fényének – valami útját állja.

Szomorúan nézem a nagy becsvággal törtetőket, hatalomépítőket, ítélezőket. Hogy is haragudhatnék rájuk?

Zana József

színész (Újpest, 1938. december 20.)

Komikusnak humoros a lelke...

Amióta világ a világ, állítom, a színészi pályát igazán nem lehet megtanulni, erre születni kell!

Így jöttem világra én is.

Szüleim egyszerű emberek voltak. Édesapám a tanácsházán, édesanyám a Hazai Párműszövőben dolgozott.

Akkoriban az embereket származásuk szerint három kategóriába sorolták: értelmiségi, munkás és egyéb. Mindenki azon ügyködött, hogy munkásszármazást igazoljon – én egyéb lettem.

Egyébként nem bántam...

Általános iskoláimat a Megyeri úti tanintézetben végeztem.

Rossz tanulónak indultam, később visszaestem. Tanárain utánzását tökélyre fejlesztettem, amelynek osztálytársaim őszintén örültek, tanárain kevésbé...

Nyolcadikos koromban Petőfi Sándort személyesítettem meg, aztán Kőműves Kelement alakítottam egy iskolai rendezvényen. Itt dőlt el, hogy színész leszek.

Középiskoláimat a Landler Jenő Gépipari Technikumban (vajon tudja-e még valaki ki, volt ő?) végeztem. De még érettségi előtt jelentkeztem Rózsahegyi Kálmán színiiskolájába. Esténként hozzá jártam színészmessterséget tanulni.

Érettségi után technikusként a Hájgyárba kerültem. Mellesleg a gyár NB II-es csapatában fociztam. Később

a futballtudásomat több évtizeden át a színészválogatottban kamatoztattam.

Egyik színész–újságíró meccsen hatalmas öngólt ragasztottam Koós Jani hálójába. Megjegyezte: „Te őrült, gólt lőttél?!“ Mire én: „Csak nem gondolod, hogy ilyen közlőrl ki hagyom.”

Visszatérve Kálmán bácsira, akinél többek között olyan nagyságok

végeztek, mint Mezey Mária, Latabár, Rátonyi, Kiss Manyi, külön megtiszteltetés volt számomra, hogy amíg nála tanultam, a fellépésekre vele mehettam taxival, sőt egyszer egy sajátos Kossuth-díjat is kaptam tőle, ami egy oklevélből és egy húszfilléresből állt.

Nála fedezett fel Czipi néni (aki a Czipfer és König Zeneműkiadó Vállalat igazgatója volt), és elvitt a Vígszínházba Ajtay Andornak bemutatni. Ajtay éppen rendezett egy darabot, nevezetesen a *Hotel Astoriát*, amelyben az akkor Nyugatról visszatért Páger Antal is szerepet kapott. Boldog két esztendő töltöttem el olyan művészek társaságában, mint Bulla, Sulyok, Ruttkai, Benkő, Pethes és mások...

1960-ban Czipi néni újból igazgatta a sorsomat, elvitt az akkor alakult Musical Comedy társulatához, ahol Szinetár Miklós több feladattal is megbízott. Játszottam a *Koldusoperában*, az *Egy szerelem három éjszakájában* és a *Szivárványvölgyben*. Néhány zseniális kolléga: Feleki, Agárdi, Domján Edit, Sennyei Vera...

„ÁTADOM A STAFÉTABOTOT”
KELLÉR DEZSŐVEL
A DOBOGÓN VAGYUNK
CÍMŰ DARABBAN

Két év múlva, szokásomhoz híven, újra váltottam, ezúttal a Déryné Színházhoz igazoltam. Remek szerepek következtek: a *Liliomfi* címszerepe, a *Makrancos hölgy* Petrucciója, a *Vízkereszt* Orsino hercege.

Aztán két év Békéscsaba, majd vissza két évre a Déryné Színházhoz. Majd 1967-től, végleg feladva korábbi elvemmet, örök hűséget esküdtem a Vidám Színpadnak, ahol a kabaré műfaj olyan klasszikusaival volt szerencsém játszani, mint Alfonso, Salamon Béla, Horváth Tivadar, Kabos, Kazal, Kibédi

és a nagyszerű konferanszié, Kellér Dezső. Utóbbtól a *Dobogón vagyunk* című kabaréban megkaptam a stafétabotot. Minden más ezzel kapcsolatos állítás valótlan...

1990-ben rendezőként is bemutatkoztam, saját önálló műsorommal, a Zanatóriummal. Bátran vegyítettem a kabarét a kemény rockkal, amelyet ez esetben a fiam, Zana Zoltán és a Sex Action nevű banda képviselt. A sikert bizonyítja, hogy a show-műsorom három évig telt házzal ment.

Harmincnégy évet töltöttem el a Vidámban, nem rajtam múlt, hogy vége lett. Nem én hagytam el a színházat, ő lett hűtlen hozzám.

Azóta önálló show-műsorokkal lépek fel, és előfordulok filmen, televíziókban, szinkronban.

A „halhatatlanságomat” egy önálló CD és kazetta (*Én csak bánatomban iszom* címmel), valamint Kemény György könyve, a *Csodagyerekek és fenegyerekek* biztosítja. 1998-ban kiüntettek a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszttel.

Reménykedem, hogy eljön az idő, amikor egy családi show-műsorban fiammal, Zolival, lányommal, Zitával, aki most 13 éves és a színészi pálya felé kacsingat, valamint unokámmal, Zoéval felléphetek. Címe: Zöme-Zana-Zene-Bona.

Úgy legyen!

Hetvenöt jeles hetvenes

**Ágh István • Avar János • Báger Gusztáv
Bakó Endre • Bakonyi Péter • Balogh Elemér
Bálványos Huba • Baranyay András • Bodor Elek
Borsódy László • Cey-Bert Róbert Gyula
Czegő Zoltán • Csire Gabriella • Dalos Margit
Deák Ferenc • Debreczeny István • Devich János
Dimény Judit • Doszpod József • Dömölky János
Engelmayer Ákos • Felföldi Anikó • Féner Tamás
Forrai Eszter • Földi Imre • Gombár Endre
Granasztói György • Gruber Hugó • Gyarmati Sándor
Hajdú László • Hencze Tamás • Hézső Ferenc
Hoós János • Ittész Mihály • Jakabházy László
Jámborné Balog Tünde • Janáky István • Juhász Előd
Kálmán Attila • Kemény, Tomaso (Tamás)
Koncz Gábor • Kovács Attila • Köves József
Lakatos Iván • Léderer Tamás • Lehotka Gábor
Lóránt János Demeter • Marik Péter
G. Márkus György • Metz Katalin • Mihályfy László
Miskolczi Miklós • Molnár Miklós • Nádler István
Németh László • Nikmond Beáta • Novák István
Ócsai Károly • Orosz Adél • Preisich Anikó
Rákosi Gyula • Sándor György • Simor András
Szarka István • Szeredás András • Szily Géza
Szumrák Vera • Takács Ferenc • Tandori Dezső
Tarjáni Ferenc • Tordy Géza • Tóth Sándor
Török Gyula • Weeber Klára • Zana József**

Ára: 1290 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt. (1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

Folyóiratunk támogatói:

A Nemzeti Kulturális Alap ismeretterjesztés és környezetkultúra, valamint közművelődési kollégiuma és a Nemzeti Civil Alapprogram